

Wate

kovara kultuî

Lerzan Jandil
Ziwanê Kurdî (Diyalekta Kirmanckî) de Zemîrî

Mabmut Celayîr
"Ez Wazena Ê Cenetê Vînbîyayî Hêna Vînî"

Rosan Lezgîn
Boya Welaî

J. Îhsan Espar
Derheqê "Boya Welaî" de

Malmîsanîj
Lehçeya Hewramkî (Gorankî) ra

Celadet Ah Bedirxan
Ferhenga Kurdî (Kurmançî)-Frensî

No:8, Hamnan, 1999

Qate

Kovara Kulturt

Hûmar: 8

Hamnan, 1999

Serredaktor:

Malmîsanij

Redakstyon:

Haydar Diljen, J. Îhsan Espar,
Malmîsanij, Mehmet Uzun

Instyattfê destpêkerdişt:

Osman Aytar, Yildiray Beyazgul,
Çeko, Mûnzûr Çem, Memo Darrêz,
Nihat Elî, Cemîl Gundogan, Lerzan Jandîl,
Huseyîn Kulu, Seyîdxan Kurij,
Robîn Rewşen, Kamer Soylemez,
Kazim Temurlenk, Şukrî Urgan

Temstikarê Almanya:

Mûnzûr Çem
Faks: +49 - 30 - 611 33 19

Seveta aboneyte û têkiltie (Almanya de):

L. Ballikaya
C/O Vereinstadtteil VHS e.v.
Postfach 62 07 46
10 797 Berlin/Almanya

Temstikarê Norveç:

M. Darrêz
Box: 2545
7001 Trondheim/NORVEÇ

Temstikarê Hollanda

Ferhad Amedî
Delfzyl Str. 81
6835 CM Arnhem/HOLLANDA
Tel: +26-323 26 95

Şertê aboneyte:

Welat	serrêk	6 aşmt
Tirkiya:	40 DM.	20 DM.
Almanya:	40 DM.	20 DM.
Swed:	250 SEK.	125 SEK.
Welatê binî:	70 DM.	35 DM.

Vayt: 10 DM./50 SEK.

ilan:

Riperrêk: 200 DM./1000 SEK.
Nêm riperr: 100 DM./500 SEK.
Çarêgriperr: 50 DM./250 SEK.

Çap: Apec Tryck & Förlag, Stockholm

ISSN: 1401-2995

Postgiro:

Kurdiska Kultur och Språkföreningen
475 16 98-4 SWEDEN

Adres:

Î. Espar
Odd Fellowvägen 29
S-127 32 Skärholmen/SWEDEN

Berpirsiyartya her nuşt yê nuştixt/nuştixe bi xo ya.

TEDE

Wendoxan rê	3
Seyîdxan Kuriş	
Mahmut Celayîr: "Ez Wazena Ê Cenetê Vinbiyayî Hêna Vini"	4
Firat Çelker	
Lajê Mi Berd	16
Lerzan Jandîl	
Ziwanê Kurdî (Diyalekta Kirmanckî) de Zemîrî	18
Malmîsanîj	
Lehçeya Hewramkî (Gorankî) ra - II	33
Roşan Lezgîn	
Boya Welatî	58
Kitabêdo Newe: Wextek Dîyarbekir	65
J. Îhsan Espar	
Derheqê "Boya Welatî" de	73
Ripelê Fiqrayan	85
Wendoxan ra	86
Celadet Alî Bedirxan	
Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-VIII	88
Alfabe	96

Wendoxê delalî,

Hamnan (amnan) ame, hûmara heştina Vateyî zî amey. Na hûmara ma tikê (tenê) rew vejîyay; ma wazenê ke hûmaranê nînan zî qe nêbo bê bereykewtiş (hereykewtiş) wextê wo de vejê. Ma hêvî kenê ke wendox, abone û nuştoxê ma zî her yew (jû) hetê xo ra ma rê ardim bikerê ke kovara (dergiya) ma ewro ra pey (tepya) hîna kalîteyine û hîna başan vejîyo.

Ma verî vatbi û newe ra vanê ke bi mektuban û rexneyanê (kîrîkanê) şîma ma keyfweş benê. Mesela na hûmara ma de nuştayêk wendoxê ma Roşan Lezgîni esto: *Boya Welatî*. Roşan Dîyarbekir ra rexneyanê xo nuseno. Hem çîyanê raştan hem zî şaşan vano. Bêguman qiseyan (qalan) û nuştayanê ma zafîni de raştî zî estê- şaşî zî. Çîyo muhîm o yo ke ma bê ku yewbînî bidejnê (bitewne) fikrê xo yewbînan rê vajê û goşdarîya yewbînan bikerê. Eke ma wina (nîya) bikerê, ma do (ko) pîya û hîna asan raştîye bivînê. Sey ê Roşan Lezgîni, mektubê ke welat ra yenê raştî zî boya welatî danê.

Wazeno welat de bimanê wazeno teberê welatî de, ma rê binusê. Helbet eke şîma wazenê ke na kovare bimano û raver (aver) şêro!

Vate

MAHMUT CELAYİR:

"EZ WAZENA Ê CENETÊ VÎNBÎYAYÎ HÊNA VÎNÎ"

Hewt-heşt serrî yo ez semedî radyo, rojname û kovaran a roporta jan kena. Qet edetî mi nîyo ke ez roportajî ser o fikrê xo vacî. La ez Mehmudî zaf nizdî ra sinasnena, no sebab ra ez wazena tîya di çend çîyan binusî.

Mehmud dewê Çewlîg Kur ra yo. Kur yew dewê koy a, ha binî yew koy di ya û behr ra xêlêk berz a. 1950 ra pê mekteb ame na dewê ma. Reya verîni 1960 ra pê Kur ra panc-şeş qijî (gedeyî, domanî) semedî wendişî ra şî Xarpêt. Inan ra tena Mehmud û biray mi yê pîlî wend. Qijanî bînan nieska (nêşîya) biwanî, înan mekteb nîme di ca verda tepîya amê dew.

Mehmudî mektebo mîyanîn Xarpêt di, lise Dêrsim di wendi. Mehmud û biray mi semedî qijanî dew a semedî dewijan a, bî di nimûneyê holi (hewlî). Çend serrî cuwa pê, semedî wendişî ra dew ra çendna qijî şî bajar. Ma nesilê ke înan ra pê amê, ma ê xo rê sey îdol girotî (girewtî). Ê bî sebab ke ewro a dew ra çend tenî yê ke unîversîte qedînaya estî. Mehmudî semedî dew a û semedî der û domarî ya, yew rolo averşîyaye û newekerde kay kerd. Reya verîni Mehmudî makînay fotografan ardî dewi û fotografi dewijan antî. Reya verîni mi Mehmudî mil di gîtar dî. Ma cuwa ver çîyê inayinî nisinasnaynî. Reya verîni Mehmud bi umbazanî (embazani) xo -ke cinî bî- ame dew. Reya verîni Mehmud bi gijiko derg a, bi blûcînan û bi solanî sporî ya ame a mintîqa. Reya ewilîni nesilê înan fikirî çepîtî û fikirî kurdayetî ardî dewi.

Sinî ke her wext û her ca di însanê ke çîyo newe anî werte cefa vînenî, na nesilî zî zaf cefa dî. Dewijanî peydîmendînan û endamanî partîyanî şovenîstan ke bajar di niştîyenî rue la elaqa înan dewijan di bî, waştîyenî ke dewijan verba înan pîj bikirî. La înan bi bawerîyê xo, bi weriştîş û rueniştîşî xo xo da dewijan qebulkerdiş. Heta o wext çîmanî dewijan di merdimo wende, taximî kincan pira bi, solî sîyay pay di bî, qirawat mil a bî û cixaro filtreyin şimitîyenî. Wendeyî zaf kê amênî dewê xo,

dewijan di tirkî qisey kerdîyenî û cuar ra ûnîyanî dewijan ra. Mehmud her serr hamnanan (amnanan) hîrê-çar aşmî dewi di mendîyenî, rey-rey zimistanan zî amênî dew. Bênatê (mabenê) ey û dewijan di zaf hol elaqa bî. Pîl a qij dewijan di qisey kerdîyenî, cuar ra niûnîyanî kesî ra. Belka dewijan reya verîni yew wendeyî di ina asan (rahat) elaqa nayinî rue. No sebab ra dewijan o xo ra yew zanayinî. O her cay dew gêrayinî; ge ware di ge serî gilî koy a, ge yew awa serdin ser o raştî dewijan amênî. Mehmud her perrî (hetî) a mintiqa vincîye (vînce) bi vincîye gêrawû. Şane û gawanê a mintiqa hendê ey koyan, waran, deştan û awanî a mintiqa nizanî. Ey zaf rey kiştê yew awi di yan zî binî yew dari di dezgê xo nayinî rue û resimî xo viraştîyenî. Sinî ke roportaj ra zî fehmi beno, Mehmud bi yew qêdeyo fanatik girêdayeyê ê erdî yo.

Seyîdxan KURIJ

"Hunermend, parçeyanê kolajanê (franskî de "collage") ke mîyan di herfî û çekuyê (kelîmeyê) bêmahneyî estî keno inî kompozîsyonan ser û rêçanê zamanî verînî ina (wina) ma resneno. Yew ziwanê binî erdî yê nîmîteyî ke hema şîfrê ê anîbîyû (nêabîyo) û herikîyayîşî rêçanê firçeyan di ciwîyêno xelq kenû. Ê resim ra resim, semedî yew tebîetî mîstîkî (sîrrînî) ya melodîyan vejeno. Nê pîyerî (pêro, heme), melodîyê ke semedî yew cenetî vînbîyayî ya vajîyayî nîyî?

Dr. Barbara Lipps-Kant
tarîxnasa hunerî

Seyîdxan Kurij: Wexta ke ti telebe bî, ma het herkesî waştênî ke lajî ey doktor bo, muhendîs bo, yan zî mehlîm bo. Hewesî resimviraştîşî çâ (kura, kotî) ra ame? To sinî (senî) no qerar da, to sinî no rîye (raye, rayîr) vîcna?

Mahmut Celayîr: Der û domareyo ke ez te de ciwîyayînî mi ser o zaf tesîr xwi bi. Ini tesîr ra mi waşt ez çîyo ke ho (ha, hê) mi zerre di yo ê îfade bikirî. Hama ê serran di mi sihîr hunerî hîs kerdîyenî. Ez dînya ra durî, yew kuese (koşe) di, yew dewê kuey (koy) di bîya pîl. Na dewi girêdayê Çewlîg (Bingöl) a. Tebîet îtay mi ser o zaf xwerî (xurîn) tesîr kerd. Mi waşt ez inî tebîetî îfade bikirî, bîyarî werte. Îfadekerdişî inî tebîetî mi ri (rê) bi yew hedefo pîl. Mi dî ke ez hêna (hîna, hona) hol pê resimviraştîş a eşkena (şîna, şîkîna) hîs û fikranî xwi ifade bikirî. Vîzuelîye (görsellik), mi di hîsîko hêna giran bî. Mi waşt ez ê kueyanî girdan, deranî derxwelan, awkê wisarî ya ke pê kêf û eşq xuşena, vilikanî kueyan ke her wextî serri di yewna reng gênî û daranî guezêranê (gozêranê) girdan virazî.

Seyîdxan Kurij: To hê (hîna) verî portrê dewijan û gravurî viraştîyenî. Yew muddet zî to kurnê daranî valîyeran viraştî, la cuwa pê to dest kerd ci resimî koyan, menzera û resimî herri (erdî) viraştî. Ti xebatê xo ya resimî ser o eşkenî se vacî?

Mahmut Celayîr: Huner (senet) yew gurê (karê) xelqkerdişî yo, la bi

sanci û bi sihîr o. Wexto ke verba nîzamî (duzenî) şubhê ma benî zaf, o wext îhyîyaciye ma bi hunêr bena. Ma qicê (gedeyîya, domaniya) xwi di bi umûmî zerweş (mutlu) î. Cuwa pê ke ma verra-verra benî pîl, ters kuwenû zerrê ma, îtîmadî ma kê m benû. Ma dec û kontradîksiyonan (çelişkiler) sinasnênî. Persê ma benî zaf. Resimî mi û heyatî mi xweri ra pîyagirêdaye yê. Tema resiman mi tim û tim tebiet û erd bî. Hê verî mi tena waştîyenî ke ez rindê tebietî welatî bîyarî ziwan. Verra-verra ke şuurî mi yê hunermendê (hunermendîye) bi zîyêd, şuurî mi yê sosyal û polîtîk bi zîyêd hinî ini mi ri tayn ame. Tabî hunerî ser o wendişî mi zî mi ser o tesîr kerd. Bi no qêde (qaîde, qayde) zemînî fikrî yê resmanî mi ame werte. Bi girêdayê herri, endîşê însanan, mîyanî mefhûmanî (kavramlar) tarîx û wexti di bi herr a seruvenê gird ê însanan vecîya aver (vejîya vernî).

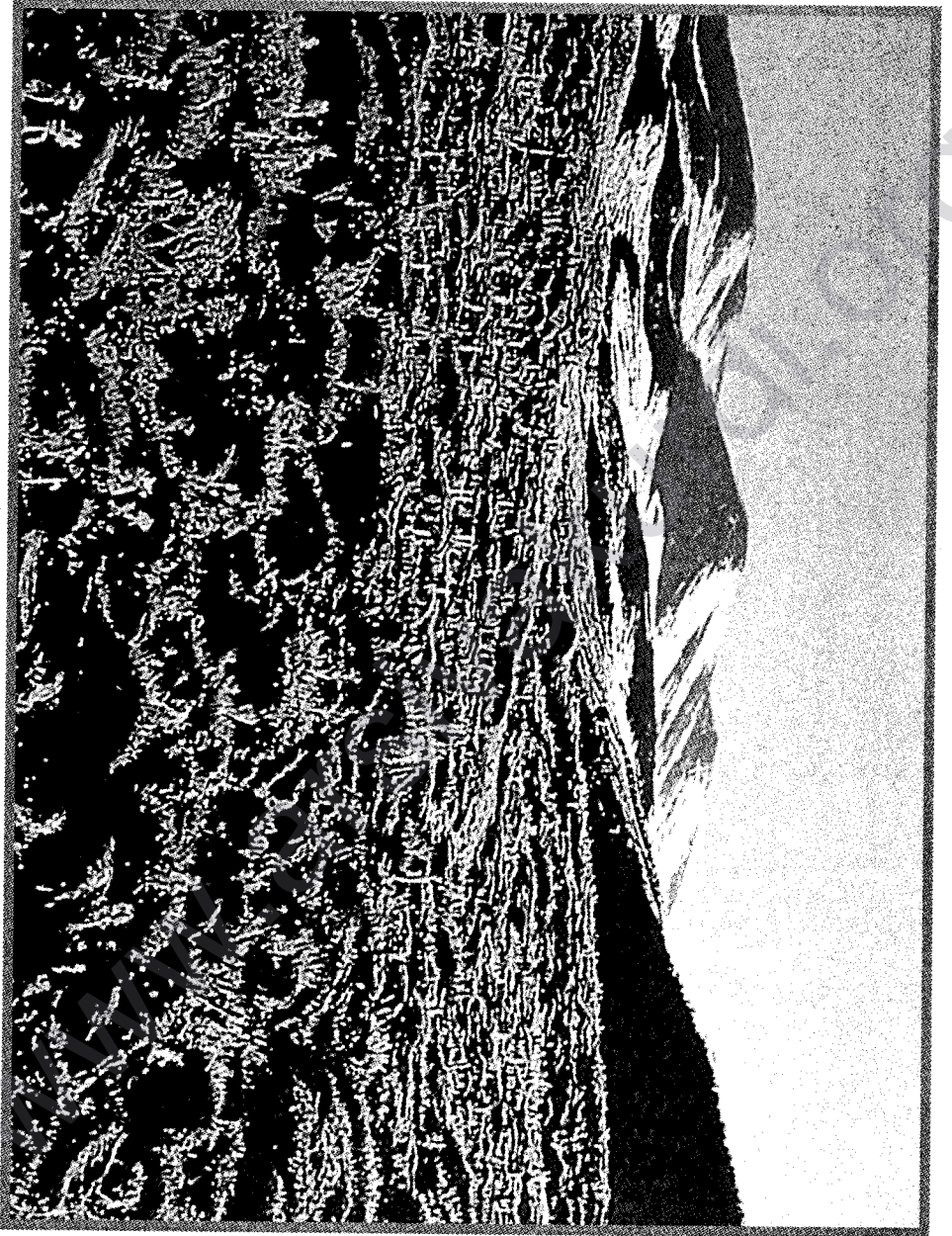
Ez xebatê xwi ya wextî unîversîte (1972-1976) ra hetanî 1984 sey "dewreyo verîn" name kena. Resimê mi yê inî wextî hêna zaf resimî realîstî hesabîyênî. 1984 ra heta 1992 mi hêna zaf resimî menzera viraştî. Ini wexti di ez hêna zaf rîtm û rîy herr a meşxul bîya. Ez xebitîyaya ke ez dramê gelê ma ya ke waranî kueyanî ma di, çayîran û deştanî hîrayanî ma di nimitî ya îfade bikirî. Cuwa pê, heta 1995 mi hêna zaf rengan û şeklan di kay kerd. Ini dewre di mi hancî (hûnc) tecrubey xwi yê îfadekerdişî (anlatım) herri ra îstîfade kerd û resimî abstraktî (soyutî) viraştî. Ez dewreyê xwi yê 1995 a pê sey "menzeraya dramatik" name kena. Ez raşt-a-raşt resimî însanan nivirazena. La ez resimanê rêçê însanan ê serî herri virazena. Resimanê mi yê dewrey verînî di mîyanî menzera di figurî merdîmanî tenayan bî. Ita di mi waşt ez a tenatîyê henzar serran a însananî ma û bêwaharmendişî (bêwayîrmendişî) însananî ma ser o vindirî.

*Seyîdxan Kurij: Ti eşkenî xebatê xo ya newîye ser o ma agahdar bikirî?
Ti inkê sinî resiman virazenî?*

Mahmut Celayîr: Ez inkê hêna zaf mefhûman (kavramlar) di meşxul a. Ez wazena raşt-a-raşt resimî bi xwi ser o vindirî, persan pers bikirî. Bi no qêde zafperrê (zafhetîya) xebati, zafperrê eseran vecîyêna werte. Wexti ke yew eserê hunerî (sanat yapıtı) zafperr bû û zerrê xwi di ca

Date _____

90 x 120 cm - 1997

medû tena yew mesajî, zerrê xwi di ca bidû persanî zafan, qîmetî ini eserî hêna benû zaf. Sinî ke ma nieşkenî tena pê yew pers a cewabî heyatî bidî, eynî çî semêd eseranî huner a zî ho ca d' o. Helbet resimê mi yew perr ra tarîxê mi yê şexsî ifade kenî. La ini tarîx mi yo şexsî û tarîx şarê mi zî ho têzerre di yê. Yew perrî ma zaf arkaîk o, herri ra zaf girêdaye yo la perrî ma yo bîn ho bi dinya ya hemdem (çağdaş) a girêdaye. Ez tim û tim bi inî "gerîlm" a meşxul bîya.

Seyîdxan Kurij: Resimî ke to 1990 ra pê viraştî, nê resiman di zergûniye (hewzîye) ra zafêr herra sîyay esta. Ti eşkenî naye sinî îzeh bikirî?

Mahmut Celayîr: Mi hê verî resimî kueyan û daran viraştîyenî la cuwa pê mi herri bi xwi sey malzemeyî esasî dî û mi resimî herri bi xwi viraştî. Behsî herra vêşayî (veşata) ya sîyay muhîm o. Inî resiman di şuuro politîk mîyanî resimî menzera di estetîze benû.

Seyîdxan Kurij: Dêmek ti bi nê resiman wazenî texribat û zerarî nê herbî ke Kurdistan di rameno ifade bikirî.

Mahmut Celayîr: Ê (e), ini texribato ke erdî ma di bû (bîyo), mîyanî ziwani resimî di ina (wina) ca genû. Ez wazena yew welatî ke tacîz bû û amû nerahetkerdiş ifade bikirî. Ez niwazena raşt-a-raşt pê ziwani politîkî halî welatî xwi ifade bikirî, la ez xîret kena ke pê ziwani resim a halî welatî xwi ifade bikirî. Herra vêşayî hetî, şeklî tebîetî yê parçebîyayî dewamî inî ifadekerdiş yê. Ini xeripîyayîşo (herimîyayîşo) ke esl di bîyo, ez pê xeripîyayîşî resiman û şeklan mucnena ra (musnena, nawnena).

Seyîdxan Kurij: Sey pîyerê hetanî hunerî, resim di zî ekolî estî. Ti eşkenî xo mîyanî yew ekolî di bihesibinî? Heta bîn ra, kam ressam to ser o zaf tesîr kerdo?

Mahmut Celayîr: Êr (ewro) hinî zor o ke kî (kes) mîyanî ekolan di tam ca bidû hunermendan. Çiko (çike) ifadekerdiş şexsî bî zaf û ini semed ra ma eşkenî vacî ke her hunermendî ekolî xwi xelq kerd (viraşt): Tabî tayn (tayê) meylê newê vecîyênî la inî zaf nîramenî. Muhîm a ya ke hunermend ziwani xwi yê şexsî û orîjînal vînu. Ez nieşkena xwi

mîyanî ço (yew) ekolî di bihesibinî. La hunermendê ke mi ser o tesîr kerdû estî. Ez zî pê tradîsyonî girdî yê seserran ê resimî wîye (weye) bîya. Hê verî mi ser o tesîrî Brueghel û Dürerî bi, la êr ez bi taybetî (xususî) Van Goghî ra muteessîr bena. Inî westê (westayê) gird ê resimî menzera yê. Bi taybetî bênatê (beyntarê) Van Goghî û herri di yew elaqaya xemini esta. Ini him pîyanikerdişo (pênêkerdişo) şexsî, yanî xwi bi xwi di pîyanikerdiş o him zî verba nîzamî yew serewedartiş (serehewanayîş) o. Ez tesbît kena ke ini xusus di ez manena Van Goghî. Yew tradîsyonî girdî resimî menzera yê almanan estû. Albrecht Dürerî ra bigîr heta Caspar David Friedricheî, owca (uca) ra heta êr, heta resenû Anselm Kieferî sahayêka hîray. Anselm Kiefer ê resamanê hemdeman ra yo ke mi ser o zaf tesîrî xwi estû. Kiefer temsîlkarane muhîman ê resimî almanan ê êr (ewro) ra wû. Wi (o) tarîxê xemina şarî xwi û melonkolîya şarî xwi pê resimanê herri ifade kenû. Ifadeyî Anselm Kieferî ke pê şuurî tarîxî û malzemeyê mîtolojîkê ke kulturî unîverselî (cîhanşumûlî) ri verar (verade, verike) akêrda xemilnayî yê, ma ri mîsalê holî (başî) yê.

Seyîdxan Kurij: Ti zî nê serranî peyinan mîtolojî ya zaf elaqedar benî. Na elaqeya to resimanî to ser o sinî tesîr kena?

Mahmut Celayîr: Raşt a, mîtolojî ya zaf elaqay mi esta. Meraqî mi yê derheqî kuekî (kokê) kultur û tarîxî şarî ma di, ez bi taybetî berda hetî ê mîtolojî ra ke çimey xwi Iran û Mezopotamya wû. Mîtolojî yew çimo (çimeyo) zaf gird û wîyekerdox (weyekerdox) o. Ez mîtolojî ra zaf çî musaya. Mîtolojî, pê sembolan ifadekerdişî pîyenikerdişî (pênêkerdişî) însanan û tebietî yo. Ez xebitîyena ke ina dinyaya sihîrina mîtolojî, mîyanî resimanî xwi di pê yew qêdo endîrekt bimuecnî (bimusnî). Guerê (goreyê) fikrê mi ma se şar (xelq) tena mendî. La wexti ke ez kuekî ma yê mîtolojîk pers kena, ez vînena ke ma ehend (honde) tena nî. Mîyan tarîxi di pîyeri kulturî girdan a dayîş û girotişî ma bû (bîyû). Ini şuurî tarîx û kulturî bawerê ma bi ma kenû pêt. Gereka (ganî) hunermendê kurdan ini xusus di zaf dîqqet bikirî. Gereka ma çerçewê teng a herêmî (mîntiqayî) û folklorîki ra vecimi teber, elaqay kulturî xwi û kulturî bînan ser o vindirim (vindirî) û ina (abiasan) biresim

90 x 120 cm - 1997

îfadekerdişanê unîverselan.

Seyîdxan Kurij: Elaqeyî huner û politîka ser o ti eşkenî se vacî?

Mahmut Celayîr: Sînorî bênatê politîka û hunerî zaf hessas o. Ma nieşkenî çîki (çîyekî) politîka ra cîyeser (cêser) bikirî. Hela hunerî ma qetîyen nieşkenî politîka ra abirnî. La rûmet (değêr) û sahay hunerî bi xwi estî. Huner mîyanî heyatî ra yenû û benû yew aktîvîtey xelqkerdişî. Inay ra yew sihirî yi estû. Hunero ke orjînaleyê xwi û xoserîyê xwi nêpawû (queri mekirû) quwetî xwi kenû vîn. Ina mehna di politîka semêd hunerî ya bena taluke. Semêd ma kurdan a ina pers hêna zî muhîm a. Çiko ma mîyanî aktîvîteyanî zaf politîkan di ciwîyênî. Tayn hunermendî ma xwi teslîmî malzemê hedrî (hazirî) yê ke politîka pêşkêş kena kenî. Halbukî gereka hunermend bi xwi malzemê xwi bialawû. Ferqî hunerî o yo ke zafhetin o û însanî ri perspektîfanê cîya-cîyayan anû. Huner nieşkenû sey politîka her çî tena sîya û sipye (sipî) bivînû.

Seyîdxan Kurij: Kurdan di tradîsyonî resimî esto? Tarîxê kurdan di cay resimî çî yo?

Mahmut Celayîr: Ma se millet erê (herey, berey) vecîyayî sehnê tarîxî û mehna Rojawanî di ma dewrey rueşnbîyayîşî (roşnbîyayîşî) zî niciwîyayî. Inay ra ma hetî yew tradîsyonî resimî nivirazîyo. La yew pêserbîyayîşî (birikim) mayo kulturî û hunerî yo ke dewreyanî arkaîkan ra heta êr yenû estû. Ehend rahet nîyû ke inî rûmetî pîyerî hunerî hemdemî di xwi bidî teber. Ini semed ra zaf muhîm o ke hunermendî wahaî (wayîrî) şuurî tarîxî bî. Kurdî rîyê netewabîyayîşî di çend ke aver (raver) şî huner di zî ehend zîwanî xwi yê orjînalî xelq kenî. La çî heyf ke êr ina saha di xebat zaf kêma, nivecena.

Seyîdxan Kurij: Bênatê to û hunermendanî kurdan sinîn o?

Mahmut Celayîr: Ez zafîn sinasnena, elaqay ma esta. Ez bi xwi mîyanî ço muessesî di ca nigena. Çiko hunermendê yew karî tenatî (tenayîye) ya. Helbet însan eşkenû hetî politîka ra aktîf bû, o çîyo bîn o. La hedîsê xelqkerdişî, xwiserbîyayîş û dîsîplîn wazenû. Bi taybetî Ewropa di sey hunermendî ciwîyayîş rahet nîyû. Inî semedan ra bênatê

hunermandan di pîyabîyayîş zaf temîn nibenû. La ez bi taybetî hunermandanî kurdan taqîb kena û umbazê ma, dostatîyê (dostîya) ma esta.

Seyîdxan Kurij: Ez inkê wazena yew persa taybetî bipersî. Ma merdimî pê (cê) yê, ma eynî ca ra yenî, ma eynî çî dîyî. Ma qowxê cematî dî, ma dî cematî ma sinî bi vila, sinî cêser kot (kewt). Nê serûbinbîyayîşî cematî ma, ma hetanî tîya ardî, ma eştî nê welatanî xerîban. Ti sey yew însanî hunermendî sinî binî tesîrî nê bedilîyayîşî cematî di mendî?

Mahmut Celayîr: Raşt a Seyîdxan, ma qijî yew kîyî (keyî) yê. Raşt a zî heyatî ma di bedilîyayîş û serûbinbîyayîşî zaf ca gênî. Ma tim û tim mîyanî qowxî û koçkerdîşî di ciwîyayî. Ma yew dewê kuey ra vecîyayî amê îtayan. Mi tim xwi ra pers kerd: Ez aîdî kamcay a? Mi waşt ez hêna wahaî tayn rûmetan ke mi dest ra amêbî girotiş bî û o erdo ke ez aîd bîya mi xwi ri kerd muqeddes. Inî xeripîyayîşan (herimîyayîşan) û xemanê girdan hunerî ri bawerîyê mi kerdî pê. Ini rîyo (rayiro) derg berpîrsîyarê (mesulîyetê) ma kenû zîyêd. Barî ma barî herkesî ra hêna giranêr o. A dewê kueya astaranî altunînan a qijkekê (domanîya) ma ma dest ra giroti. Ez xem û hêrsî inay mîyan di ya. Ini semed ra ez resimî herri virazena, ez wazena ê cenetê vînbîyayî hêna vînî.

Heyatê Mehmud Celayîrî

- ◆ 1951 de, dewa Kur -a ke yew dewa koy û pabesteyê (girêdayeyê) Çewlîg a-de mara (maya) xo ra bi. Mektebo mîyanîn Xarpêt di, lîse Dêrsim de wendi.
- ◆ 1972-1976 de qismê grafik ê Mektebê Berzê Huneranê Rindan ê Istanbulî yê Dewlete (Istanbul Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu) wend.
- ◆ 1976-1978 de Enstîtuyê TV yê Eskîşehîrî de karê grafik û dekorê studyoyî kerd.
- ◆ 1982-1984 de Tîyatroyê Dewlete yê Istanbulî (Istanbul Devlet Tiyatrosu) de se realîzatorê dekorê sehneyî xebitîya.
- ◆ Mahmut nika Stuttgart de roşeno.

Pêşangehî (Sergî)

- 1977 Galerîya Hunerî ya Taksîmî (Taksim Sanat Galerisi), İstanbul
1978 Galerîya Hunerî ya Deryayê Sipî (Akdeniz Sanat Galerisi), Anqara
1981 Galerîya Hunerî ya Taksîmî (Taksim Sanat Galerisi), İstanbul
1985 Galerîya Hunerî ya Vakkoyî (Vakko Sanat Galerisi), İstanbul
1986 Galerîya Hunerî ya Vakkoyî (Vakko Sanat Galerisi), Anqara
1987 Galerîya Oberlichtî (Galeri Oberlicht), Berlîn
1987 Galerîya Art-Intercultura (Galerie Art-Intercultura), Hamburg
1988 Galerîya Hunerî ya Vakkoyî (Vakko Sanat Galerisi), İstanbul
1989 Galerîya Oberlichtî (Galeri Oberlicht), Berlîn
1989 Galerîya Hunerî ya Vakkoyî (Vakko Sanat Galerisi), Anqara
1990 Galerîya Hunerî ya Vakkoyî (Vakko Sanat Galerisi), İstanbul
1992 Galerîya Arkeonî (Arkeon Galerisi), İstanbul
1992 Galerîya Halkbanke (Halkbank Galerisi), Anqara
1993 Galerîya Urielî (Uriel Galerisi), Stuttgart
1994 Galerîya Zapatayî (Galerie Zapata), Stuttgart
1995 Tiyatroyê Wangenî, Stuttgart
1996 Galerîya W. Hennigî, Leipzig

Resimê Celayîrî nê pêşangehan ra teber Almanya û Tirkîya de gelekî peşangehanê grûbkîyan de zî nawîyayî (ameyê musnayîş).

Xelatê ke Mahmut Celayîrî Girewtî

- 1974 Musabeqeya Hunerî ya Otela Intercontinental (Intercontinental Oteli Sanat Yarışması)
1978 Xelatê Komeleya Hunermendanê Vîzuelan (Görsel Sanatçılar Derneği Ödülleri)
1983 Xelatê Girdê Pêşangeha 17. a DYOî (DYO 17. Resim Sergisi Büyük Ödülleri)
1984 Musabeqeya Ilm û Hunerî ya ENKA (ENKA Bilim ve Sanat Yarışması), mansiyon
1985 Musabeqeya Resimî ya TALENSî (TALENS Resim Yarışması), mansiyon
1986 Xelatê Musabeqaya Çapa Orjînale ya VIKINGî (VIKING Özgün Baskı Yarışması Ödülleri)

90 x 120 cm - 1997

LAJÊ MI BERD

Zaliman lajê mi guret berd
Na cemê şandî
Nêverda xo rê lewê panî
Xêlê zeman o xebere çîn a
Tepe-tepa çêverî de
Çimê mi çar benê ra
Çimê mi perrenê
Belka êno cîgera mi, qijkekê mi
Hona qij bî
Zimêlanê ey newe areq daybî
Şermok bî
Kes nêdejna serê hardî ra
Her roj her roj xeyalanê mi der o
Vindena goş nana ser
Ha ewro êno ha meşte
Şîyo nêşîyo fanoliya eya sure pê çêverî de dardekerdî ya
Sifre ke nana ro, ey rê kî yew koçike nana ro
Vana "Beno ke çêver de vejîyo, bêro"
Çimê mi perrenê
Çîn o, çîn o, çîn o

Eke merdo kî merdeyê ey wazena
 Teselîya mi kuna
 Çîçegan bena mezele ser
 Çîn o, çîn o, qijkekê mi
 Vejîna tever, êna zerre
 Tim-tim zerrê mi der o
 Mi vîr ra nêşono
 Ey gelê însanan, şima ra vana!
 Zaliman lajê mi berd
 Hona qij bî
 O pîyayê heskerdişî bî
 Hona destê yew çêneke nêguretî bî
 Şermok bî
 Tifilê doman bî
 Zaliman guret berd
 Yew cemê şandî
 Huyayîşê ey mi de mend

Firat ÇELKER

çêneke: kêneke, keyneke

çêver: ber, kêber

ey: dê

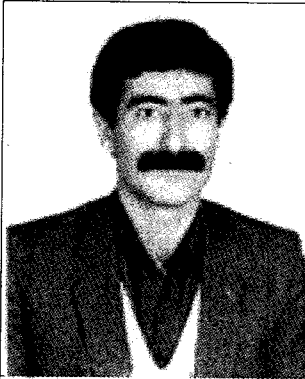
huyayîş: huwayîş, wuyayîş

pîya: mordem, merdim

tever: teber

yew: jû

ZIWANÊ KURDKI (DIYALEKTA KIRMANCKI) DE ZEMIRI

Lerzan JANDÎL

Ziwanê kurdkî (dîyalekta kirmankcî (zazakî)¹ de hîrê zemîrê yewhûmarî (yewmarî) û hîrê zemîrê zafhûmarî (zafmarî) yê kesî (şexsî) estê û nê zemîrî sey (zê) nameyan ênê antene (ontene). Labelê kirmankcî de kesê hîrêyîne, yê kurmanckî (kirdaskî) ra çîya yo (wo). Kesê hîrêyînê yê yewhûmarî di hebî yê. Yew nêrî yew zî (jî) makî (makekî) yo.

1. Her çîqa ke tayê cayan de êno vatene zî, ez bîngeqeseya (kavram) "zazakî", "dimilkî", "dimilî", "dumbelî" ûêb. raşt nêvînena. Ma bi xo, xo ra nêvato "ma zaza yîme, ziwanê ma zazakî yo". No name şaranê xerîban, kesanê xerîban no ma ra. Û hûmarê nê nameyan nêzdiyê des nameyanê taybetîyan û qasê nameyê aşîran ê. Zemanê ke mordem na raştîye pers kero, kesê ke bi "zaza" yêne êne namekerdene yan zî naskerdene xo ra vanê "kirmanc" yan zî "kird" û tayê cayan de zî "dimilî", ziwanê xo ra zî vanê "kirmankcî", "kirdkî" yan zî "dimilkî". Hemberê nayê de zî kesanê ke kurmanckî qesey kenê ra vanê "kirdas" û dîyalekta înan ra zî "kirdaskî", nêvanê "kurmanc" yan zî "kurmanckî". Bîngeqeseya "zaza" û "zazakî" -her çîqa ke verde zî lîteratur de derbaz bena zî- bi taybetî 1820 ra nat hetê akademîkan ra ama nivîsnayene. Ewro zî saya sarê "rewşenbîranê" nezanan tayîna bîya aktuel û her kes zî vano: "Ez zaza ya". Rind, baş, wa ti "zaza" bê. Labelê mi ra zî naye mevace. Sebeta ke manayêde xirabe ama dayene, mordeman û mordematîye qij vînena, kena nizm. Qe yew kurd nêwazeno ke kes ey ra "kîro" vaco. Hama kirmancê ma xo hênî qij, xirab û nizm vînenê ke, bi xo xo ra vanê "Ez zaza ya". Manaya çekuyê "zaza" zî sey -angorê zanayen û bawerîya min- çekuyê "kîro" yî xirab a. "Zaza" manaya "lal, pelt, kekeş, bêheş û bêfam" de amo û êno vatene. Rind! Ma kam nê "zazakî" ser ro xebetîyo yan zî ser ro xebetîno? Teyna da-vîst mordem. Zafêrîyê xo yan tirkî nivîsnenê yan zî kurmanckî. Seke nivana „na dîyalekte xo ra ziwan nîya“!

1- Zemîrê halê xoserî² yan zî zemîrê grûpa yewîne³

Formê yewhûmarîye

1. ez
2. ti⁴
3. o⁵ (n⁶)
3. a⁷ (m⁸)

Formê zafhûmarîye

1. ma
2. şima⁹
3. ê¹⁰

2- Zemîrê halê antî¹¹ yan zî zemîrê grûpa diyîne¹²

Formê yewhûmarîye

1. mi¹³
2. to¹⁴
3. ey¹⁵
3. aye¹⁶

2. "Halo xoser" bi kirmanckî "halê rast", bi latînkî "casus reqtus" û bi tirkî zî "yalın hal" o.
3. Ez naca demo ke mesela gramerî derbaz bo hurêndîya "jû" de "yew" gêna (cêna). Labelê wendox şikîno hurêndîya "yew"î de, "jû", "zû", "yo" zî bigîro (bicêro) ke bişikiyo fam bikero.
4. Tayê cayan de hurêndîya "ti"yî de "to" zî êno vatene labelê no raşt nîyo. Ganî "to" halo ante de bêro vatene. Xêca "to", "tu" û "tiye" zî êno vatene.
5. Hurêndîya "o"yî de Dêrsim de "wo", Pali de "wi", Hêni de "hi", Licê de "ew", Motkî de "aw", Pîran de "yo", "o" û tayê cayan de zî "yû" yan zî "ay" vacîno.
6. n nêrî
7. Hurêndîya "a"ye de Pali, Çewlîg û Pîran de "a", „ya“, tayê cayan de zî "aya" vacîno.
8. m makî (makekî)
9. Hetê Dêrsim û Erzinganî de hurêndîya "şima!" de "sima" êno vatene.
10. Hurêndîya "ê"ye de Dêrsim de "yê", Pali û Çewlîg de "yi", Pîran de "yê" û "jey", Hêni de "hîn" û tayê cayan de zî "ay", "ayi", "ey", "yey", "iy", "yî" vacîno.
11. "Halo ante" bi kurmanckî "halê tewange/çivane", bi latînkî "casus obliquus" û bi tirkî zî "-i, -e, -de, -den hali" yo.
12. Dideyîne/didîne zî vacîno.

Formê zafhûmarîye

1. ma
2. şima
3. înan¹⁷

Xebetnayena zemîran

Zemîrê grûpa yewîne (ez, ti, o/a, ma, şima, ê), demê nikayinî de, hem bi karanê (fîlanê) transîtîfan¹⁸ hem zî intransîtîfan¹⁹ ênê antene.

1.1- Zemîrê grûpa yewîne bi karanê transîtîfan

Demo nikayin

<i>kesê yewhûmarî</i>	<i>kesê zafhûmarî</i>
Ez vînena ²⁰ (vînayene)	Ma vîne(nî)me
Tî ²¹ wena (werdene)	Şima wenê
O nivisneno (nivisnayene)	Ê nivisnenê
A wazena (waştene/wayştene)	

13. Tayê cayan de "min" zî vanê. Ez bi xo "min" raşt vînena. Labelê sebeta ke meylê kombîyananê ma "mî" ser ro bî, ez zî "mî" xebeznena. Hama na nêna a manaya ke ez zî "mî" raşt vînena.
14. Hurendîya "to" de Dêrsim de "tu", Pali û Çewlîg de "tû" zî vacîno.
15. Ez bi xo "ey" raşt nêvînena. Labelê sebeta ke meylê kombîyananê ma "ey" ser ro bî ez zî "ey" nivisnena. Hurendîya "ey" de, Gimgim de "ê", Dêrsim de "êy", Pali û Çewlîg de "yî", "yî", Pîran de "yê", "jey" Sêwregi de "ey", Hêni de "ayo" vacîno.
16. Hurendîya "aye" de Dêrsim û Sêwregi de "ay", Pali de "yê", Çewlîg û Pîran de "a", "ja", "ya", "yay"; Hêni de "ayê" zî vacîno
17. Hurendîya "înan" de Dêrsim de "yîne", îna" û "înan"; Pali û Çewlîg de "yîn"; Pîran de "înî", "yîne", "yînî", "jînî"; Hêni de "ayno" (nêrî) "ayni" (makî); Sêwregi de "eyna" û tayê cayan de "yêy", "yînî" û "yîyî" zî vacîno. Meylê kombîyananê ma "înan" ser ro bî. Labelê ganî mordem biperso, qeyî "înan"? Gimgim de "îna", tayê cayan de "îne, eyna, yînî, yîyî, yîne" yo. Eke "înan" raşt o, ganî "ma" zî "man", "şima" zî "şiman" bo.
18. "Karo transîtîf" tirkî de "geçişli fiil" o.
19. "Karo transîtîf", bi latînkî ci ra "transîtîf" vacîno; yanê objeyêde xo ya halê antî esta. "Karo intransîtîf" zî bi latînkî ci ra "intransîtîf" vacîno; yanê objeyêde xo ya halê antî çin a.
20. Sebeta ke naca mesela antena karan nîya, ez antişê cayanê bînan nênivisnena, ez na mesela ser ro nivisêde bîn de vindena.
21. Tayê cayan de kesê dîyînê karî sebeta nêrî û makî çîya ancîno: ti wenî (nêrî), ti wena (makî).

1.2- Zemîrê grûpa yewîne bi karanê înransîtîfan

Demo nikayin²²

kesê yewhûmarî

Ez mirena (merdene).

Ti şonî/şona (şiyene).

O êno/yeno (amayene).

A kuna ra/rakewena (rakewtene).

kesê zafhûmarî

Ma mire(nî)me.

Şima şonê.

Ê kunê ra/rakewenê.

1.3 - Zemîrê grûpa yewîne (ez, ti, o/a, ma, şima, ê), bi karanê înransîtîfan, demanê vîarteyan de û raweyan (kipan) de ênê antene.

Demo vîarteyo dîyar²³

Ez merda.

Ma merdîme.

Ti şî./Ti şîya.

Şima şî(yî).

O ame.

Ê amê(yî).

A kewte ra./A rakewte.

Demo vîarteyo nikayin²⁴

Ez merdêne. Ma merdêne.

Ti şîyêne. Şima şîyêne.

O amêne. Ê amêne.

A kewtêne ra.

Demo vîarteyo nedîyar o verîn²⁵

Ez merd(î)²⁶bî²⁷.

Ma merd(î)bî.

Ti şîbî.

Şima şîbî.

O amêbî.

Ê amê(yî)bî.

A kewt(î)bî ra.

22. Latinkî "tempus", almankî "praesens"

23. Latinkî "perfectum", almankî "perfekt"; manaya xo: demê verîyo ke qedîyo.

24. Latinkî "imperfectum", almankî "împerfekt"; manaya xo: demê verîyo ke qedîyene ra zaf ver (rew) o.

25. Latinkî "plus quam perfectum", almankî "plusquam perfekt".

26. Kirmanckî de xêlê cayan de herfa "î" zî êna mîyanê koka karî û suffiksanê deman. Sey werdîbî, kerdîbî, nivisnayîbî, kiştîbî, eştîbî (eyştîbî), vatîbî ûêb.

27. Sebeta ke bî karê bîyen o, anegorê bawerîya mi ganî cîya bêro nivisnayene, yanê "merdene"+"bîyene". Û naca de zî "merd" + "bî".

Demê verîn ê raweya şertî²⁸

Ez bimerdêne.

Ma bimerdêne.

Ti bişîyêne.

Şima bişîyêne.

O bikewtêne ra/rabikewtêne. Ê bikewtêne ra/rabikewtêne.

A bikewtêne ra/rabikewtêne/birakewtêne/rakewtêne²⁹.

Nimûneyî: Xwezila ti bişîyêne. Kane ke to biwerdêne. Eke o bikewtêne ra, ez şîyêne. O bimerdêne ke to rehet bikerdêne.

Raweya waştene³⁰

Ez bikerê. Ma bikerîme.

Ti bikerê. Şima bikerê.

O bikero. Ê bikerê.

A bikero.

Demo vîyarteyo nedîyar³¹

Ez merdane. Ma merdîme.

Ti merda. Şima şîyê.

O şîyo. Ê şîyê.

A kewta ra.

Nimûneyî: Delîl vano ke o şîyo dewe. Vane cîrana ma ere domanan kewta ra. Ez pê hesîya ke dewijê ma şîyê waran.

---

28. Almankî de ci ra Konjuktiv II vacîno. Manaya xo de xwezila, kanê ke, wa bibîyene, eke, ...ke estê. Yanê hem manaya waştene û hem zî manaya şertî esta.

29. Karê bi veredatan bi nê çar qeydeyan zî şîkîne bêre vatene: bikewtêne ra / rakewtêne/rabikewtêne/birakewtêne. Labelê ganî zîwanê nivîsî de yew bêro tercîhkerdene.

30. Almankî de ci ra Konjuktiv II vacîno. Manaya xo de xwezila, kanê ke, wa bibîyene, eke, ... ke estê. Yanê hem manaya waştene û hem zî manaya şertî esta.

31. Almankî de ci ra Konjuktiv I vacîno. Manaya xo de îddîa esta, êno vatene labelê nîyamo dîyene yan zî nîyamo kerdene. Amo heşnayene, hênî vanê.

2- Zemîrê grûpa dîyîne (mi, to, ey/aye, ma, şîma, înan), bi karanê transîtifan demanê verî de ênê antene:

Demo vîyarteyo dîyar

Mi pirtûk (kitab) dî.	Ma pirtûk dî.
Mi qeleme dîye.	Ma qeleme dîye.
Mi pirtûkî dîyî ³² .	Ma pirtûkî dîyî.
To nan (non) werd.	Şîma pîyaz werd.
To nane (none) werde ³³ .	Şîma zerfetî werde.
To nanî (nonî) werdî.	Şîma pîyazî werdî.
Ey roman nivisna ³⁴ .	Inan pale xebetna.
Ey nameye nivisnê.	Inan holike rijnê.
Ey romanî nivisnayî.	Inan paleyî xebetnayî.
Ey roman nuşt.	
Ey nameye nuşte.	
Ey nameyî nuştî.	
Aye çay waşt.	
Aye awe waşte.	
Aye kincî waştî.	

Demo vîyarteyo nikayin

Mi domanî dîyêne.	Ma domanî dîyêne.
To mast (most) werdêne.	Şîma mast werdêne.

32. Zaf karan de eke kar bi "-î" biqedîyo, zafhûmarîye de "-î"yêde bîn nêno vatene. Nimûne: Mi yew pirtûk dî. Angorê grameri zafhûmarîye de ganî "-î"yêde bîn bêro vatene. Û ganî "Mi pirtûkî dîyî" bêro vatene. Labelê pratîk de no nêno vatene. Mesela: Yewhûmar "Pî nan (non) weno." Zafhûmar wunca "Pî nan wenê." Angorê gramerî ganî zafhûmarîye de "Pîyî nan wenê." bo.

33. Kirmanckî de xêlê cayan de karî demê vîyarteyî de gor kesan û cinsan ênê antene. Çend nimûneyî: "To werd." "To çi werd?" "Mi nan werd." Naca "nan" nerî yo, herfe nêna pêynîya karî. "Şîma çi werd?" "Ma yew nane werde." Naca "nane" makî ya û "-e"ye êna pêynîya karî. "Inan çi werd?" "Inan di nanî werdî." Naca "nanî" zafhûmar ê û "-î" êno pêynîya karî ge-ganê zî herfa nêmvenge, herfa "y"ye êna mîyanê karî û nê suffîksî, sey dîye, dîyê. Wendox ganî nê halî bigêro çîmanê xo ver.

34. Eke kar bi "-nayene" (nivisnayene, xebetnayene) biqedîyo, nêrî "-a", makî "-ê", zafhûmar zî "-î" gênê (cênê).

Uate _____

Ey pirtûk nivisnêne.

Inan pirtûk nivisnêne.

Aye awe waştêne.

Demo vîyarteyo nedîyar o verîn

Mi domanî dîbî.

Ma domanî dîbî.

To mast werd(î)bî.

Şima mast werd(î)bî.

Ey pirtûk nivisnay(î)bî.

Inan pirtûk nivisnay(î)bî.

Aye awe waşt(î)bî.

Demê verîn ê raweya şertî

Mi bidîyêne.

Ma bidîyêne.

To biwerdêne.

Şima biwerdêne.

Ey binivisnêne/binuştêne.

Inan binuştêne.

Aye biwaştêne.

Raweya waştene

Ez bikerê

Ma biroşîme

Tî bikerê

Şima bikerê

O biwano

Ê binivisnê

A binivisno

Demo vîyarteyo nedîyar

Mi mêrik dîyo.

Ma mêrik dîyo

Mi cênike dîya

Ma cênike dîya

Mi domanî diyê³⁵

Ma domanî diyê.

To mast werdo (a/ê).

Şima mast werdo.

Ey roman nivisn/nuşto (a/ê).

Inan roman nivisn/nuşto (a/ê).

Aye kar waşto (a/ê).

35. Mi dîyo; naca çîyo ke amo dîyene çîyêde nêrî yo. Mi dîya; naca çîyo ke amo dîyene çîyêde makî yo. Mi dîyê; naca zî çîyo ke amo dîyene çîyê zaf ê. Kirmanckî de no qeydeyê gramêrî zaf muhîm o. Bê nê qeydî xêlê cayan de zîwan nêno famkerdene.

A- Tawo ke demê nikayîni de zemîrê grûpa yewîne kerdox³⁶ bê, zemîrê grûpa diyîne benê temamker (tümleç) û rolê zemîranê halê xoserî zî vînenê.

Bi karanê transîtîfan

Ez *to* vînena.   Ma *şîma* vînen(îm)e/vînenê.
 Ti *ey* ana.   Şîma *înan* anê.
 O *aye* beno.   Ê *ma* benê.
 A *mî* wazena.

B- Demanê vîarteyan de, zemîrê grûpa diyîne kerdoxê karanê intransîtîfan ê û zemîrê grûpa yewîne hurêndîya halê xoserî gênê.

Mi *tî* diya.   Ma *şîma* dî(yî).
 To *o* qeherna/qarna.   Şîma *ma* qehernayî/qarnayî.
 Ey *a* tîrte.   Inan *ê* tersnayî.
 Aye *ez* tersna.

C- Zemîrê grûpa diyîne hurêndîya zemîranê wayîriye (milki) de zî ênê vatene.

Astorê mi   Banê ma
 Maya to   Karê şîma
 Pirtûkê ey³⁷   Dara înan
 Çîmîyê aye

D- No hal seba nameyanê nediyaran zî derbaz beno.

Astorêde³⁸ mi Banêde ma

36. Angorê bawerîya mi ganî suffiksê dawîye "-ox"î ser ro tayîna bêro xebetîyene. Çîmke nê demanê pêynîyan de gumra çekuyê newîyî bi "-ox"î ênê viraştene. Se "kerdox", "wendox", "aredox" ûêb. Hetanî nika hetê ma [Gingim] de ez teyna raştê "werdox"î biyane. Nameyê zafêrî bi "-van" "-wan", "-ij", "-ik", "-ek" ênê viraştene; sey "gawan", "golikvan", "berxvan", "bilurvan", "avdelij", "hesenij", "leylik", "lacek". "-ox" kotî ra amo ez nêzanena.

37. Tayê cayan de zemîranê nişankerdene (işaretî) de, kesê hîrêyînê *n* û *m* 'yê yewhûmariye û kesê hîrêyînê zafhûmariye de herfa "d"ye êna verê zemîrî.

38. Antena nameyanê nediyaran de zî ferqî estê. Labelê ez naye ser ro nêvindena. Ez naca teyna yew nimûne dana. Eke name nêrî bo "astorêde" mi, eke name makî bo "astorêde mi" zî vacîno.

Birayêde to Karêde şima
Pirtûkêde ey Darêde înan
Çiyêde aye

E- Zemîrê grûpa diyîne rolê halê anteyî (casus obliquus) zî vînenê.

Ez *to ra* vana.

Ma *şima ra* vat.

Ti *mi ra* wazena.

Şima *ma ra* waşt.

O *aye ra* gêno (cêno).

Ê *înan ra* gênê.

A *ey ra* remena.

Ez *ey re*³⁹ vana.

Merga *ma de* vaş zaf o.

To de şekir esto?

Leweyê *şima de* kar çin o?

Ey de nêweşîye esta.

Înan re bere.

Xape *aye der* a.

Ez dana *to ro*.

Ma danîme (dame) *to ro*.

Ti *merge ro* şona.

Şima *merge ro* şonê.

O *qule ro* derbaz bena.

Ê *qule ro* derbaz benê.

A *ko ro* şona.

3- Zemîro muşterek: "Xo"⁴⁰

"Xo" seba kesan û cinsan pêrîne, seba deman pêrîne derbaz beno; xo nêvurneno û hurêndiya zemîrê ke tamamkerê karî yê zî, gêno.

3.1- "Xo" sey tamamkerê karî

Zemîrê kesî

xo

Ez *to* vînena.

Ez *xo* vînena.

Ti *mi* vînena.

Ti *xo* vînena.

O *aye* vîneno.

O *xo* vîneno.

A *ey* vînena.

A *xo* vînena.

39. Hurêndiya "ey re" de xêlê cayan de "dê re", "dê rê", "î re" û "î rê" zî êno vatene.

40. Dêrsim de tayê cayan de hurêndiya "xo"yî de "ho", tayê cayanê bînan de zî "xwî" êno vatene.

Ma *ş*ima vînenîme.
Şima ma vînenê.
Ê înan vînenê.

Ma *xo* vînenîme.
Şima *xo* vînenê.
Ê *xo* vînenê.

Mi *ti* dîya.
To *ez* dîya.
Ey *a* dîye.
Aye *o* dî.

Mi *xo* dî.
To *xo* dî.
Ê *xo* dî.
Aye *xo* dî.

3.2- "Xo" bi karanê transîtîfan û întasîtîfan

Demê nikayinî û demanê vîarteyan de

Ez <i>to</i> vînena.	Ez <i>xo</i> vînena.	Mi <i>xo</i> dî/dîyêne/dîbî ⁴¹ .
Ti <i>mi</i> vînena.	Ti <i>xo</i> vînena.	To <i>xo</i> dî.
O <i>aye</i> vîneno.	O <i>xo</i> vîneno.	Ey <i>xo</i> dî.
A <i>ey</i> vînena.	A <i>xo</i> vînena.	Aye <i>xo</i> dî.
Ma <i>ş</i> ima vînenîme.	Ma <i>xo</i> vînenîme.	Ma <i>xo</i> dî.
Şima <i>ma</i> vînenê.	Şima <i>xo</i> vînenê.	Şima <i>xo</i> dî.
Ê <i>înan</i> vînenê.	Ê <i>xo</i> vînenê.	Înan <i>xo</i> dî.

3.3- "Xo" bi karanê refleksîfan (dönüşlü fiiller)

Demê nikayinî û demanê vîarteyan de

Ez xo kena derg./Ez xo derg kena.	Mi xo kerd derg./Mi xo derg kerd.
Ez xo erzena.	Mi xo eş/eyşt.
Ez xo pêgêna.	Mi xo pêguret.
Ez awe kena xo ro./Ez awe xo ro kena.	Mi awe kerde xo ro (xo ro kerde).
Ez çi wele xo ro kerî?	Mi çi wele kerde xo ro?
Ti rûyê xo terena.	To rûyê xo terd.
A porê xo şane kena.	Aye porê xo şane kerd.

Ma destanê xo şunîme/şuwenîme.
Şima xo vilêznenê ra.
Ê xo xecelnenê.

Ma destê xo şutî.
Şima xo vilêzna ra.
Înan xo xecelna.

41. "Mi xo dî" demo vîarteyo dîyar o. "Mi xo dîyêne" demo vîarteyo nikayin o. "Mi xo dîbî" demo vîarteyo nedîyar o verîn o.

3.4- "Xo" sey zemîrê wayîriye, sey kerdoxî, sey tamamkerî; "xo" bê îstîsna halê anteyî de hurêndîya zemîranê wayîriye pêrîne gêno.

Dara mi derg a. (Dare kerdox a.) Ez dara **xo** ya derge birnena. (Ez kerdox o.)
 Beranê (wosnê) to xurt o. Ti beranê (wosnê) **xo** yê xurtî perjnena.
 Gayêdê paygiran o. O gayê **xo** yê paygiranî rameno.
 Leçega aye sur a. A leçega **xo** ya sure girê dana.
 Banê ma berz o. Ma banê **xo** yê berzî dawasnênîme.
 Loxa şima giran a. Şima loxa **xo** ya girane benê.
 Mişoneyê înan newe yo. Ê nîşenê (wenîşenî) mişoneyê **xo** yê neweyî.

3.5- Demo ke cumle de zaf kerdoxî bibê, "xo" hurêndîya kerdoxê pêynîye (pêrîne) gêno.

Ez û birayê mi (ma) şonîme keyê (çê) apê **xo**⁴².
 Ez û ti (ma) dawarê **xo** çiraynenîme.
 No layik û na kêneke (çêneke) teba pîyê **xo** ra şonê dewe.
 Mi û to merga **xo** çînite.

3.6- Demo ke zemîrê wayîriye hurêndîya kerdoxan pêrîne megêro, teyna înan ra hurêndîya yew zemîrî bigêro, mordem nêşikîno "xo" bixebetno.

Ez û ti, ma nanê **to** rênîme ra.
 Şima û ê şonê malê **înan** ver.
 Alan û Şekire şonê malê (bizan û mîyanê) **Şekire** ver.
 Dilane, Zozane û pîyê **aye** (pîyê Zozane) ma de nîyadanê.

3.7- Demo ke cumleye de kesî pêro yew bê, cumle de xêlê kerdoxî bibê, teyna înan ra yew sey zemîrê wayîriye êno xebetnayene.

Ez û pîyê **xo** ênîme.
 A û maya **xo** şonê.
 Ma û şima banê **xo** virazenîme.
 Layik û kênekê (çenekê) dewe malê **xo** benê bêrîye.

42. Keremê xo balê xo bide ci: "Ez û birayê xo ma şonîme kê (çê) apê ma/mi."

3.8- Sebeta ke zemîrî ne cayê yew kerdoxî, ne zi cayê pêrîne gêne, naca de "xo" nêno xebetnayene:

Ez, ti û maya to şonîme.

Lajêk, cênike û mêrdê aye ênê.

Ma şima û pîyê ma şonîme.

Dilane, Zozane, Gulbahare û maya înan mal (bizan, mîyan) doşenê.

3.9- Çend nimûneyî seba rind famkerdena "xo"yî.

Ez ere biza *xo* gêrena.

Ti ere kardîya *xo* gêrena.

O karê *xo* der o.

Dilane, Zozane, Gulbahare teba maya *xo* ra malê (bizanê, mîyanê) *xo* doşenê.

Mêrik nêweşîya *xo*, *xo* de vejeno.

Dela nê de nîyadê, *xo* se kerdo derg (xo senê derg kerdo)!

Kutik siya *xo* de gineno waro.

Şima *xo* teyna dîyo!

Ez to û birayê *xo* vînena.

Şima qe *xo* ra nêşermayîne ke çiyêde nîyanên kenê!

Mordem ganî virêndî û pêynîya *xo* bizano!

4- Zemîro hurdmînhet/dihet (karşılıklı): "yewbînî"⁴³

"Yewbînî" zî sey "xo"yî nêvurîno. Teyna hurêndîya kerdoxanê formê zafhûmariye ke cumle der ê û eleqa xo yewbînî de esta, gêno.

Ma xatirê *yewbînî* (jûbînî, jûvînî) zanenîme.

Şima *yewbînî* de qesey nêkenê?

Ê *yewbînî* ra hes kenê.

Inan û nînan daybî *yewbînî* ro.

Ma malê xo *yewbînî* ra pare kenîme.

Ma dereza (datîza, dedza) û birazayanê *yewbînî* nas kenîme.

Ma mordemê *yewbînî* me.

Ê *yewbînî* ser ro mendî.

43. "Yewbînî" tayê cayanê bînan de sey "jûbînî", "jûvîn(î)", "yewbînan", "zûbîn(î)", "zûvîn(î)" zî êno vatene. Ez sebeta yewîya (jûtîya) zîwanê ma "yewbînî" tayîna (hîna) rind vînena.

4.1- Xebetnayena "yewbînî", sey tamamkerê kari yê dîrektî yan zî îndîrektî.

Sebata ke mordem bişikîyo ferqa "xo" û "yewbînî" rind fam bikero, çend nimûneyî: Naca mordem rind vînenê ke "yewbînî" teyna hurêndîya kerdoxanê zafhûmaranê ke girêdayê yewbînî yê û eleqa xo yewbînî de esta, gêno.

xo

Ez awe kena **xo** ro.

/Ez awe **xo** ro kena.

Ti pîyê **xo** ra vana.

O hêgayê **xo** çînenê.

A kincanê **xo** derzena.

Ma awe kenîme **xo** ro.

Ma **xo** ra hes kenîme.

Ma **xo** rê ban hêrna (erîna).

Domanan **xo** şut.

yewbînî

Ma awe kenîme **yewbînî** ro.

/Ma awe **yewbînî** ro kenî.

Şima pîyanê **yewbînî** ra vanê.

Ê hêgayanê **yewbînî** çînenê.

Ê kincanê **yewbînî** derzenê.

Ma awe kenîme **yewbînî** ro.

Ma **yewbînî** ra hes kenîme.

Ma **yewbînî** rê banî hêrnayî (erînayî).

Domanan **yewbînî** şut.

4.2- Bi "yewbînî" mordem kirmanckî de karanê pêrabesteyan (bileşik filler) zî virazeno.

Mezela yewbînî kinitene

Xatirê yewbînî zanitene

Yewbînî (nê)waştene

Yewbînî (nê)antene

Yewbînî kîştene

Şima qeyî mezela yewbînî kinenê?

Ma xatirê yewbînî zanenîme.

Ê yewbînî nêwazenê.

Lac û pî yewbînî nêancenê.

Ceng de mordem yewbînî kîşeno.

4.3- "Yewbînî" sey zemîrê wayîrîye

xo

Ez û ti ma malê **xo** çiraynenîme.

Ma keyê (çê) **xo** der îme (xo d' îme).

Şima daranê **xo** birnenê.

Ê şonê dewanê **xo**..

yewbînî

Ez û ti ma malê **yewbînî** çiraynenîme.

Ma keyanê (çêyanê) **yewbînî** der îme.

Şima daranê **yewbînî** birnenê.

Ê şonê dewanê **yewbînî**.

4.4- "Yewbînî" sey temamkerê veredatan

Yewbînî de qesey (nê)kerdene	Ma yewbînî de qesey nêkenîme.
Yewbînî rê kilamî vatene	Dewijî yewbînî rê kilaman vanê.
Yewbînî ra hes kerdene	Domanî yewbînî ra hes kenê.
Yewbînî ra vatene	Ma xo rê yewbînî ra vanîme.
Yewbînî ro dayene	Dişmenî danê yewbînî ro.

Têversanayena zemîranê kirmanckî

Grûpa 1.

Gim.	Dêr.	Pali	Çew.	Piran	Sêw.	Hêni	Lice	Motkî	Kird.	Sor.	Far.
ez	ez	ez	ez	ez	ez	ez	ez	ez	ez	min	men
ti	ti	ti	ti	ti	ti	ti			tu	to	to
to	to										
tiye	tiye										
o	o wo	wi	wi	o yo	o	hî	ew	aw	ew	ew	û
a		ya		a ya	a					-	-
ma				ma	ma				em	ême	ma
şima				şima	şima				hûn	êwe	şoma
ê	ê yê	yî		ê yê	ê	hîn			ew	ewan	îşan anha

Gim. Gimgim
Dêr. Dêrsim
Çew. Çewlig
Sêw. Sêwregi
Kird. kurmanckî/
kirdaskî
Sor. sorankî
Far. fariskî

Grûpa 2.

Gim	Dêr.	Pali	Çew.	Piran	Sêw.	Hêni	Licê	Motkî	Kird.	Sor.	Far.
mi	mi	mi	mi	mi	mi	mi	mi	mi	min	min	men
to	tu	tû	tû	to	to				te	to	to
tiye											
ê	êy	ey	yî	yê je	ey	ayo			wî	ew	û
aye	ay	yê	yay	a, ja ya, yay	ay	ayê			wê	-	-
ma	ma	ma	ma	ma	ma	ma	ma	ma	em	eme	ma
şima	sima	şima	şima	şima	şima	şima	şima	şima	we	êwe	şoma
îna îne	îne yîne înan		yîn	yîne yînî	eyna	ayno ayni			wan	ewan	îşan anha

xo	ho xo	xwi xwe		xwi	xwi				xwe	xo	xod
----	----------	------------	--	-----	-----	--	--	--	-----	----	-----

LEHÇEYA HEWRAMKÎ (GORANKÎ) RA - II

Malmîsanîj

EDEBÎYATÊ HEWRAMKÎ RA DI □ÎÎRÎ

Di şîrê Seydî Hewramî (1784-1848) yê ke mi herfanê erebkî ra taday herfanê latînkî û tercumeyê tirkî kerdî, ez tîya de neşr kena. Seydî Hewramî yew qismê emrê xo Şarî Hewraman de, yanî Hewramanî Text de vîyarnayo.

Mihemmed Emîn Kardoxî nuseno ke Seydî wextê xo de zerrî devista hîrê kênekan.

Nameyê nê kênekan Nîşat, Şîrîn û Reyon (Rêhan) biyo û şîiranê ey de zî nameyê nînan vêreno¹³.

SENGÊ HEWARAN

1

Sengê hewaran, sengê hewaran

Sengê sîyareng, konehewaran

2

Cay bezmê rendan, nîşangey yaran

Textê xalxalan, nazik nazdaran

3

Ce zell mezanû sufîd seng enî

Êste sebeb çêş, sîyareng enî?

13. Dîwanî Seydî, Kokirdinewe w şî kirdinewe: Mihemmed Emîn Kardoxî, Silêmanî, 1971, r. 5

4

Ko n 'eys û nîşat[ê] newweharan-it?

Ko n ahûy rendan, pol nazaran-it?

5

Serxar, çûn to koy 'enberpûşan bê

Dayim ame-şo, we lay to-şan bê

6

Êste cay ewan, çol en, wêranî

Ehwalê ewan to çêş mezanî?

7

Sa ke êd-şineft sengî sîyareng

Be ah û nale, lê-m ama be deng

8

Ehwalê derd-im, dêwaney bêhoş!

Mer nimezanî, çi bî-m sîyapoş?

9

Ew sa min hamraz[ê] xal-qetaran bîm

Tekyegay rendan, pol nazaran bîm

10

Reng-im sufîd bê, çûn rengê kafûr

Şewqê cemîn-im, diyar bê ce dûr

11

Nagah, pey teqdîr, çerxî purrsitem

Ême w nazaran cîya kerd ce hem

12

Êste ne pa-m hen, bilû-şan we şon

Ne wêm mezanû, mawa-şan çi ko n!

13

Felek er zanê-ş çêş aman pê-man

Dûrî nazdara[n], nermane pê-man

14

Kerda-ş dûçarê dûrî w cîyayî

Nîya-ş be dill da daxê sîyayî

ahû: ceylan

armanay: göstermek

nermane: göstermezdi

be: 1)-e 2)ile

berg: giysi, libas

bezm: içkili, eğlenceli meclis

bê: idi, oldu

bilû-şan: b. luway

biyey: olmak

bîm: idim

ce: -den

cemîn: yüz

çerx: çark

çêş: ne

çi: b. ce

çiko: nerede

çi: neden

çi [ce î]: bundan

çol: boş

çol: boştur

çûn: gibi

da: -de

dill: gönül

er: eğer

er zanê-ş: eğer bilseydi

'eys: yaşama, sevinç

êd: bu

ême: biz

êste: şimdi

hamraz: sırdaş

hen: var

hewar: yayla

hicran: ayrılık, hicran

î: bu

kerdey: yapmak, etmek

kerda-ş dûçarê dûrî: o beni

uzaklığa duçar etti

ko: büyük taş

ko n: nerededir

kone: eski

kûre: ateş ocağı, ateş yeri
lê-m: benim için
luway: gitmek
bilû-şan we şon:
arkalarından gideyim
mawa: mesken, yer, me'vâ
nazar: b. nazdar
nazdar: nazlı
ne: -de
newwehar: baharın başlangıcı
nişange: nişan alınan yer,
nişangâh
nişat: sevinç, neşe
niyay: koymak
nîya-ş: koydu
pa: ayak
pey: için
pey min: benim için
pê: -e
pê-man: bize
pol: grup
poşenan: giyiyorum
purr: dolu
rend: güzel
rêz: hürmet, saygı
roy restaxêz: kıyamet günü,
ayağa kalkma günü, mahşer
günü
sa: zaman
ew sa: o zaman
sa ke: -ince, vakta ki
seng: taş
sitem: zulüm
siyareng: siyah renkli
siyaw-iş kerden: o karartmış
sufid: beyaz
-ş: o
-şan: onlar, onların
tekyage: sırt dayama yeri
wêm: kendim
xal: ben
zel: ezeli

15

I dax her pey min, ta roy restaxêz
Çûn hîcranî yar, girten-im be rêz

16

Ayirê hîcran kewten ne cerg-im
Sîyaw-iş kerden ser ta pay berg-im

17

Çî kûrey ayir min ne çoşanan
Ce sîney Seydî siyaw poşenan.

Tercume

1

[Ey] yaylaların taşı, yaylaların taşı
Eski yaylaların siyah renkli taşı

2

Güzellerin eğlence meclisinin yeri, sevgililerin
hedefi

Benlilerin, nazik nazlıların tahtı

3

Biliyorum ezelden [aşlında] beyaz [renkli] taşsın
Sebep ne [ki] şimdi siyah renklisin?

4

Nerede ilkbaharlarının sevinç ve neşesi?

Nerede güzellerin ceylanları, nazlı grupların?

5

Anber kokuluların kayası idin (?)

Daima senin yanına gelip giderlerdi

6

Şimdi onların yeri boştur, virane[dir]

Onların ahvali hakkında sen ne biliyorsun?

7

Bunu duyunca siyah renkli taş

Ah ve inilti ile bana seslendi (dile geldi):

8

Ey şuursuz divane! Derdimin ahvalini
Yoksa bilmiyor musun, neden böyle karalara büründüğümü?

9

O zaman ben sırdaşıydım benlilerin (?)
Güzellerin, nazlılar grubunun sırtlarını dayadığı yerdim

10

Rengim beyazdı, kâfur rengi gibi
Yüzümün şavkı uzaktan görünürdü

11

Ansızın, kader için [gereği], zulüm dolu felek
Bizi ve nazlıları birbirinden ayırdı

12

Şimdi ne ayağım var [ki] arkalarından gideyim
Ne [de] kendim biliyorum meskenlerinin nerede olduğunu!

13

Eger felek başımıza ne geldiğini bilseydi
Nazlılardan uzaklığı (ayrılığı) bize göstermezdi

14

O beni uzaklık ve ayrılığa duçar etti
Gönlüme siyah dağı koydu (gönlümü dağladı)

15

Bu dağ hep benim içindir, kıyamet gününe dek
Yârin ayrılığı gibi saygıyla aldım

16

Ayrılık ateşi ciğerime düşmüş
Karartmış baştan ayağa giysi[leri]mi

17

Bu ateş ocağından ben coşuyorum (kaynıyorum) ¹⁴
Seydî'nin sinesinden karalara bürünüyorum.

14. Mihemed Emîn Kardoxî na beyte yewna tewir tadaya kurdkiya başûr. Eke
ma tirkî vajî, wina tadaya:

"Ocakta bu başıma gelmedi, çoşmadım (kaynamadım)

Belki Seydî'nin sinesinin içinin ocağından karalara büründüm"

(Dîwanî Seydî, r. 125)

ane: o
aro: bugün
astî: bırakmış
awat: arzu
awat-waste: arzalandığı gibi
ba min binalû: inliyeyim
ban: 1)çatı 2)üst
baş: iyi
[to] bay: olasin
be: 1)-e 2)ile
beqa: eskisi gibi kalma, vefa
beyn: dostluk
beynet: vefa
bêbeynet: vefasız
bêdewa: ilaçsız, çaresiz
biryan: kesildi
bî: 1)oldu 2)olsun
bolend: yüksek
ce: -den
ce la-m: yanımdan
cehd: çaba
ceste: beden
cext: acele
cime-cim: hareket
çenî: ile
çerxê çepgerd: soldan dönen çark
çê-t [ce to]: senden
çi: ne (ne kadar da, ne de, nasıl da)
çiman: sanki, adeta
çi: neden
çûn: gibi
dane: tahıl
dastan: destan, hikaye, masal
dax: dağ, yanık yarası
de: ver
des: el
desas: ehli

HARE SEXT ENİ

1
Hare sext enî, hare sext enî
To xo kemqîmet, sengê sext enî

2
Çi bolendîqbal, sahêbbext enî
Yar aman we la-t, cehd û cext enî

3
Teraşîdey dest[ê] serostadê baş
Ceste-t purr zexm[ê] qulingey sengtaş

4
Yadgar[ê] osay qedîmzemanan
Desasê deskêş, xeyatey xawan ¹⁵

5
Çiman taşyay têşey Ferhad bî
Deste-t ce nemam[ê] darê şimşad bî

6
Aro qiblew min, be lence w lare
Teşrif-iş we lay to aman hare

7
Şîrîn en niştên, dane medo pê-ş
Hare-ş har kerden, dewr medo ne wêş

8
Megêlo be dew, çûn çerxê çepgerd
Heya-hû-ş germ en, menalo ce derd

9
Dû lîmoy weşbo-ş terhê şemame
Cime-cim-şan e ne yexey came

15. Nuxxeya Dîwanî Seydî ya ke Mihemmed Emîn Kardoxî çap kerda de, herunda çekuyê "xawan" de "xanan" nuşte yo, la vatişê Siyamend Hewramî gore yewna nusxa de "xawan" nuşte yo û no çeku rast o. Semedo ke hetê mena ra hîna munasib o, mi zî wina nuşt (Dîwanî Seydî, r. 199).

10

Kes çûn to azîz ce lay yar nebî
Hare, çi ¹⁶ weşî, sa çî har mebi?

11

Tay turrey zulfan[ê] sîyay 'enberbo
Serawêz kerden, ta we banê to

12

Dexîl en, dest-it be destî yar en
Pence-ş rêş nebo, hare, hawar en!

13

Şîrîn be sed naz mekêşo deste
Dane medo pê-t, çûn awat-waste

14

Dane-ş mesanî çûn sitemkaran
Mekerî-ş we gerd, tûtiyay şaran

15

Taqet şî ce la-m, wat-im: "Ey hare,
Be mewday elmas bay pare-pare!"

16

To destê Şîrîn destekêş-it en
Awat-it biryan, nalley çêş-it en?

17

To pencey Şîrîn keften-it we ser
Çî sarêş nebî zamanê xeter?

18

Ba min binalû rwan ta şewan
Zedey hîcran im, derd-im bêdewa n

19

Harey herasan, herdey herdegêl
Kem dewr de ne wê-t, çûn dîwaney
wêll

deskêş: 1)körün elinden tutup yol
gösteren 2)eldiven

destekêş: desteyi çeken

dew: koşma

dewr medo wê-ş: dönüyor

dexîl en: rica ederim, aman! (medet!)

dîll: b. **dille**

dille: gönül, yürek

dulber (dilber): gönül götüren (gönül
alan)

dulsitan (dilsitan): gönül kapan

e: -dir

en: -dir

'enberbo: anber kokulu

ew sa: o zaman

gerd: toz

[to] **ginay:** düştün

har kerdey: kudurtmak

har kerden: kudurtmuş

herasan: hayal kırıklığına uğramış,
cesareti kırılmış, me'yus

herde: yabani, avare

herdegêl: çöl avaresi, dağ yabanisi

hergîz: asla

heya-hû: inilti sesi, vaveyla

horêza: kalktı

keften: düştü

kesas: kesat

kota bî: bitti (sona erdi)

la: yan, nezd

la-m: yanım

la-t: yanın

lence w lare: nazlı ve edalı yürüyüş

lîmo: limon

mawa: mesken, yer, me'vâ

mebî: olursun/oluyorsun

medo: veriyor

megêlo: dönüyor

mekêşo: çekiyor

mekerî-ş: onu yapıyorsun

16. Merdim şîno nê çekuyanê "çi weşî", se "çî weşî" zî biwano. Mihemed Emîn Kardoxî yo ke dîwanê Seydî Hewramî neşr kerdo, nê çekuyî se "çî weşî" nustî û se "weşî ra" tercume kerdî (Dîwanî Seydî, r. 201).

mekr: hile
menalo: inliyor
mesanî: aliyorsun
mesanû: alır
mewda: kesici aletin keskin tarafı, ucu
meynetbar: mihnetbar, kederli, zahmetli
mezanê: biliyorsun
ne: 1)-de 2)-den
nebî: olmadı
nemam: taze fidan, nihâl
ne'rete: nara
niyen: değil
osa: usta
pare-para: parça parça
pê: -e
pê-ş: ona
pê-t: sana
pêçiyay: sarılmak, bağlanmak
purr: dolu
purrsoz: yakıcı acılar dolu
qes: kasıt, niyet
quling: taş yontma işinde vs. kullanılan bir çeşit çekik
rêş: yara
rwan: günler
sa: zaman
ew sa: o zaman
sarêş nebi: iyileşmedi
seng: taş
seng-it: taşın
sext: muhkem, katı
-ş: de
-ş: onun
-şan: onların

20

Ane Şîrîn en, dulber, dulsitan

Dill çê-t mesanû, be mekr û dastan

21

Be beyn û beqa-ş hîç mebe xerre

Cefa-ş sed bar en, wefa-ş yek zerre

22

Çenî kes ta ser hergîz yar niyen

Yarê sahibşert wefadar niyen

23

Katê mezanê horêza be qes

Çûn bêbeynetan ce to-ş kêşa des

24

Şî be maway wê-ş, teşrîf berdewe

To-ş astî we lay dax û derd-ewe

25

Kota bî seda w ne'rete w deng-it

Bêqîmet ginay, kesas bî seng-it

26

Be dilley purrsoz, meynetbar-ewe

Pêçiyay be derd, dûrî yar-ewe

27

Ew sa çenî zam[ê] bêdeway xeter

Mat mebî, bêdeng, ce Seydî beter¹⁷

17. Mihemed Emîn Kardoxî gore, tayê nusxeyan de na beyte wina ya:

"Ew sa ce des zam[ê] bêdeway xeter

Mat mebî, xamoş, ce Seydî beter"

(Diwanî Seydî, r. 204).

Tercume

1

[Ey] el değirmeni katısın (sertsin), el değirmeni katısın

Sen zaten kıymeti az, katı taşsın

2

Ne kadar da yüce talihli, şans sahibisin

Yâr yanına gelmiş, sen çabalıyor ve acele ediyorsun

3

İyi başustanın eliyle yontulmuş[sun]

Bedenin taş yontan çekicinin [darbe] yaralarıyla dolu

4

Eski zamanlar ustasının yadigarı

Çekenin elinde ehli, ham iplik [gibi yumuşak]

5

Sanki Ferhad'ın keseri ile yontulmuşsun

Desten şimşir ağacının fidanındanmış gibi [kibirlisin]

6

Bugün kiblem [sevgilim], nazlı ve edalı yürüyüşüyle

Senin yanına teşrif buyurmuş ey el değirmeni

7

Şirin'dir oturmuş, ona (el değirmenine) tahıl veriyor

El değirmenini kudurtmuş, (el değirmeni) kendi etrafında dönüyor

şar: şehir

şemame: güzel kokulu ve renkli bir kavun çeşidi

şew: gece

şimşad: şimşir

şîyey: gitmek

şî: gitti

ta: dek, -e kadar

ta ser: sonuna dek

ta: saç teli

taşyay: yontulmuş olan

terh: gibi, şekil

têşe: büyükçe keser

turre: saç lülesi

tûtiya: göz için kullanılan bir çeşit toz, tutya (sürme)

waste: istenen

we: -e

wê la-t: yanına

wê lay: beraber

wê ser: üstüne

wê: kendi

wê-ş: kendisi, kendi

wê-t: kendin

wêll: başıboş, terkedilmiş

xaw: ham

xerre: kibirli

xeyate: iplik (ipekten yapılmış iplik)

xo: zaten

yar: yâr

yexe: yaka

zam: yara

zexm: yara

8

Koşarak dönüyor, soldan dönen çark gibi

Vaveylası sıcak (içten), dertten inliyor

9

Onun "şemame" gibi hoş kokulu iki limonu [göğüsleri]

Hareket halindeler giysinin yakasından

10

Yâr nezdinde kimse senin gibi [kadar] aziz olmadı

Ey el değirmeni, [bu] ne güzellik, neden kudurmuyorsun?

11

Anber kokulu siyah saç demetinin telleri

Senin üstüne (çatına) dek sarkmış (asılmış)

12

Rica ederim, elin yârin eliyledir

Eli yaralanmasın, ey el değirmeni, aman ha!

13

Şirin yüz [bin bir] nazla desteyi çekiyor

Tahıl (tane) veriyor sana, arzulandığı gibi

14

Tahılını alıyorsun zorbalar gibi

[Öğütüp] şehirlerin tutyası [gibi] toz haline getiriyorsun

15

Takatım kalmadı, dedim: Ey el değirmeni,

Elmasın keskin tarafıyla parça parça olasın [inşallah]!

16

Şirin'in elidir desteni çeken (Desteyi çekenin Şirin'in elidir)

Arzun yerine geldi, [artık bu] inlemen nedir [böyle]?

17

Şirin'in eli sana dokundu (üstüne düştü)

[Buna rağmen] neden iyileşmedi tehlikeli yaralar[ın]

18

Ben inliyeyim gece gündüz

[Çünkü] hicranzedeyim, derdim devasızdır

19

Ey şaşkın el değirmeni, çöl avaresi
Az (yeter) dönüver, başıboş divane[ler] gibi

20

Şirin'dir o, gönül alıp götürən, gönül kapan
Gönlünü alır senden hile ve [kandırıcı] hikayelerle

21

Onun dostluğu ve vefasıyla hiç kibirlenme
Cefası yüz yüktür, vefası bir zerre

22

Kimse ile sonuna dek asla yâr değildir
Şart sahibi olan yâr vefadar değildir

23

Bir zaman [gelir] bakarsın (anlarsın) kalktı niyetle (kasıtle)
Vefasızlar gibi senden de el çekti

24

Teşrif buyurdu, kendi meskenine gitti
Seni de yara ve dertle beraber bıraktı

25

[Artık] seda, nara ve sesin tükendi
Değersiz düştün (kaldın), taşının pazarı kesat oldu

26

Yakıcı acılar dolu, çok kederli yüreğinle
Dertlere büründün, yârdan uzak

27

O zaman tehlikeli çaresiz yara ile
Susarsın (şaşırsın), sessiz, Seydi'den beter

FERHENGEKÊ HEWRAMKÎ (GORANKÎ)-TIRKÎ

Kilmnuştayî

b (biewnîre/biewnî, nîyade)

m (makî)

n (nêrî)

a (m. û n.): o

A

a: evet

ad (al) (n): o

ade (alé) (m): o

adé (alé): onlar

ageh: ora, orası

amay: gelmek

am o şîyay: geliş-gidiş, gelip gitmek

ane: b. hane

ane (n): o

anê (m): o

anî: onlar

Anî weş ênê. (Onlar hoştur.)

Anî kurrê min enî. (Onlar benim oğullarımdırlar.)

ardî (m): un

armanay: göstermek

aro: bugün

asaw: değirmen

asîn: demir

aştî day: barıştırmak

aştö biyay: barışmak

awa kerdey: açmak

awat: arzu

awat-waste: arzulandığı gibi

awî (m): su

awî: mavi

awr: gebe (hayvan için)

awra: aç

awra biyey: acıkmak

ayir: ateş

B

ba bo: olsun

baba (n): dede

babe (n): baba

bal: kol

bantîlêr: loğ, yuvak

baş: iyi

bawo: dede

bay: bükmek, eğirmek

bazday: koşmak

be: 1)-e 2)ile

be rê we: yolda

beheşt: cennet

belam: ama, fakat

belê: evet

belkû: belki

bencan: patlıcan

beq (n): erkek keklik

ber: dışarı

ber luway/ber livay: dışarı çıkmak, dışarıya gitmek

ber şîyey: kaçmak

beran: koş

beran biyey: koyunun döllenme ihtiyacı duyması, kösnüme

berdey: götürmek

bere: kapı

berg: giyecek, elbise

berz: yüksek

berz biyey: yükselmek

betêwet: özellikle, bilhassa

bexêl: cimri

bey: b. beye

beye: ayva
bezm: bezm; içkili, eğlenceli meclis
bêwerjenî: dul kadın
biçi: neden, niçin
bijmey: hapsürmek
bilci: alıç
bine: ağaç gövdesi
bira: erkek kardeş
birajen: kardeş karısı
birmey: sesli ağlamak, hıçkırarak ağlamak
birriyay: kesilmek
birriyey: kesmek
biryay: b. **birriyay**
biryan: kesildi
bisek: şalvarın uçkur geçirilen kısmı
biyey: olmak
bize: keçi
bizile: oğlak
bizûsk: kıvılcım
biber: biber
bînay: b. **vinay**
boll: üzüm tanesi
bor: koyu gri
bule: b. **wule**

C

ca: yer
car: kez
caş: yavru katur
ce: -den
ce la-m: yanımdan
ce to: senden
Min ce Mehabado amani./Min Mehabado amana. (Mehabad'dan geldim.)
cencere: döven (harmanda kullanılan döven)
ceste: beden
cext: acele
ci: 1)-de (içinde)
 "Zerrey boy zilf-it kewten ne berzan
 Ci berzan kerden boy gulan herzan"
 2)-den (b. ce)
Min ci Mehabad amena. (Mehabad'dan geldim.)

cil: giysi, elbise
cil: semer, palan
cilo herî: merkep (eşek) semeri
cilo hesere: katur semeri
cili: çamaşır
cime-cim: hareket
ciya: ayrı
ciya asey: yerde bırakmak (geride bırakmak)
ciya mendey: geri kalmak, yerde kalmak
ciyayi: ayrılık
com'e: cuma
cuwano: tay (at yavrusu)
cûcele: civciv
cwarcame: bağdaş (bağdaş kurmak)

Ç

çak: iyi
çaştî (m): yemek, sabah yemeği, kahvaltı
çem: göz
çemçe: kaşık
çeni: nasıl
Çeni yeni? (Nasılsın?)
çeni: iğne
çeni: ile
Çeni kê ame? (Kim ile geldi?)
çeçqeçe: değirmende ses çıkaran tahta
çeqo: bıçak
çeqo seney: bıçak vurmak, bıçaklamak
çerm: deri (hayvan derisi)
çerme: beyaz, ak
çerx: çark
çeşte (m): b. **çaştî**
çew [ce ew]: -den, ondan
çew dima: ondan sonra
çêl (m): diş keklük
çêmine: böyle
çêr: aşağı, alt
çêrgici: gömleğin altında giyilen uzun entari
çêrpawerê: (uzun) don
çêrpantol: erkek donu
çêş: ne
Îne çêş a? (Bu nedir?)
Înê çêş ênê? (Bunlar nedir?)
Çêş en? (Nedir?)

çê-t [ce to]: senden
çêw: b. çêwe
çêwe: şey
çi: ne (ne kadar da, ne de, nasıl da)
çi: b. ce
çiçe: meme
çiko: nerede
çil: kırk
çiman: sanki, adeta
çitîr: bir yaşını doldurmuş keçi
çiwâr: dört
çiwarde: on dört
çixe: kovmak için köpeğe seslenirken kullanılan bir sözcük
çî: neden
çî [ce î]: bundan
çol: boş
çom: nehir
çop: oyunda (halayda) başı çeken, baş oyuncu
çuçike: çömelme, çömelik durumda
çünke: çünkü
çuwale: deriden yapılmış kova
çûn: gibi

D

dada (daza): nine, büyükanne
dadê: abla
dam: tuzak
danay (dzanay): bilmek
dane: tahıl
dar: 1) ağaç 2) damın üzerini örtmekte kullanılan kalın direk
dara: zengin
darey: orak
dastan: destan, hikaye
dax: dağ, yanık yarası
day: vermek
de: b. deh
dega: köy
deh: on
delaqe: pencere
dere: dere
dere dere: tay tay (çocuk dilinde)
derya: deniz

derze: insanın sırtlayarak taşıdığı ekin, ot veya çalı yükü
des: b. dest
desas: ehli
desgirtey: nişanlı
deskêş: b. destkêş
desmal: mendil
dest: el
destekêş: desteyi çeken
destkêş: 1) eldiven 2) körün elinden tutup yol gösteren
destliwa: zengin
dew: koşma
dezmal: b. desmal
dêlêşewiyay: b. zêloşewiyay
dêr: geç
didan (dizan): diş
dijman day: küfür etmek, sövmek
dijmanî: küfür, sövgü
dilber: dilber (gönül götüren)
dile: içinde
dill: b. zill
dille: b. zill
dille wene şîyey: gönlü düşmek, gönül kaptırmak
dilsitan: gönül kapan
dima: arka, geri
dima meney: geri kalmak
dimahî: son
dimaw: sonra
dimawter: daha sonra
dimaw îne/dimaw îneye: bundan sonra
dimayîn: sonuncu
ditey: sağmak
divê: iki
diwê: b. divê
diyey: görmek
doşaw: pekmez
doşeke: döşek
dowlemen: zengin
dowri: tabak
doxwa: ayran çorbası
doyne: keşkek
duba kerdey: iki kez yapmak, tekrarlamak

dudilq: böğürtlen
dudirre: böğürtlen çalısı
dulber: b. **dilber**
dulsitan: b. **dilsitan**
duwanze: on iki
duwardî (duwarzî): makas
duzerî: pencere
dû: b. **dîvê**
dûr: uzak
dûrî: uzaklık

E

e: evet
ebroy: kaş
eç kerdey: vurmak (çocuk dilinde), dövme (çocuk dilinde)
eç kere: vur (çocuk dilinde)
eda (eza): anne
eda giyan: aneneciğim
egeh: bura, burası
ejnewîyey: b. **eşneway**
em: b. **min**
emin: b. **min**
'enber: anber
'enberbo: anber kokulu
encene: uçkur
enguse: parmak
er: eğer, şayet
er zanê-ş: eğer bilseydi
er gerekten: istersen
ere kewtey: aşağı düşmek, yere düşmek
ere niştey: oturmak
ere niyay: yere koymak
biniye re: yere koy
ere vîsey: semek
bîyav ere: ser
ere wîsey: b. **ere vîsey**
bîwiz-eş ere: yere at
erê: evet
ero: b. **aro**
esp: at
eşkofe: yeni açan ağaç yaprağı
eşkuçî (m): kuru üzüm
eşneway: duymak, işitmek

eşnewîyey: b. **eşneway**

ew: o

ew-îç: o da

ew sa: o zaman

ex: ah!

eyr: b. **ayir**

eyr ene gîsnay: ateş yakmak, tutuşturmak

gîsne-ş ene: yak, tutuştur

ez: ben

Ê

êd: bu

ême: biz

êr: b. **ayir**

êr ene gîsnay: ateş yakmak

êr ewekerdey: ateş yakmak

êrga: ocak (ateş yakılan ocak)

êste: şimdi

êş: acı, ağrı

êşay: acımak, ağrıtmak

êşnay: acıtmak, ağrıtmak

êşow: bu gece

êwring: koyun ve keçi kırkmakta kullanılan büyük makas

F

fa'l: atın dölleme ihtiyacı duyması, kösnümek

felek: felek

fênik: serin

fêr kerdey: öğretmek

fire: çok

fireter: daha çok, daha ziyade

firo: ağız (sütten yapılan ağız)

fırray: uçmak

fiş: fazla

fişter: daha fazla

G

gawe: öküz

gawesin: saban kulağı (saban demiri)

gaz gîrtey: ısırmak

gela: yaprak

gelenî: küşne, karaburçak

geme: oyun

game kerdey: oynamak

game bikere: oyna

gerd: toz

gere: b. hole gere

gere kerdey: harman dövmek

germ: sıcak

gesay: ısırmak, sokmak (arı vb.)

gewre: büyük

gewreter: daha büyük

gewreterin: en büyük

gês: saç örgüsü

gêsk: bir yaşını doldurmuş keçi

gicî: giysi, elbise; gömlek, kadın entarisi, mintan

gide: gelmesi için keçiye seslenirken kullanılan bir sözcük (Birkaç kez tekrarlanır.)

gijere luway: saldırmak (dövüşmek üzere davranmak)

gileniye: gözbebeği

gilerey: düşmek

gim biyey: kaybolmak

gim kerdey: kaybetmek

gip: yanak

gireway: ağlamak

girênay: yemek yapmak

girolîye: yuvarlak

girtay: almak

giwar (gwar): yavru keklik

giyan: can

gizî: süpürge

gizî day: süpürmek

goçan: baston, ucu eğri sopa

gore: b. gewre

goreter: b. gewreter

goreke: buzağı

gorewê: çorap

goş: kulak

goşt: et

goşware: küpe

guftûgo: sohbet

gul: cüzzam

gulale: küçük

gulaleter: daha küçük

gun (n): erkeklik bezi, taşak

gunî: çuval

gup: b. gip

guwale: büyük saman çuvalı, harar

guwan: meme (hayvan memesi)

H

halê: koruk

hamin: yaz

hamraz: sırdaş

hane: çeşme, kaynak

har kerdey: kudurtmak

har kerdin: kudurtmuş

hardî (m): b. ardî

hare: el değirmeni

harey: öğütmek

hawrişe: b. horêşe

heçkuçî (m): b. eşkuçî

heft: b. hewt

hejge: b. heşe

helçî: mantar bitkisi

hele: yumurta

helîze: ayran tuluğu

hellsî (m): b. hersî

heloç: erik

hemro: b. mirve

hemroy koyî: ahlat, yabanarmudu

hemrû: b. mirve

hemter: yine

henar: nar

hengî (m): arı

Hengi da po. (Arı soktu.)

Hengi dan-iç-iş min o. (Arı beni de soktu)

Hengi min-iç-iş gesa./Heng emîn-iş gesan.

(Arı beni de soktu.)

hengam: adım

hengivîn: bal

hengûrî (m): üzüm

henî: karpuz

her: eşek

her: her

her divê: her ikisi

her nebo: hiç olmazsa

her newo: b. her nebo

herasan: hayal kırıklığına uğramış, cesareti kırılmış, me'yus

herçile: dam' loğunu çekmek için kullanılan ağaçtan yapılmış çatallı araç

herd: yer

herde: yabancı, avare

herdegêl: çöl avaresi, dağ yabanisi

herdî: tarla

hergîz: asla, hiç

herijne: dirsek

herman: iş

Herman-em hene. (İşim var.)

hermanker: işçi

herre: çamur

hersî (m): gözyaşı

herzan: ucuz

hes: katı (sıvı olmayan yemek vb.)

hesare: yıldız

hesere: katır

hesirwe: kaynana

hesure: kayınbaba, kayınpeder

heşde: on sekiz

heşe (m): ayı

heşpişe (m): b. **heşpişi**

heşpişi (m): bit

heşt: sekiz

hetta: hatta, üstelik

hevde: on yedi

hewar: yayla

hewo: kuma

hewr: bulut

hewsar: yular

hewt: yedi

heya-hû: inilti sesi, vaveyla

hêleke: elek

hênase: nefes

hêş: karasaban

hêšta: daha, henüz

hêştar: b. **hêšta**

hêzim: odun

hiçe: kovmak veya sürmek için eşek, katır veya ata seslenirken kullanılan bir sözcük

himal: damın üzerini örten direklerin üzerine sıralandığı ana direk, giriş

hicran: ayrılık, hicran

hîn: şey

hînî: b. **hîn**

hît: çift (çift sürme)

hîtyar: çiftçi

hîzî: dün

hîzî şewe: dün gece

hole gere: döven dövmeye başlamadan önce hayvanları harman yığını üzerinde dolaştırarak bu ekin yığını düzeltme işi

holî: yavru (hayvan yavrusu)

holyer: sığa, esek yavrusu

horêse: tavşan

hor geray: kaldırmak

hor gelay: geri dönmek, dönmek

hor kêşay: yukarı çekmek

hor kêşe: yukarı çek

horr: heybe

horripıya: halay, dans

horzay: kalkmak

horze: kalk

hoşe: salkım (üzüm salkımı)

hot: b. **hewt**

how: birine seslenirken "hey!" anlamında kullanılan bir ünlem

hul: gri, küllengi

hur geray: b. **hor geray**

hur gelay: b. **hor gelay**

hur kêşay: b. **hor kêşay**

I

inde: bunca, bu kadar

inno: kadar

Inno min mewo. (Benim kadar oluyor./Benim kadardır.)

î

î (m. û n.): bu

î piya: bu adam

Î kurre kurrû min a. (Bu oğlan benim oğlumdur.)

Î kurrê kurrê min enî. (Bu oğlanlar benim oğullarımdırlar.)

-î: -lik

şîrinî: tatlılık

weşî: iyilik

-iç: b. -ış

ew-iç: o da

îne: b. ême

îne: bu

Dimaw îne çayêw biwerîmi. (Bundan sonra çay içelim.)

Dimaw îne çayêw biwerîmê. (Bundan sonra tekrar çay içelim.)

înê: bunlar

Înê weş ênê. (Bunlar hoştur.)

înî: b. înê

-ış: de, dahi

îtir: artık

J

jakiyay: buruşmak

jan: mide ağrısı

jek: yeni doğurmuş olan hayvanın sütü

jeni (m): kadın, karı

jereji (m): keklik

K

kaka: ağabey

kalek: kavun

kam: 1)kim 2)hangi, hangisi

kardî (m): bıçak

kaşkay: keşke

kawetir: güvercin

kawir: iki yaşındaki koyun

kaye: oyun

kaye kerdey: oynamak

kaye mekere: oynama

ke: ki

keçel: kel

keçeli: kellik

keki (m): pire

keklemuşen: örümcek ağı

kel biyey: keçinin döllenne ihtiyacı duyması, kösnüme

keleke: böğür, yan taraf

kem: az

kemey menebê: az kalsın, nerdeyse

kem û fire: az çok

keme: gözer, kalbur

kemer: kaya

keney: kazmak

kerdey: yapmak, etmek

kerge: tavuk

kerret: kez, kere

kerrê: küf

kesas: kesat

keş: dağ

kewanû: b. **keywanû**

kewçi: kepçe

kewe: mavi

kewo: b. **kewe**

kewtey: düşmek

keywanû: ev hanımı

kê: kim

kiçe: kovmak için koyuna seslenirken kullanılan bir sözcük

kil: b. **kill**

kilaş: elle yapılan bir ayakkabı çeşidi

kilke: parmak

kilkwane: yüzük

kill: sürme

killû çemî: göz sürmesi

kina: b. **kinaçê**

kinaçê (m): kız

kinaçê çemî: gözbebeği

kiniwal: bir bitki

kirr biyay: kuluçka[da] olmak

kiş: tavuğu kovmak için kullanılan bir sözcük

kite: kedi

kix: pis (çocuk dilinde)

kiyasey: göndermek

adê kiyana: onlar gönderiyorlar

kîr: penis, erkeklik organı

kiseli: kaplumbağa

ko: dağ

ko: nere

ko n: nerededir

koge: nere

kolle: yavru (köpek yavrusu)

kone: eski

kose: köse

kuçe: gelmesi için köpeğe seslenirken kullanılan bir sözcük (Birkaç kez tekrarlanır.)

kul: keskinliği olmayan (kör)

kule: çekirge

kull: kısa

kulm: yanak

kulok: kalça

kune: su koymak için kullanılan ve daha çok teke derisinden -bütünlüğü bozulmadan- yapılan bir çeşit tuluk

kurr: oğlan, oğul

kusî (m): ferç, rahim

kuştay: öldürmek

kute: b. kuçe

kuway: dövme

kûre: ateş yeri, ateş ocağı

kwisî (m): b. kusî

L

la: yan, nezd

la-m: yanım

la-t: yanın

la kerdey: geriye dönmek

lacang: yanağın iki yanındaki saç, favori

iafaw: sel

lalo: dayı

lalojen : dayı karısı

laloza: dayızade (dayı oğlu, dayı kızı)

lalozaza: dayızade çocuğu (dayı çocuğunun çocuğu)

lamişt: avuç

lani kem: en azından

lapperreke: böğürt, yan taraf

lawna: ninni

leluwe: salıncak

leme: karın

lence w lare: nazlı ve edalı yürüyüş

leq: dal

letere: kirmen, iğ

lewere: bir tırtıl çeşidi

leye: kilim

lê: -de (içinde)

lêf: yorgan

lêla kerdey: uyumak (çocuk dilinde), yatmak (çocuk dilinde)

liçi: dudak

ling: ayak

livay: b. luway

liwase: el ayası

liway: b. luway

limo: limon

lorriyay: otlamak

lorrnay: otlatmak

luway: gitmek

bilû-şan we şon: arkalarından gideyim

lûlî (m): kaval

lûte: burun

M

maç kerdey: öpmek

maçi mekere: öpme

mahere (m): dişi eşek

mama: nine, büyükanne

mamo: amca

mamojen: amca karısı

mange: ay (30 gün, kamer)

marray: kırmak

mas: yoğurt

mazî: sırt

mecim'e: büyük tepsi

meçek: bilek

megez: sinek

mej: beyin

mele kerdey: yüzmek

meme: meme

meney: b. mendey

mendey: kalmak

merdum: adam

meye: koyun

meyne: kısrak

meynet: mihnet, keder, zahmet

meynetbar: mihnetbar, kederli, zahmetli

mezuk: kertenkele

mêjû: mercimek

mêriyay: kaldırılmak

mêwî: tevek, asma çubuğu

mêwew milko ême: bizim bağın teveği

midiray: b. mindirey

midirey: b. mindirey

mil: boyun

mîle: fare
milk: bağ (üzüm bağı)
min: ben
mindirey: 1) durmak 2) (yağmur) dinmek
mirîçle: serçe
mirve: armut
misay: alışmak (b. musay)
misnay: alıştırmak
mişt: iki elin birleştirilmesi suretiyle oluşturulan iki avuç
mitey: (su) serpmek, dökmek
bimic-eş: dök
miyancî: aracı, arabulucu
miyancî kerdey: aracılık yapmak, arabuluculuk yapmak
mure: boncuk
mure pore kerdey: (ipe) boncuk dizmek
musay: 1) öğrenmek 2) alışmak 3) huy edinmek
mûye: kıl, saç

N

na: hayır
name: mektup
î nameye bere kiyane. (Bu mektubu götür gönder.)
namê: ad, isim
namiyay: eğilmek
nan: ekmek
naway: binanın topraktan olan tabanını yassı bir taşla bastırıp düzleştirme işi
naxûn: turnak
nazar: b. **nazdar**
nazdar: nazlı
ne: hayır
ne: 1)-de
ne rûy: üzerinde
 2)-den
nebene (n): boğa
nedibidî (nezibizi): sonradan görme, görgüsüzlük
nemam: taze fidan, nihâl
nerm: yumuşak
newejne (m): düve
newechar: baharın başlangıcı
nextê: az
nextê menebê: az kalsın, nerdeyse

nêlle: b. **nîlle**
nêllemil: damın üzerini örten direklerin üzerine sıralandığı ana direk, kiriş
nimed (nimel): keçe
niwey (nwey): nohut
nizgere: hık (hık tutma)
nîlle: boyunduruk
nîmero: öğle
nîşan day: göstermek
nîşange: nişan alınan yer, nişangâh
nîşat: sevinç, neşe
nîyay: 1) koymak 2) dikmek (ağaç dikmek)
no: dokuz
nozde: on dokuz
nuejni: b. **newejne**
nusay: yazmak
nusiyay: yazılmak
nuwe: yeni
nuweştay: dinmek (yağmur vb.)
nuwêl: kaldıraç

O

o: b. **û**
osa: b. **ostad**
ostad: usta

P

pa: ayak
pada (pala): ayakkabı
palî: ona
palî waçe: ona söyle
pantol: pantolon
panze: on beş
pase: öyle
pawerê: kadınların giydiği uzun don
paywe: ayakta
paywe mindirey: ayakta durmak
pelewer: kuş
pelpîne: bir bitki (semizotu?)
penc: beş
penca: elli
pene: -e, ona, onlara
pene xuway: -e gülmek, ona gülmek
pene xunay: -e güldürmek, ona güldürmek
pene-ş: onunla

pepke: yılanın çöreği (yılanın daire biçiminde kıvrılıp durması)

pepûle: kelebek

peraverê: bugünden önceki üçüncü gün

pitir peraverê: bugünden önceki dördüncü gün

perê: dünden önceki gün

perê şewe: dünden önceki gece

perî: b. **perê**

peroš: düşüncesizce, abuk sabuk

persay: sormak

peşt: b. **peştî**

peştî: sırt

pey: 1)-e 2)için

Pey min amen. (Benim için gelmiş.)

pey to: senin için

peyîz: sonbahar

pê: -e

pê-man: bize

pê-ş: ona

pê-t: sana

pêray: yarından sonraki gün

pêse: böyle

pêsew: gibi

pêşe: iş, meslek

pêşe: kemik

pêwere: birlikte, beraber

piçi: b. **biçi**

pird: b. **pirdî**

pirdî: köprü

Pirdew Duawî: Duaw Köprüsü

pirr: dolu

pirray: koşmak, atlamak

pirukiyay: kopmak

piruknay: koparmak

pirûstiyay: bozulmak (süt vb.)

piçek: küçük taş, çakıl

pik: balyoz

pimay: ölçmek

pine: yama

pinekê: uyuklama

pis: çürümüş (yumurta vb.)

piya: erkek, adam

pol: grup

pop: küçük dal

pore: -e (ona)

pore aloçnay: -e asmak

pore kerdey: -e sokmak, -e asmak, -e geçirmek (iğneye iplik geçirmek vb.)

pore kere: as (ceket vb.)

pore luwey: birbirine girmek

post: deri

purr: b. **pirr**

Q

qanqile: yuvarlak

qeleme: kalem

qengerî: kenger

qes: kasıt

qewmî: akrabalık

qije: saç

qile-qil: kahkaha (sesi)

qiliçke: kuyruk

qilîncke: b. **qiliçke**

qise kerdey: konuşmak

qisr: kısır

qol: kol

qolinc: sırt (omuzların arası)

qore: koruk

qowmî: b. **qewmî**

qulebal: bir çeşit kolsuz yün giyecek

quling: taş yontma işinde vs. kullanılan bir çeşit çekiç

qulîncek: çimdik

qumqume: bir semender cinsi

qurp: geçirme

qurwaqî: kurbağa

R

ra: yol

razi: masal

red kerdey (rel kerdey): geçirmek

remay: kaçmak, tüymek

remnay: kaçırılmak

rend: b. **rind**

reng: renk

rengin: renkli

req: sert

reş: siyah, kara
rewiye: gidişat
rez: bağ
rêqne: kuş veya tavuk pislîği
rêş: yara
rêz: hürmet, saygı
rijnay: yıkmak
rind: güzel
ristgarî: kurtuluş
rîş: sakal
rîşe: kök
ro: gün
     çivar rvê: dört gün
     rwan/rwan: günler
     roy restaxêz: kıyamet günü, ayağa kalkma günü, mahşer günü
rocyar: güneş
rocyarpirs: ayçiçeği
roçin: baca
roçî: oruç
roşn: aydın, aydınlık
roxane: nehir
rustgarî: b. **ristgarî**
ruwen: yağ
ruwasî: tilki

S

sa: zaman, vakit
     ew sa: o zaman
     sa ke: -ince, -diği zaman, vakta ki
sall: yıl
sarêş biyey: iyileşmek (yara vb.)
sawî (m): elma
say: b. **sawî**
sebay: yarın
sed: yüz
ser başqe: üstelik
ser şiyey: taşmak (kaynayan su vb. için)
serd: soğuk
serebirriyay: kesmek (baş kesmek)
     ser-eş borre: başını kes
seringa: yastık
seroçêr: aşağıya doğru, yokuş aşağı
serostad: başusta

serpope: ağacın en yüksek yeri, zirve
seway: b. **sebay**
sewz: yeşil
sext: muhkem, katı
sêfezemîni: patates
sêm: gümüş
sênze: on üç
sêx: şiş
sifid: beyaz, ak
silezû: arpacık, itdirseği
simelê: bıyık
simer: b. **simerî**
simerî: saman
sist: birine hitaben "sus!" anlamında kullanılan bir sözcük
sitem: zulüm
sî: otuz
sînî: sini, büyük tepsi
sîpale: çamaşır
sîreku: binanın topraktan olan tabanını düzleştirip pekleştirmek için kullanılan düz ve yassı taş
siya: b. **sîyaw**
sîyareng: siyah renkli
sîyaw: siyah, kara
     sîyaw-iş kerden: o karartmış
soçay: yanmak
soçinay: yakmak, yandırmak
soh: sabah
sotey: yanmak
sufid: b. **sifid**
sun: kımıl
sûr: kırmızı
sûrpiyaz: kızıl renkli ve iri olan bir cins yabani arı
sûrpiyaz dêwnay: yabani arısının yuvasıyla oynamak (yuvasını bozmak)

Ş

-ş: o, onun, ona
-ş: b. **-iş**
şam: akşam yemeği
-şan: onlar, onların
şane: tarak
şane: omuz
şanze: on altı

şar: şehir, kent
şax: boynuz
şek: üç yaşındaki koyun
şelemîne: şalgam yemeği
şemame: güzel kokulu ve renkli bir kavun çeşidi
şeme: cumartesi
şeney: atmak
şeplox: tokat
şera: biçilip yerde dizilmiş olan ekin yığını
şew: b. **şewe**
şewe: gece
şêlanî: kaysı
şift: b. **şot**
şil: sulu (katı olmayan yemek vb.), cıvık
şimardey: saymak
şime: siz
şimşad: şimşir ağacı
şimşêr: kılıç
şiş: altı
şitey: yıkamak
şîrîn: tatlı
şîrîni: tatlılık
şîyey: 1) gitmek 2) benzemek
A zaro babe-ş meşo. (O çocuk babasına benziyor.)
şoknay: silmek, sallamak
şoriyay: yıkanmak
şot: süt
şot ditey: süt sağlamak
şotî: ılık
şoxî: şaka
şuwane: çoban

T

ta: dek, -e kadar
ta ser: sonuna dek
ta: saç teli
tal: acı
tali: acılık
tanci: tazi
tare: bir tane
taşey: traş olmak
tate (n): baba
taway: muktedir olmak, yapabilmek

taze: yeni
tejne: susuz, susamış
tejne biyey: susamak
tekanay: silmek, sallamak
tekke: tekke
tekyage: sırt dayama yeri
temate: domates
temen: ömür, yaş
tenya: yalnız, sadece
ter: yaş (kuru olmayan)
-ter: daha
weşter: daha iyi, daha hoş
terh: gibi, şekil
-terîn: en
gewreterîn: en büyük
tewer: ağaç kesmekte vs. kullanılan büyük balta
tewerdas: tahra
tewerzîn: küçük balta
teylî: dardağan
têj: 1)acı 2)sivri
têjo kerdey: (değirmen taşını vb.) çentiklemek, diş açmak, dişemek
têşe: büyükçe keser
têwetî: özellikle, bilhassa
tîbr: gelmesi için koyuna seslenirken kullanılan bir sözcük
tifi (m): dut
tika: rica
tikakar: ricacı
tilişiyay: sökülme (giysi için)
tiwonî: taş
to: sen
tom: çekirdek
toreke: torba
toriyay: arası bozulmak, küsmek
torzîn: b. **tewerzîn**
tu: b. **to**
tubrî: sağma sırasında ineğe seslenirken kullanılan bir sözcük
tubrr: gelmesi için tavuğa seslenirken kullanılan bir sözcük
tulehesp: tay (at yavrusu)
tun: acı
turre: saç lülesi

tuwerdas: b. **tewerdas**
tuwerg: dolu
tûnike: külot
tûte: köpek
tûtekolle: köpek yavrusu
tûtikolle: b. **tûtekolle**
tûtiya: göz için kullanılan bir çeşit toz, tutya (sürme)

Û
û: ve

V
va: rüzgar
vaham (m): b. **vamî**
vamî (m): badem
varan: yağmur
varay: yağmak
Varan varo. (Yağmur yağıyor.)
varroke: piliç
vate: söz
vatey: söylemek, demek
to vaçe: sen söyle
vatey vellîn: atasözleri (eski sözler)
vehamî (m): b. **vamî**
veçinî: kalbur
vela kerdey: dağıtmak
vell: b. **ver**
kot vellî: öne geçti
vellê: b. **werê**
vellîn: b. **werîn**
ver: ön
verday: boşamak
vere: kuzu
verg: kurt
verû: b. **ver**
Kitêbeke-ş nîya verû min. (Kitabı önüme koydu.)
verwe: kar
vêçnay: seçmek
vêrega: b. **wêrega**
vêtey: elemek
vîlî (m): çiçek
vîlk: böbrek
virastey: dikmek (dikiş dikmek)
min virazû: ben dikeyim

visey: b. **wistey**
vînay: görmek
vîr şîyey: unutmak
vîs: yirmi

W
wa: b. **va**
wa amey: (rüzgar) esmek
wallê: kız kardeş, baci
war: aşağı
waran: b. **varan**
waray: b. **varay**
Waran miwaro. (Yağmur yağıyor.)
Werwe werêne. (Kar yağdı.)
wardey: yemek
wareza: yeğen (kız kardeş çocuğu)
warroke: b. **varroke**
wasey: b. **wastey**
waste: istenen
wastey: istemek
wate: b. **vate**
watey: b. **vatey**
to biwaçe/to vaçe: sen söyle
watey wellîn: b. **vatey vellîn**
waz biyey: açılmak
waz kerdey: açmak
waz-iş kere: aç
we: -e
we ca awirdey: yerine getirmek
we la-t: senin yanına
we lay: beraber
we ser: üstüne
weçine: b. **veçinî**
wehar: bahar
wehe: kovmak için ineğe seslenirken kullanılan bir sözcük
well: b. **ver**
wellê: b. **werê**
wellîn: b. **werîn**
wene day: vurmak
be-ş-wene: vur
wene-ş de: vur
weney: okumak
weniyay: okunmak
wenoz: uyuklama, kestirme

wer: güneş
wer kewtey: (güneş) doğmak
wer pirray: (güneş) doğmak
wer: b. **ver**
wer ce: -den önce
werbero: kar küremek için kullanılan kürek
werçemteng: cimri
werday: b. **verday**
wer-iş de: (onu) boşa
were: b. **vere**
weretaw: güneş
weretaw kewtey: (güneş) doğmak
weretaw pirray: (güneş) doğmak
werê: önce
werg: b. **verg**
werin: önceki, eski, birinci, ilk
werise: kıldan yapılan ve yük bağlamak vb. işlerde kullanılan ip, urgan
werm: uyku, rüya
werm diyye: rüya görmek
werwe: b. **verwe**
werz: mevsim
werzû hamini: yaz mevsimi
weş: hoş, sağ, iyi
weş amay: hoşuna gitmek
weş kerdey: yapmak (ev vb.)
weş şiyay: sevmek
weşter: daha hoş, daha iyi
weşi: hoşluk, sağlık, iyilik
weştey: yağmak
Werwe weştêne. (Kar yağdı.)
weywe: gelin
weywik: gelin
wêzî (m): ceviz
desêw wezî: on ceviz
wê: kendi
wê-m: kendim
wê-ş: kendisi, kendi
wê-t: kendin
wêje: esneme
wêjen: sakız
wêll: başıboş, terkedilmiş
wêrege: akşam
wêreî: b. **wêrege**

wêş: 1)kendisi, kendi 2)zaten
wêtey: b. **wêtey**
wilat: ülke, vatan
wilaw kerdey: b. **wela kerdey**
wilî (m): b. **wilî**
wiloşin: bulgur pilavı
wirastey: b. **virastey**
wirde: ufak, küçük
wirde-wirde: ufak ufak, azar azar
Varan wirde-wirdey/wirdêw varo. (Yağmur çiseliyor./Yağmur hafiften yağıyor.)
wisey: b. **wistey**
wistey: atmak
biwiz-eş/buz-eş: at
wişk: kuru
wiyarde: geçen, geçmiş
wiyardey: geçmek
wiyerdey: b. **wiyardey**
winay: b. **vinay**
wir kerdey: düşünmek
wir şiyey: b. **wir şiyey**
wis: b. **wis**
wulat: b. **wilat**
wule: kül
wulî (m): b. **wilî**
wulk: b. **wilk**
wulle: delik
wunî (m): kan
wuriznay: kaldırmak
wur pêzine: kaldır
wuşk: b. **wişk**
wutey: uyumak

X

xak: toprak
xal: ben
xalî: boş
xaneqa: hânkah, dergâh, zaviye
xaw: ham
xeber: haber
xele: tahlil
xem: gam
xemgîn: üzgün, gamlı, kederli
xerbize: kavun

xerçeng: yengeç

xerre: kibirli

xewer: b. **xeber**

xeyate: iplik (ipekten yapılmış iplik)

keylê: çok, hayli

xêr: hayır

To be xêr amê./Xêr amay. (Hoş geldin.)

xêre: çizgi, hat

xêzeran: evin çatısını çatmakta kullanılan ince çubuk veya tahta parçası

xişte: geniş ve düz taş

xiyar: hıyar, salatalık

xîge: yağ tuluğu

xo: zaten

xug: domuz

xule: toprak

xunay: güldürmek

xuway: gülmek

Y

ya ... ya ... : ya ... ya ...

yad day (yal day): öğretmek

yane: ev

yanze: on bir

yar: yâr

yawer: yardım

yawergicî: kadın donu

ye: b. **yue**

yerê: üç

yew: arpa

yektirînişa: birbirinin

Destê yektirînişa girt. (Birbirinin elini tuttu[lar].)

yexxe: kovmak için keçiye seslenirken kullanılan bir sözcük

yo: b. **yue**

yotirîn: birbirine

yo-şan: birbirine

yue: bir

yû: b. **yue**

Z

zale: öt kesesi

zam: yara

zama: damat

zaro: çocuk

zema: b. **zama**

zemîn: tarla

zengen: kazma

zerd: sarı

zerdewale: sarı renkli bir cins yabani arı

zerdexene: tebessüm

zexm: yara

zêloşewiyay: kusmak

zill: gönül, yürek

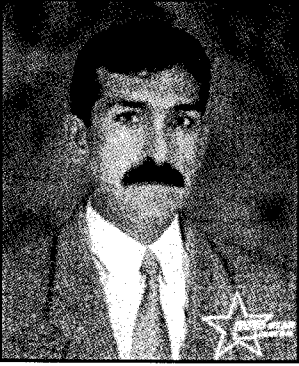
zimsan: kış

zinc: çene ucu

ziwan: dil

zuxal: ateşin yanmasından sonra artakalan kömür parçası

BOYA WELATÎ¹

Roşan LEZGÎN

Aşma reşemî ya sera 1998'de ez çendêk şîbiya Stenbol. Mabendê rojnama A. Welat de raya verine kovara Vate min ew ca de vîna. Embazanê mabendê rojnamî derbarê kovara Vate de tayin agahî dayî min û min ra waştî, ke ez zî tîyara pêy na kovar rê binusî. Bi rastî zî, ez bi vetişê na kovare ra zaf û zaf kêfweş biya. Labelê, teklifê nûsînayîşî ra zî tayîn şermaya biya. (Sedemê nê şermê min o bi, ke min xo sey nuştoxan nêvînayne. Xora, di derûniya şaranê bindestan de xo qic vînayîn est o. Ez zî ferdêkê şarêko bindest a) Stenbol de qet firsendê min nêviraziya, ke ez bişkî Vate başe baş biwanî. Gama, ez ageyrawa welat zî keysê min nêviraziya, ke ez xo dir na humara Vateyî biyarî welat.

O roj û no roj, kovara Vateyî her tim di vîra min de bî. Min her tim zî waştêne, ke ez na kovara ma ya erjîyayerê binûsî. Labelê, ta nika nûstîş nê bi qismet. Nêzana ez çi vajî? Nê nûstîş belkî kemanî min bî, belkî zî, rewşa awerte ya welatî ke ma hayê te de jîyenê. Bes, ez na yewe baş zana ke merdimo ke eşkeno pê nûse bigêro destê xo û bi zîwanê Kurdî binûso, hela di serde zî, ke hayê yewî tayîn çîyan ra bibo, a game, nustîş mecburîyeta. Ez rind zana ke nûstîşê seba Vateyî ra ez zaf herey menda. Emser, yanê aşma reşemî ya 1999'de, Amed de yew kovara Vate (humarên 3-4 ke pêwayê) kewt destê min. Sere ra heta peynî -bêyî ke

1. Nê nuştayî (yazî) de şaşeyê rastnuştîşî (îmla) zaf ê. Semedo ke nuştox wayîrê îddiyanê girdan (xişnan) o, ma sey nuştoxî nuşt, nêvurîna (nêbedilna). - Vate

mabeyn bidî ci -min na kovar wend. Bi rastî zî, di warê wendişî de min zaf zehmetî dî û ez gelêk cayan de bêhemdî arqiliya wa.

Her çendî, ke ziwane na kovara ma ya erjiyaye mendê seyê ziwaneko koyin û kûvî ke tîmar nêvînawo zî û her çiqas gelêk çewtî, xeletî û alûzî te de bibê zî, ez hewêna bi pêro zeregerminiya xo silam dana no hewldanê nê embazanê erjiyayê û delalan, na ked, renc û xewatê yînan pîroz kena.

Tiya ra pey, ger ez beşkî tekîliyêka bi rêk û pêk kovara Vate dir saz bikerî, ez go her humarên tiya ra pey rê binusî. Ger destûrê nê embazan bibo, di na nuwîsa xo ya verine de, ez wazena tayn vînayînên xo yên derbarê ziwane Kurdî û bi taybetî zî rewşa Kirmanckî ser biyarî ziwane. Tayn zî wazena vînayînê xo yo derbarê ziwane kovara vateyî ser, kombiyayîşê nê embazanê delalan ke Ewropa de seba rastkirdinê gramera zarava Kirmanckî virazenê, bidî nîşan. Labelê, na nuwîs ra pey heta ke ez mecbûr nêmanî, ez go persa ziwani hêviya ziwanzanan verdî.

Baş o. Ez go çi binûsî? Ger min ra biyo (ke ez xo o mêrde nêvînena) ez go şima rê çîrokanê generalanê qicekî ke senî bi destan û engîştanê xo yên narînan keran şanê panzeranê Almanî ke di kolananê Ameda rengîne de nika seyê lawiranê berateweran borenê. Nê generalên qicekî, ke herûnda bi xaran û kapan kay bikerê, nika seyî bi narincokan kay kanê, ke zafê rayan linganê xo yan zî milanê xo sergoyan ser ro war de verdenê. Û seyî ke nê generalê hewt-heşt serey, des serey nika ra îşkencexanan, qereqol û zîndanên şinasnenê û veciyenê vernî Dadgehanê Ewlekarî! ke sûcê yînan şikitişê sereyê polisan o. Yan zî, adir wekerdişo, slogan eştîş an zî bi her di engîştanê xo yên qicekan yew tîpa "V" viraştîşo... Ez eşkena şima rê boya veyşanî, xizanî, û viranî û boya vilikanê koyanê berzan, zozananê rengînan ke seyî nika qeraxê bajarane nas û xerîwan de vilisyanê, beşrawî. A zî nêbo, ez eşkena boya donê veyşayî ke di serê Balixçîleran de kebabê cegere ra bena vila, yan zî helmo germ ê çayêka qaçaxa ke vereşanêk di Berêkoy de, verasniya çîneyeran de werêyena, yan zî boya çixara titûnê qaçaxî beşrawî... Û keleha rengesmere ra, Çemê Dîjle ke nika melûl melûl û barîk, bêveng herekêna, Bexçanê Hewselî ra, Seyrantepe, Baxleran, Xaçepek, Mêrgehmed û heta ke Ofise ra zî, ez eşkena boya welatê şêrînî, yan zî

qehremanî û xayinî ke seyîn no serê sedserano ke hayê di qirikê yew bînan de û yew yewî ra nênano ro, bieşrawî... Qet çîyêk çînêbo, ez eşkena na zerê xo ya ke manena seyê dewa min a veşînayî, beşrawî... Bes, ke şima eşkenê min ra çî biwazêne. Tewre fekwawo, yan zî dikan dekerdewo. Xora, hendî pêûs li manana ke kaxizo çîl sipî bi hubrê xo bilewetno... Hêy homa!... Qey xerîwî her parê ma wa, loow?

***

Ziwanê Kovara Vateyî

Belê... Ma hewêna ageyrin kovara Vateyî ser. Min sere ra heta peynî na kovare wende. Labelê, wa tu embaz li xo nêgêro û nêherediyo, bi rastî zî min di tu nuwîs û heta vacêne to hevoka ke ez te de li çewtî û xeletîyan narqîlî, çînê bî. Qey Homayî, seba çî hendêk zaf çewtî? Nê embazên delal û erjiyayey ke hayê kom benê û keranê hîmê rêziwanê kirmanckî nanê ro, nêzana, seba çî hendêk zaf çewtî kenê?

Erê, rast a. Yewî ta nika dest nêştî na zarava tepiya mendî (mewlûde seydayê Xasî û tayn xewatên ke nê seranê peynan de viraziyay, zêde derd derman nêkenê). Labelê, rayê merdimî çiqas derg bo zî, merdim bi gaman şino sere. Wa ma vîrî de bo ke, gamên rast û şedênayey merdimî benî sere, ke merdim averê bi, bena ke zehmetî di aw de zî şo. Kemaniya yewine ke xo dana tewer û ver bi çim bena na yewa ke, di warê metodolojiya rastkirdinê zarava Kirmanckî de benê. Di cîhan de gelêk şaran û netewanê bînan zî, na gelemşe û teşqeleyên ke zîwanî ke ma hayê te de, yînan zî viyarnawo. Ger yew zîwan de çend hewî zaravay û fekî bibê, pêwîsto zarava ke en zaf aver şiya û di warê rêziman û standartkirdnî de gelemşeyên xo çareser kirdê, zarava tepya mendî zî, ganî paştî xo bişano zarava ya averşiyayî û giramerê ya xo rê bîngê bigêro. Ez bawer kena ke no awir hetê pêro zîwanzanan wa qebûl beno. Nanîyê, di hewî zaravê zîwanê Kurdî (Sorani û Kurmancî) estê ke hetê reziwanî wa zafê persgire û gelemşeyî xo dima verdeyê û di warê standartbiyine de gelêk raye giroto. A game, ganî ma zî di warê giramerî de xo rê zarava ke herî zaf nîzdî ma wa, ma xo rê esas bigêrin û bi no şêwaz kirmanckî aver berin.

Ger merdim baş balê xo bido welatê Kurdistan û ziwane yînan ser, go bayso ke zarava herî zaf nizdî Kirmanckîya, zarava Kurmancîya. Him hetê erdnîgarî ra, him hetê bazarî ra (têkîliya aborî-dayîş û girotiş) him hetê orf, edet tore û folklorî ra, him hetê merdimatî û gunî ra, him hetê etîmolojî û vengsazîya peyv û ziwani ra. Kurmancî û Kirmanckî ténizdiyê yewbînanê. Belê, bi vinayinê min pêwîsto ma xo rê giramerê Kurmancî bingeh bigêrin û di demêko kurt de ma na zarava waro mendî birasnin her di zaravanê (Sorani ve Kurmancî) aver şiyayan û hendî seba ziwaneke hewpar o netewî serêyê xo bi dejnin.

Ere, ez wina vana, gelemçe û kemanî hawa ça de?

Kemanî ya pile na yewa; nê embazên ke wazenê giramerê zarava Kirmanckî saz bikerê û na zarava ver bi standartbiyine wa berê, ez bawera ke zafê yînan bi zaravanê Sorani û Kurmancî nêzanê û nêşkenê pê yînan qisey bikerê. Belkî yê bi Swêdî, Almanî, İngîlîzî ûsn. zanênê, labelê. na yew seba standartkirdinê zarava Kirmanckî qîm nêkenê. Nê embazên ke sitandartkirdinê zarava Kirmanckî ser xewetiyênê, ganî bi Sorani û Kurmancî zaf zaf rind bizanê. Ganî her hîrê me ziwane şaranê cirananê kurdan ke bi sedserano tesîrê yînan kurdan û ziwane yînan ser viraziyawo, yanê bi tirkî, erebî û farisî zî bizanê.

Tirkî ne te de, hadê ma vacin, ma fek erebî û farisî ra zî vera bidin. Nê, ma Sorani ra zî fek vera bidin. Nê embazî bi Kurmancî zî nêzanê. Naniya, makê çewtî, xeletî û şaşîyanê ke kovara Vate de, yan zî "Mêlê Kombiyayîşanê Ewropa" de benê, nê yê.

Kemaniya diyine zî; Miyanê ziwanzananê kurdan de ramanêko wina qebl vîna wo: Ger yew zarava de peyvêka ke lazima û di ya zarava de çiniya. Ganî a zarava wa a peyva pewiste xo rê miyanê zaravanê kurdî yê bînan ra peyda bikero û biyaro bixewetno. Nê, ger înan de nêvîna wa farisî ra deyn bigêro. Belkî, nê embazê delal û zanayey teqez hay li na raman estê zî, labelê, hewêna sedemê kemaniya nêzanebiyina bi zaravanê Kurdî yê bînan, di no war de zî, zêde raye nêgênê. Di encam de, ne Kirmanckî xo kena hîra û ne zî peyvên xerîwî ke dekewtê miyanê Kirmanckî, ya rehet verdenê. Di ser de zî, bi saye nê embazanê Ewropa de yê, nê seranê peyînan de peyvî ta Swêd ra yenê risenê kiyê ma.

(prepozîsyon û postpozîsyon û konjoksiyon û suffiks û... û... nêzana çi.?)

Kemaniyêka bîne zî na wa; Nûşttoxê kovara Vate seba ke zaf weş bi tirkî zanê û her tim bi tirkî qisey kenê, di nuwîsanê yînan ra seranser boya tirkî yena. Yanê, mantiq û raman bi tirkîya, nuwîs bi kurdiya. Gama ke merdim nê nuwîsan bi veng waneno, fonetîka vengê Kurdî yo melodîk, qet nayseno. Belkî nuwîs bi kirmanckîya, labelê, perinê tirkî peradayewo û tamê ziwane kirmanckî nê nuwîsan ra qet nêna.

Kemaniyêka bîne; Min nuwîsa kak **J. Ihsan ESPAR**î ya sernuwîsa xo "Beyi Se Bena?" (Vate-humar 3.û 4, çar-panc ray zî wende, labelê, min tu çiyêk te ra fam nêkird. (belkî, kemîzîrekî min ra bo zî!). Labelê, min te de nêvet ke, ka na nuwîse estanika, çîroka, raman an zî pexşana, çi ya? Her çî têmeşyan şaye wo. Xora, hema ziwane alûznaye û heta fek bi gelemşe û teşqelewê. Ger kompozîsyon zî alûz bi, a game, kiyê wendoxî zî şîya ra. Ê hendî karê to çîniyo biqîre, vacê: "Yew kovar nêwaneno."

Di ziwane qisekirdişî de bena ke merdim herûnda ke vaco: "min" an zî "vat" de, her di tîpanê peynînan ê peyvane winayinan biqurtino, labelê, ganî di ziwane nûştîşî de peyva xo rast bikero. (**mi=min, va=vat**). Brz.ESPAR, vengê tîpa "eyn" a erebî ke kewta miyanê ziwane Kurdî, yo hewêna na tîpe beno miqate û ya paweno. Sey mînak: Peyva "**saet**" (katjimêr-demjimêr) ke di kurmanckî de wina nûsiyêna, yo bi no tewir nûseno; "**se'et**" anzî peyva "**mane**" (wate) zî "**ma'eny**". Hewêna, herûnda "**ya**" de "**aye**" (seba cînî) nûsneno. Kak **Ihsan** hetê etomlijîya peyvane ra zî, zaf çewtîyan rêz keno. Sey mînak: "...û *Serdar asnawer nêbi*,..." (Vate 3. R. 51) min fam nêkird ke senî "asnaber" beno "asnawer.?"

Nuwîsa kak **Mehmet UZUN**î ya bi sernuwîsa xo "**A. Nobel û Xelata Nobelî ya Edebiyatî**" de, (Vate- 4.r. 40) '...Heto bîn a, nameyê Nobelî herb (ceng)...' Peyva "**herb**" an zî "**ceng**" seba çî nêbena "**şer**" an zî "**lej**"? Peyva '**lej**' peyvêka orjînal bi kurdiya. '**Lej**' an zî '**Leş**', yenê wateyê '**herbî**' û yo ku "**lej**" keno zî, ci ra "**lejkir**" an zî "**leşker**" yeno vatiş.

'**Zûn (ziwane), Kultur û Edebiyat de Rola Muesseseyan** (vate 4. R. 47). Bena ke kak **Mehmet UZUN** di ziwane qisekirdinî de herûnda

peyva **"ziwanî"** de vaco **"zûn"**. Labelê, di warê nûştişî de her di zaravayên avarşiyayan (Kurmancî û Soranî) de **"ziman"** xewetnenê. Ma hetê vengsaziya peyvan ra, **"zûn"**, **"ziwan"** û **"ziman"** bidin tê ver. Gelo, kamcî peyvî nîzdî yewbînanê? Ganî, ma zaravanên Kurdî tènîzdî biyarîn. Rastî, na yewa.

No çî înatî? Ez nêzana kam çî rê xizmet keno?

Ez rind zana ke, tènîzdîbiyina zaravan û yewina ziwanê netewî, teqez go tesîr li yewbiyina netewa kurd zî bikiro.

Hewêna, peyva **"kultur"** eşkayne bibayne **"çand"**, **"edebiyat"** bibayne **"wêje"** û **"muessese"** zî bibayane **"sazî"**. Sey mînak: **"Ziwan, Çand û Wêje de Rola Saziyan"**.

Di nuwîsa Brz. Cemîl GÜNDOĞANî de (vate-4. 51) **"...Gruba yewine, gruba negatif (olumsuz) a..."** Peyva **"negatîf"**, kurmancî de bena **"neyînî"** (olumsuz) û ya pozîtîf zî, bena **"erênî"** (olumlu). Kak Cemîl, eşkayne wina binûso: **"...Koma yewine, koma neyîniya..."** Hewêna, kak Cemîlî herûnda peyva **"wina"** ke herûnda peyva **"wiha"** yan zî **"wisa"** ya kurmancî gêrena, yê **"niya"** yan zî **"niyanên"** nûsnawa. Gor gramerê Kurmancî, ger tîpa **"î"** bikû varnî tîpa **"y"** a game, tîpa **"î"** cay xo dana tîpa **"i"**. Yanê, ger merdim peyva **"Osmaniyan"** pê wa no ganî, na peyve wuna binusiyî: **OSMANI+YAN=OSMANIYAN**.

Nuwîsa kak Lerzan JANDILî (Vate 4. r. 22) de serniwîsa ci wina wa: **"Sedsera 19ine de halê Împaratorîya Osmanîyan û Vurîyenê Nê Demî"**. Peyva **"Vurîyenê"** çewt nusiyawa û wateyê serniwîs vurênawo. Ganî, **"Vurîyenê"** **"Vuriyayênê"** binusiyayêne. Çiyêke bîn zî, serê min dejneno ke şîma yenê tê het meylê xo eşkera kenê û biryaran gêne. Nêwero, ayseno ke şîma ya xo ra nêne war. Meylê kombiyayîşê şîma de ayseno ke daçekên **"Ebi"** û **"Edi"** go tîya ra pey **"bi"** û **"di"** binusiyê. Labelê, ayseno nika ra kera ke şîma bi destanê xo nanê ro, cayê xo nêgêrena.

Nuwîsa kak Haydar DLJENî (Vate 4 r. 19) de **"Ziwandê Kurdkî û Lehçeyandê Ci..."** Rayêk, **"Kurdkî"** niya, **"Kurdiya"** Xora tayên. jêrê nuwîse de kak Heyderî na peyve, kerda rast. Labelê, **"Zuwandê"**

û 'Lehçeyandê' de bikarardişê tîpa "d" nehewce wa. Ganî, hevoke wuna bêne: **"Zuwanê Kurdî û Lehçeyên Ci"**

Xora, kemaniyên ke hetê redaksiyonî ra biyê, qet hed û hesawê yînan nêbeno. Û zaf çewtiyê bînî estê ke merdim, binûso a game, kovara Vate qîmê yewî nêkena

Serok vano: *Rexne, rastkerdişo*. Ez hêvidara ke zerê tu embazî mara nêmano. Labelê ganî merdim çewtiyan û xeletiyên rê çimanê xo nêgêro. Rastî zî, sey fekê esterî tuj a. Ger wayirê rastî bibo, teqez rastî bi ser kuna.

Kitabêdo newe:

WEXTÊK DÎYARBEKIR

MALMÎSANIJ

”Bir zamanlar Diyarbekir: Zamanlar, Mekanlar, İnsanlar” yanî ”Wextêk Dîyarbekir: Zemanî, Mekanî, Merdimî” nameyê kitabê yo ke emserr Istanbul de metbea ro ginayo (çap bîyo) û 199 ripelî yo. Amadekerdox (hazirkerdox) û edîtorê kitabî M. Şefîk Korkusuz o.

Korkusuz nuseno ke ey panc serran mîyan de no kitab amade kerdo û no cildê yewin o, cildê dîyine zî do dim a vejîyo.

”Bir zamanlar Diyarbekir: Zamanlar, Mekanlar, İnsanlar” albumêk fotografan o û seke nameyê ey ra zî fam beno, qismê nuştayê xo bi tirkî yo. Tede (tey) fotografê şaristanê (bajarê) Dîyarebekirî -ke kurdî paytextê Kurdistanî hesabnenê- û fotografê dîyarbekirîjan ca gênê. Kitab bi pêşkêşî (sunu) dest pêkeno, bi vateyê vernî (önsöz) û destpêkî (giriş) dewam kenê. Dim a qismê fotografan ke esasê nê kitabî yo yeno. Fotografê kitabî di qismî yê:

1) Qismê yewine (r. 1-120): Zemanî û Mekanî

Nê qismî de fotografê bedenê (kelaya) Dîyarbekir, fotografê beran (keyberan, çêberan), kuçeyan, keyan (çêyan), xanan, boranxaneyan (banê ke boranî tede weye benî), hênîyan (eynîyan), camîyan, minareyan û pirdanê Dîyarbekir estê.

2) Qismê dîyine (r. 121-198): Merdimî û Heyato Cematkî (sosyal hayat)

Tîya de fotografê merdiman û rewşê înan estê. Kincê (cile) dîyarbekirîjan, gedeyê (domane) înan, telebeyî, îdarekerdoxê şaristanî, xebata viraştîşê elbisimî elbisimî (îbrîşimî) û muzîkî (muzîkê tirkî yê bajarîyan) fotografan de asenê.

Numreyê her fotografi esto û peynîya albumî de yew liste esta ke tede nusîyayo ke kam fotograf kamî ra yan zî kura (kotî, ça) ra gîrîyayo.

Ebadê kitabî gird o (A 4), her ripelî de yew yan zî di fotografi estê; heme pêsero 218 fotografê sîya-sipî yê. Zafaneyê (vêşaneyê) nê fotografan net ê, weş ancîyayê. Mîyan de fotografê zaf erjîyayeyî û keyenî

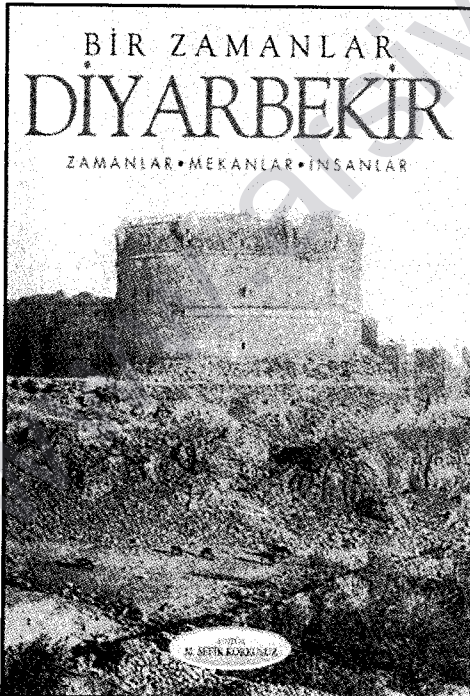
estê. Mesela fotografê Muftî Subhî Efendîyê ke 1909 de serekê şubeyê Dîyarbekir ê "Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti" bi esto.

Fotografê nê albumî beyntarê (mabênê) serranê 1873-1977î de ancîyayî. Nînan ra tay serra 1900 ra ver ancîyayî. Ma vajî çend fotografi yê kurdanê Palîyî, Cizîre, Mêrdînî û yê xiristîyananê Dîyarbekir ê ke serranê 1873 û 1881 ra mendê. Kehanbîyayîşê fotografanê enasarênan înan hîna erjaye keno.

Bi kilmîye, M. Şefik Korkusuzî bi nê albumî heskerdoxanê tarîxî rê, heskerdoxanê Dîyarebekir rê û yê fotografan rê xizmetêdo erjaye kerdo. Bi nê fotografan tayê çiyê tarîxî yê kurdan û yê Dîyarbekir vînbiyayîş ra xelisîyayî.

Kemaneyê nê kitabî çin o? Esto. Kemaneyo tewr muhîm o yo ke herçiqaş ke tede behsê kurdan biko û kurdan înkâr nêko zî M. Şefik Korkusuz kurdbîyayîşî rê eşkera wayîr nêvejîyayo. Bêguman Dîyarbekir rê wayîr vejîyayîş bes nîyo, ganî merdim kurdbîyayîşê Dîyarbekir û şarê Dîyarbekir rê wayîr vejîyo!

Ma tîya de nê albumî ra çend fotografan neql kenî.

*M. Şefik Korkusuz (edîtor),
Bir zamanlar Dîyarbekir:
Zamanlar, Mekanlar, İnsanlar,
İstanbul, 1999, 199 ripelî*

1278 (1873)

2- Diyarbekirli hristiyan

1- Diyarbekirli Islam

3- Palulu Kürd

Kostümlerimiz

1-Yerli Müslüman

Onu, hemşehrisi Hıristiyandan başlık formu ayırıyor. Kırmızı fesinin üstüne sarık sarmış. Bu ve sakalı, sünnet-i seniyedendir. Oysa Hıristiyan komşusu, başına kırmızı bir dolama sarmış. Gür saçları da onun inançlarıyla ilgili.

2-Yerli Hristiyan

Genel çizgileriyle yerli bir müslümanınkinden farklı olmayan Hıristiyan giyiminde; yeşil ya da mâvi çuhadan bir cübbe, bunun altında da sırası ile yelek, entari, en içte nohut rengi bir mintan; pamuk-ipek karışımı okşayıcı kırmızı üstüne desenli bir dokuma kuşak, başlıca parçalardır.

3-Palulu Kürd

Sık sık yinelenen yerel ayaklanmalar yüzünden Palulular, savaşa eğilimli olurlarmış. Bir elinde kalkanı, ötekiyle kılıcının kabzasını kavramış bu orta yaşlı milis; beyaz muslinden maşlahı, keçe kalpağı, kırmızı marokenden geniş botları, ama daha önemlisi korku uyandırıcı çehresi ile bölgenin o zamanki yaşam koşullarını düşündürüyor.

(1873)

3- Paluli Kürd kadını 1- Diyarbekirli İslam kadını 2- Diyarbekirli hristiyan kadını

1-Diyarbakirli Müslüman Hanım

Evlerinde uzun entari ve geniş şalvar giyerler.

Başlarına taktıkları -Holoz- ise kalın ve sert kumaştan olup, üzerine de kenarı desenli ve boncuklu ipek bir şal örterler.

Dışarıda ise koyu renkli iki parçadan oluşan çarşaf giyerler, kumaşın bordürü beyaz bir çizgi ile çevrilidir.

Çarşafın biri manto gibi omuzun üzerine atılır. Bu öne doğru, papuca kadar uzanır. Papuç ise sarı renkli makosenden yapılır.

Nalın; ağaçtan yapılmış bir çeşit ayakabıdır. Çamur, vesaire bulaşmaması için uzun topuklu imal edilir. Papucun üzerine burada çok sık kullanılır. Nalın aynı zamanda hamamlarda kızgın taşların ayağı yakmaması için kullanılır. Sedef kakma ve gümüş süslemelidir.

Çarşafın ikinci kısmını ise Diyarbakirli hanım, -Holoz-un üzerine atarak vücudun üst bölümünü yüz dahil örterler. Yalnızca gözler açıkta kalır.

2-Diyarbakirli Hıristiyan Hanım

Öncelikle bir entariden oluşur, entari boyunda sıkıca bağlıdır. Üzerine genellikle ikinci bir gömlek geçirilir. Koyu renkli tek parçadan oluşan bir etek giyerler. Etek sadedir herhangi bir nakış veya süs bulunmaz. Etek bele oturur ve ayağa kadar uzundur. Beyaz çorap giyerler.

Papuçlar sarı renkli ve uçları kıvrıktır.

İpek önlük giyerler. Kırmızı, siyah, yeşil, beyaz ve sarı çizgili, yandan uzun yırtmaçlı ve göğüsleri vurgulanacak biçimde beldeki kuşaktan geçirilerek eteğin 30 cm. yukarısına kadar uzanır. Kolları son derece uzun ve geniştir. Kollar eteğin kumaşının aynıyla dikilir.

Kemerin üzerine çok güzel bir mendil sarlıdır. İnce nakış süslü ve çok renkli bir ipektendir.

Elbisenin yanında çok zarif bir kolye bağlanmıştır. Bu kıyafetin en göze çarpan bölümü -holoz-dur. Bu silindirik bir gümüş başlıktır. Etrafına kalın beyaz pamuk şeritler sarlıdır.

Alına düşen püskülleri var ve her püskülden ince bir altın para sarmaktadır.

Başğın üstüne siyah bir kumaş sarlıdır. Arka tarafına ise birkaç uzun ve düğümlü mendil tutturulmuştur. Bunlar ise yapma çiçek ve yapraklarla süslüdür.

3-Palulu Kürt Hanım

Bu kıyafet aslında sade olup görüntüsü ise karmaşıktır. Üst; kırmızı-Kutnu-Dan, kolları bileğe kadar, manşet ucu kesik ve kenarı dantellidir. Uzun, beyaz kırmızı renkli ipek entarileri vardır. Entariyi uzun kollu mintanın üzerine giyerler. Mintanın da üstüne uzun önlük giyerler. Belde ipek ve pamuklu, kırmızı ve sarı çizgili kuşak vardır. Önlük, pamuktan ve öküz kanı renginde ayrıca beyaz noktalardan oluşan garip figür desenlidir. Bu figürler üçgenler oluşturacak şekilde gruplanmıştır. Her beyaz üçgenin içinde bir yıldız motifi bulunur.

Önlüğün orta kısmındaki üçgenin ortasında beş yıldızdan oluşan bir çarpı işareti bulunur.

Geriyeye kalan boş kısımda iki büyük güneş ve yıldız motifleri bulunur. Önlüğün etrafı ise bir çizgi ile çevrelenmiştir.

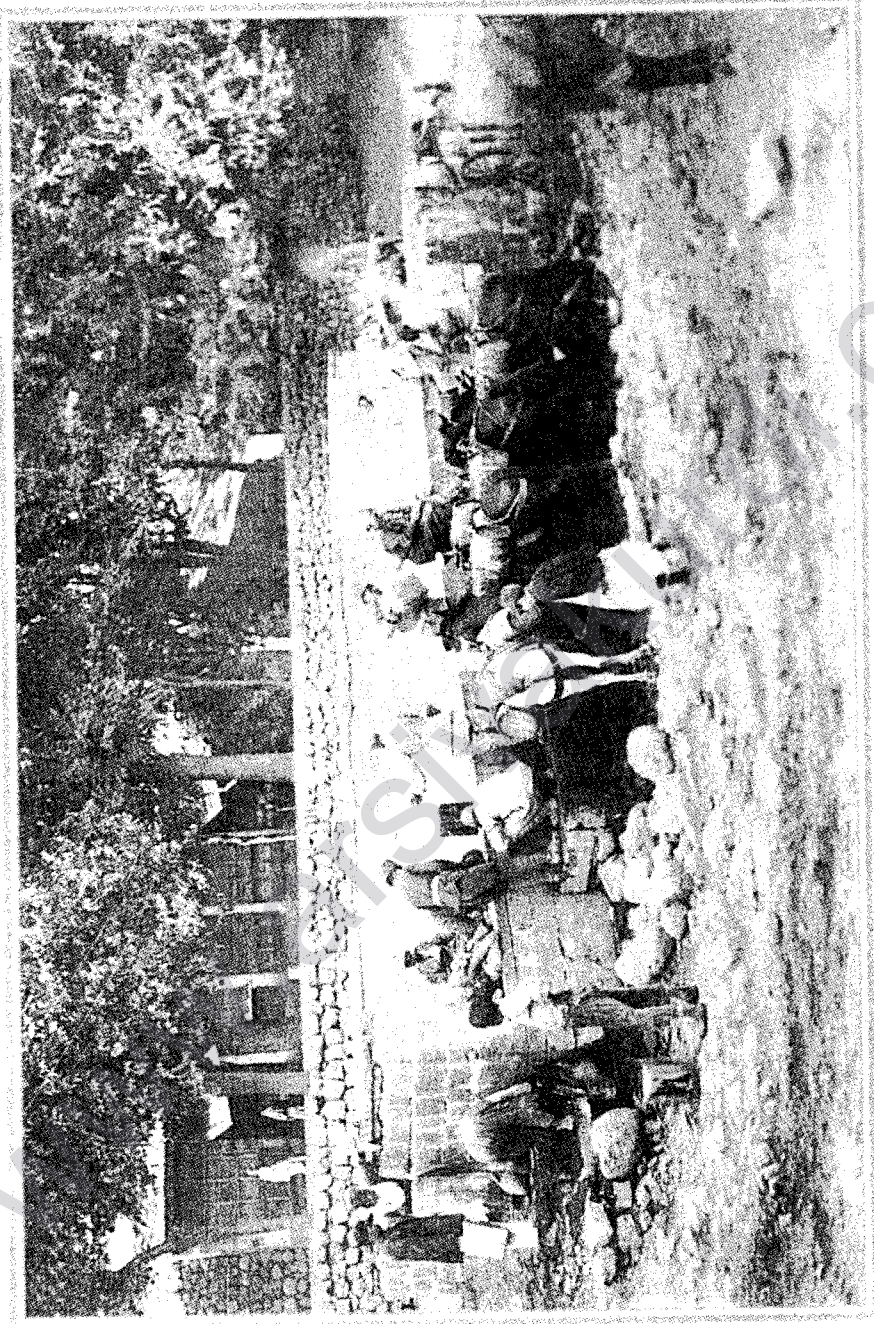
Önlüğün üzerine Pike ve dokulu kumaştan bir hırka giyerler.

Bir çeşit keçe başlık giyerler. Etrafına birbirine kıvrılmış iki yemeni sarlıdır. Bu yemenide dört altın iğne bulunur ve iğnelerle zincir bağlanmıştır.

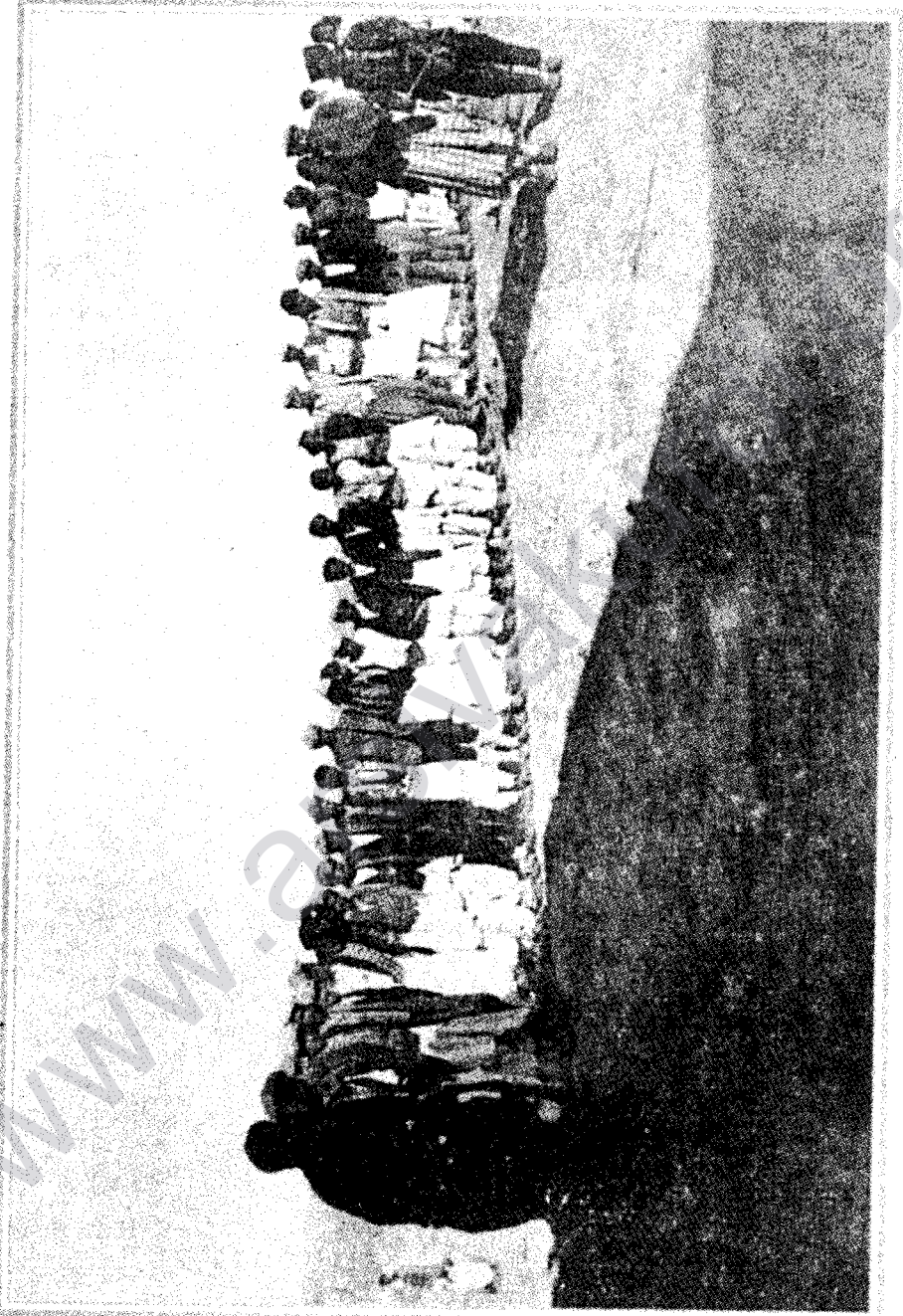
Bütün bu kıyafetin üzerine baştan aşağıya kadar uzanan pamuklu bir örtü giyerler.

Ayaklarına sağlam makosen kırmızı çizme giyerler.

İçkale'de bir çeşmeden su alanlar (1927)

Bir köy diğümü (1935)

DERHEQÊ "BOYA WELATÎ" DE

Demeyo ke hûmara hewtine ya kovara Vateyî çapxane de bîy, redaksîyonê ma rê Dîyarbekir ra bi nameyê "Boya Welatî" nuştayêk ame. No nuşte yê wendoxê kovara ma Roşan Lezgînî bi. Wendoxî nê nuştayî de hem derheqê kovara Vateyî de û hem zî derheqê kombîyayîşanê ma de fikrê xo nuştbi, tayê nuştayî rexne (krîtîk) kerdbî. Redaksîyonî no nuşte, na hûmare de sey nuştîşê nuşttoxî neşr kerd. Herçiqas ke vêşaneyê

J. Îhsan ESPAR

çîyanê ke Roşan Lezgînî îddîa kerdbî rast nêbî zî ez bi xo gelekî şa bîya ke ey fikrê xo nuştî û wazeno nê meseleyî munaqeşe bibî. Cuwe ra nê nuştayî de ez verê wazena tayê îddîayanê Roşan Lezgînî ser o vindera dim a zî tayê şaşîyê rastnuştîşî û gramerî ke nuştayî ey de estî munaqeşe bikera.

Verê verkan ganî ez vaja ke metodê rexnekerdişê (krîtîkkerdişê) Roşan Lezgînî mi rê tikê (tay, biney) xam bi. Mi wina fam kerd ke o bê ke zaf bifikirîyo çî nuseno, zerra ey çî waştî o nuştî û goreyê zerrwaştîşê xo tayê çîyî îddîa kerdî. Wina aseno ke nêameyo ey vîrî ke nê îddîayanê xo rê binkeyêko (bingehêko) maqul peyda bikero. Semedo ke ez zî sey Roşan Lezgînî nêkera, ez nuştayî ey ra çend nimûneyan dana:

1) "...bi rastî zî min tu nuwîs û heta vacêne to hevoka ke ez te de li çewtî û xeletîyan narqilî, çînê bî. Qey Homayî, seba çî hendêk zaf çewtî?" Gama ke mi nê di cumleyê wendî, ez yew hewayo matmende rêzanê bînênanê nuştayê ey ra ewnîyaya (mi nîyada). Mi bawer kerd ke nika

nuştox nimûneyanê cumleyanê "çewtan" pê dim a yew bi yew rêz keno. Çi heyf ke tena yew nimûne zî çinê bi. Xora nimûneyî bibîynî zî mesela nêqedîyaynî. Çimkî o nuseno ke heme cumleyî "çewt" î, o wext ganî vajo çirê û senê (çitur, seyîn) "çewt" î; goreyê kam şîweye yan zî lehçeye "çewt" î û merdim nê cumleyan çitur rast nuseno. Ey raya (rayîro) asane vijînaya (weçînaya). Kam nêşîno (nêeşkeno) wina vajo!

2) " *Tirkî ne te de, hadê ma vacin, ma fek erebî û farisî ra zî vera bidin. Nê ma Soranî ra zî fek vera bidin. Nê embazî bi Kurmançî zî nêzanê.*" Baş o, Roşan Lezgîn kotî (ça, kura) ra zano ke nê embazî kurmanckî nêzanî? O nê kesan nas keno? Inan pîya mazî û gezî çînay? O senê ende rehet vano "nê embazî kurmançî zî nêzanê". Bêguman eke nuştox tikê wayîrê tecrubeyî bibîynî bi îddîayanê enasarênan (winasînan, nîyanênan) xo neheq nêkerdîni. Zaf eşkera yo ke çiyê ke Roşan Lezgînî nuştî bincaran şaş î. Hetanî nika semedo ke îcab nêkerdo, ma derheqê zanayîşê embazanê xo de çiyê nênuşt. Helbet zanayîşê embazan sey pê nîyo, tayê embazî ziwani ser o zaf gurîyay tayê tay labelê heme embazê ke yenî nê kombîyayîşan goreyê xo tayê ziwanan zanî û inan ra tayê her roj bi yew hewa xebata ziwani mîyan de yî. Embazê ma yê ke fariskî, erebkî, tirkî, swêdkî, almankî, franskî û îngilizkî zanî estî. Mesalaya kurdkî de zî zanayîşê embazan xirab nîyo. Eke ez lehçeyanê kurdkî yew bi yew ser o vindera ez şîna (eşkera, bese kena) tesnîfêko enasarên bikera: hema hema heme şîweyê gird ê kirmanckî (şîweya Motkî û Hewêlî ra teber) nê kombîyayîşan de yenî temsîlkerdiş. Embazêk sorankî û qismen hewramkî zano, çend embazê bîni zî sorankî fam kenî. Meselaya kurmanckî de rewşê (wezîyetê) embazan hîna baş o. Heme embazî kurmanckî zanî. Ez zana ke çend embazan bi kurmanckî kitabî nuştî yan zî tadayî. Inan ra tayênan kitabê dersî zî nuştî. Hîrê embazî mamosteyê (melimê) kurmanckî yî, inan ra yew Unîversîteya Uppsala de dersê edebîyatê kurmanckî day. Bi kilmîye "makê çewtî, xeletî û şaşîyan" kurmanckî nêzanayîş nîya. Eke Roşan Lezgîn hema zî bawer keno ke ma şaşîyan kenî ganî nê şaşîyanê ma rê yewna sebebo maqul peyda bikero.

3) *"Kemaniyêka bine zî na wa; Nûşttoxê kovara Vate seba ke zaf weş bi tirkî zanê û her tim bi tirkî qisey kenê, di nuwisanê yînan ra seranser boya tirkî yena. Yanê mantiq û raman bi tirkîya, nuwis bi kurdiya."* Nika ez vaja ke nuştayî Roşan Lezgînî ra boya îspanyolkî virsikiyêna çend rast o, na îddîaya ey zî ende rast a. Madem ke "seranser boya tirkî yena" ti ka xeyrê xo çend nimûneyan binusî ke ma zî ewro pey bi "mantiq"ê tirkî nênusî. Demeyo ke îddîa bê îspat biba, ma rê zaf havila aye çin a. Heta bîne ra no wendoxê ma çi zano ke ma "her tim bi tirkî qisey" kenî? Fam beno ke ey qerar dayo, vato "nê embazî kurdkî nêzanî" la reyna zî tikê bi ihtiyat bibîynî ka hîna baş bibo. Beno ke ma xo rê almankî, swêdkî yan zî bi yewna ziwanî qisey kenî. Çirê îllehîm tirkî? Zanî, Ewropa de qiseykerdişê tirkî mecburî nîyo! No embazê mayo delal ganî bizano ke semedo ke ma kurdkî qisey kerd û waşt kurdkî qisey bikerî no da-vîst serrî yo ma welatanê xerîban de yî. Û nika ra pey zî qet nîyetê ma çin o ke ma newe ra dest pê bikerî "her tim tirkî qisey biki".

4) *"Belê, bi vinayinê min pêwîsto ma xo rê giramerê Kurmancî bingeh bigêrin û demêko kurt de ma na zarava waro mendî biresnin her di zaravanê (Sorani ve Kurmancî) aver şiyayan..."* Sey her kurdi ez wazena nika, na game, çi ferq beyntarê lehçeyanê kurdkî de nêmano. Labelê ne ez ne Roşano delal ne zî çi keso bîn nêşîno gramerê kurmanckî biko binkeyê (bingehê) gramerê kirmanckî. Eke merdim nê her di lehçeyan weş bizano û haya merdimî tikê xebata ziwanî ra biba, bêîmkanîya na mesela hîna weş fam keno. Belê, her di lehçeyî zî yê ziwanê kurdkî yî labelê ma ganî rastîya ziwanê xo fam bikerî; ferqê nê her di lehçeyan heta strukturê ziwanî ra vêşî yo û kes nêşîno gramerê yew lehçeye ya bîne rê bikero binke. Eke wina bibîynî na mesela zaf asan bîynî. Ma ka gramerê yew lehçeye bigîrî û xêze ê bînan ser ra biancî, sereyê xo asan bikerî. Ez sey nameyê xo zana ke eke ma hewayo ke Roşan teklîf keno bikerî, ma tena qandê (semedê) çend kesan rê "ziwanêk" virazenî. Heta bîne ra ez nêwazena bawer bikera ke Roşan Lezgîn nêzano gramer çi yo la beno ke wina bo zî. Çimkî yewna cayê nuştayê xo de vano "Nê embazên delal û erjiyayey ke hayê kom benê û keranê hîmê rêziwanê

kirmanckî nanê ro", "embazên ke wazenê giramerê zarava Kirmanckî saz bikerê". Eke manaya gramerî weş bizano, ganî bizano ke "ma keranê hîmê rêziwanê kirmanckî" nênanê ro, ma gramerî nêvirazenî. Sey heme ziwanan gramerê ziwane ma esto û bi mîlyonan kurdî goreyê nê gramerî qisey kenî. Hetanî nika ma gramerî ser o zaf nêxebitîyay la eke ma bixebitî zî ma qaîdeyanê gramerî tesbît kenî û eke ma ra bêro ma gramerî îzeh kenî.

Bêguman semedê nezdîpêkerdişê lehçeyanê kurdî ra, semedo ke ma yewbînan ra weş fam bikerî çî ma ra bêro ganî ma textsîr nêkerî. Xora amacanê xebata ma ra yew zî na ya. Ma ganî meselaya rastnuştişî (îmla) de qaîdeyanê muşterekan peyda bikerî, formanê gramatîkanê muşterekan tesbît bikerî û bigurênî. Ma ganî termînolojîyê muşterekî tesbît bikerî û s. n. Helbet na xebate rê wext, zanayîş, sebir û îmkanî lazim î. Na xebate tena wezîfeyê kurdanê kirmanckî qisekerdoxan zî nîya. Kurdê ke lehçeyanê bînan qisey kenî zî ganî heme lehçeyanê kurdî ser o vinderî û qe nêbo kesê ke ziwani ser o guriyênî ganî lehçeyanê bînan bimusî (bander bibî).

5) "Kemaniyêka bîne; Min nuwîsa kak **J. Ihsan ESPAR**'î ya sernuwîsa xo 'Beyi Se Bena?' (Vate-humar 3.û 4, çar-panc ray zî wende, labelê, min tu çiyêk te ra fam nêkird. (belkî, kemîzîrekî min ra bo zî!)." Ez herunda Roşanî de bibîynî ez hinî tîya de vindertnî. Nuştayo ke ez çar-panc reyî biwana û tira (cira) çiyêk fam nêkera, ez ganî derheqê ey nuştayî de çiyêna nêvaja. Çî heyf ke Roşan nêvinderto, vato: "Labelê, min te de nêvet ke, ka na nuwîse estanika, çîroka, raman an zî pexşana, çî ya?" Na rey keso ke fam nêkeno ez a. Nê ke ez manaya nê çekuyan (kelîmeyan) nêzana la ez nêzana o wazeno se vajo. "Estanike" û "çîrok" her di eynî çî yî ferqê înan yew kirmanckî, a bine kurmanckî ya û bi tirkî manaya înan "masal" a. "Raman", kurmanckî yo, bi tirkî "fikir/düşünce" yo. "Nesir" an zî "düz yazı" ya tirkî ra sorankî vanî "pexşan". Ma "estanike" û "çîroke" ca verdî la "raman" yanî fikir şîno heme tewir nuştayan de bibo. Yew babetê nuştayan nîyo. Meselaya "pexşan"î zî yewna mesela ya. No çeku têkiliyê ey bi şeklê nuştayî esto. Seke yeno zanayîş nuştayêk ya bi şeklê menzumî de yan zî se nuştayêko duz (nesr)

nusfîyêno. Semedo ke kes bizano nuşteyêk "pexşan" o yan nê, şert nîyo ke kes ziwano ke o nuşte pey nusfîyayo bizano. Eke çimê merdimî biveynî û merdim bizano manaya "pexşan"î çî ya, merdim ca de fam keno ke no nuşte "pexşan" o yan nê. Nika ez "Beyi Se Bena?" yew ugandayîjî zî binawna (bimusna) zano ke no nuşte "pexşan" o. Ez vana qey heqê mi esto ez Roşan Lezgînî ra bipersa û vaja çekuyo ke ti mana ey nêzanî ti çirê şixulnenî?

6) Roşan Lezgîn nuseno ke mi herunda şexsê zemîrî yê yewinî de çirê "mi" nušto û "min" nênušto. Rojo ke mi dest bi nuştişî kerdo mi no zemîr se "mi" nušto. Labelê ma Kombîyayîşê Diyine de no çeku munaqêşe kerd. Vêşaneya şîweyanê kirmanckî de no çeku se "min" nê la se "mi" vajîyêno. Coka meylê kombîyayîşî o bi ke ma ewro ra pey nê çekuyî se "mi" binusî. Labelê kirmanckê Licê û Hewêlî (Baykanî)² nê çekuyî se "min" vanî.

Mi tayê çekuyanê sey "se'et"î, sey "me'na" û s n. de yew apostrof nušto. Roşan vano no vengê erebkî yo ti çirê ey pawenî? Ez veng-mengî nêpawena! Veng xora esto, ez apostrofi nênusa zî o veng vînî nêbeno. Dim a ma kombîyayîşêk de qerar da ke ma nê apostrofi nênusî. Labelê goreyê fikrê mi bibîynî wendoxî rê faydeyê ey bi.

Çekuyanê "ya" û "aye" ser o ez wazena ney vaja: gama ke ma Kombîyayîşê Diyine de zemîranê şexsî ser o vindertî ma dî ke zemîrê şexsê hîrine yê yewhûmare de hem qandê makî hem qandî nêrî problemêko gird esto. Goreyê tesbîtkerdişê ma, tena semedê şexsê hîrine yê yewhûmare -qandê makî- nê heşt telafuzê cîyay estî: "aye", "yê", "ya", "yay", "aya", "ay", "a", "jay". Ma ganî înan ra yew bivîjnaynî (biweçînaynî). Qerarê kombîyayîşî "aye" ser o bi. Aw semed ra ez "aye" nusena.

Meselaya "asnawer"î zî meselaya etîmolojî nîya. Hewayo ke mi şîyaya

1. "Wele bay **min**, **min** bido nêdo, zerra **min** to rê esta." (Biewnîre Arêkerdax: Serdar Roşan, "To Ma Serferaz Kerdî", Vate: kovara kulturî, nr. 6, 1998, Stockholm, r. 59)
2. "**Min** vazda", "**Min** vereşna". (Biewnîre Malmîsanij, "Kirmanckîya (Zazakîya) Motkî û Hewêlî ra", Vate: kovara kulturî, nr. 6, 1998, Stockholm, r. 26)

tesbît bikera no çeku bi çend hewayî yeno vatiş: Dêrsim de "aznekerdax"³ û "aznaber"⁴, Pîran de "esnawber", "esnawer" û "asnawer", Pali de "asnawer", Sêwregî de "asnawber". Kurmanckî de herunda nê çekuyî de nê çend çekuyê cîyay estî: ajneber, ajneker, avjen, melevan⁵. Beno ke sewbî formê bînî zî bibî. Tîya de aseno ke çekuyo ke bi suffiksê "-ber"î qedîyêno zaf cayan de esto. Labelê ganî Roşan ma rê qalê xebata xo ya etîmolojîke bikero ke ma zî bizanî veynî no çekuyê "asnaber"î çirê rast o. Ma ganî bizanî ke ziwanê kurdkî de xebata etîmolojî asan nîya. Materyalo nuştekiyo kan (keyen) hema vaje çin o. Nêzana Roşan Lezgîn zano, 1850 ra ver tena yew rêza kirmanckî zî ma dest de çin a. Kadroyê nê karî çin î yan zî zaf kemî yî. Çi kirmanckî çi kurmanckî, wa ferheng uca (weyra) mano yew ferhengekê (luxatçeyê) etîmolojî zî çin o. Beyntarê Pîranî û Licê 50 kîlometre yo û Roşan kirmanckîya mi ra "çîyêk" fam nêkeno! Ez nêzana şîweyanê kirmanckîyan ê bînan çend fam keno la gelekî bi cesaret qalê etîmolojî keno. Şîretê mi Roşan Lezgînî rê no yo ke nê meselan de tikêna (bineyna) bi ihtiyat qisey bikero.

Roşan Lezgîn çekuyanê "herb (ceng)"î rê îtiraz keno, vano çirê herunda nê çekuyan de Mehmet Uzunî "lej" nênuşt o çimkî "*lej peyvêka orîjînal bi kurdî ya*". "Lej" çekuyêko kurdkî nîyo. Kokê çekuyê "lej"î "lec" o. "Lec" bi xo çekuyêko erebkî yo. No çeku, kirmanckîya tayê cayan de bi "C" tayê cayan de bi "Z" tayê cayan de bi "J" vajiyêno. Yanî se "lec", "lej", "lez". Sewbî çekuyê enasarênî zî zaf î: lacek, lajek, lazek; ercan, erjan, erzan û s n. Xora "lec" kurdkî bibo zî manaya "herb"î nêdano. Ez di ferhengan ra manayê nê çekuyî nusena: "lez: çelişki, sürtüşme"⁶. "Lec: kavga, münakaşa, tartişma"⁷ Tayê kurdî zî nê çekuyî herunda musabeqa (yarışma) de şixulnenî⁸. Kurdkî de bi nameyê

3. Munzur Çem, Ferheng Kurdi-Tirki (Zazaki), 1994, Stokholm, r.20

4. Mesut Özcan, Zazaca-Türkçe Sözlük, Kaynak Yayınları, 1997, Istanbul, r. 26

5. D. Izoli, Ferheng Kurdi-Tirki Tirki-Kurdi, Deng Yayınları, 1992, Istanbul, r. 850

6. Munzur Çem, Ferheng Kurdi-Tirki (Zazaki), 1994, Stokholm, r. 257

7. D. Izoli, Ferheng Kurdi-Tirki Tirki-Kurdi, Deng Yayınları, 1992, Istanbul, r. 253

8. Roja Nû: kovara huneri çandi û edebi, "Leca Helbest û Kurteçirokan", nr. 97, 1998, Stokholm

"lejkir"î çekuyêk çin o. "Leşker" zî fariskî yo. Beno ke kokê çekuyê "şer" (şerr) zî erebkî bo⁹. Çekuyê "ceng"î hem fariskî de hem zî kurdkî de esto. Cuwe ra eke Roşan Lezgîn wazeno ma îllehîm kurdkî binusî çekuyê cengî hemînî ra munasibêr o.

Vera çekuyanê xerîban zî ganî ma zaf wişk nêbî. Heme ziwanan de çekuyê xerîbî estî. Mesela goreyê Michael Chyetî, se ra şeştî yê çekuyanê îngilîzkîya ewroyine franskî û latînkî ra yenî. Naye re teber gelekî çekuyê yunankî zî îngilîzkî de estî¹⁰. Qey ziwane ma de zî tayê çekuyê xerîbî bibî se beno? Çîyo ke ma ganî ziwane xo tira bipawî, xo hete viraştîşê çekuyan o. Ziwanê ma şîno çekuyanê viraştan ra zirar biveyno. Zaf reyî kesê ke çekuyan virazenî zî haya înan ne îlmê ziwani ra û ne zî kirmanckî bi xo ra esta. Roşan Lezgîn vano çirê Cemîl Gundogan herunda "pozîtîf û negatîf"î de "erênî û "neyînî" nêuseneno. Verê verkan "erênî" nîyo "erînî" yo. Wa xatirê Roşanî nêmano labelê ez zî biba ez sey Cemîl Gundoganî nusena. Çimkî Roşan çiyêdo şaş teklîf keno. Ez ferhengê Celadet Bedîrxanî yo ke ma kovara Vateyî de neşr kenî ra ewnîyaya (mi nîyada) çekuyê "neyînî" tede (tey) çin o¹¹. Ferhengoka Kovara Kurmancî¹² de zî nê çekuyî tena se termê gramerî estî. Ferhengê D. Izolî de zî abiasan. Bi kilmîye ti nêşînî vajî "no merdimêko neyînî yan zî erînî yo".

Roşan dewam keno, vano çirê Cemîl Gundogan herunda "wina"y de "nîya" yan zî "nîyanên" nuseno. Verê ez wazena vaja beyntarê "nîya" û "nîyanên" de yew ferq esto. Çekuyê "nîyanên", "inasarên", "enasarên" û "winasînî" çekuyî hemmana (eşanlamlı) yî û bi tirkî manaya "böylesine" danê. Çekuyê "inasar", "enasar" û "anasar" zî bi tirkî manaya "böylesi" danî. Çekuyê "wina", "nîya", "ona", "ana", "ena", "ina" zî çekuyê hem-

9. Şerr: A. [Arapça] 1. Kötülük. 2. Kavga, gürültü. (Biewnîre, Mustafa Nihat Özön, Osamnîlca Türkçe Sözlük, İnkılap Kitabevi, 1987, İstanbul, r. 785)

10. Hacı Kardoxi, "Hevpeyvîn, Michael Chyet", Roja Nû: kovara hunerî çandî û edebî, nr. 101, 1999, Stockholm, r. 37

11. Celadet Alî Bedirxan, "Dictionnaire Kurde (Kurmandji)-Français-III/ Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-III", Vate: kovara kulturî, nr. 3, 1998, Stockholm

12. Kurmancî: rojnama taybetî ya Enstîtuya kurdi ya Parîsê li ser pirsên zaravê kurmancî, Apec Tryck & Förlag, nr. 1-20, 1999, Stockholm, r. 311

mana yî û bi tirkî manaya "böyle" danî. Dim a zî mi weş fam nêkerd Roşan Lezgîn, Cemîl Gundoganî ra çi wazeno. Eke vajo ti çirê çekuyê "nîya" nusenî, neheq o. Çimkî kurmanckî de zî herunda "wina"yê ma de zaf çekuyê hemmanayî estî: "weha", "welê", "wisan", "wilo", "holê", "wa", "wer", "wergî", "werkîno", "weng", "watov", "ahanî", "hanî", "ahakî", "hakî"¹³. Nînan ra teber ganî ma "wisa", "wusa", "usa", "husa" zî xo vîr a nêkerî. Û embazê ma yê kurmancî nê hemînî zî şixulnenî. Zafbîyayîşê çekuyanê hemmanayan yew ziwani rê kemane nîyo, pêtiya (dewlemendiya) ziwani nawneno (musneno).

Rast a goreyê rastnuştişê (îmlaya) kurmanckî eke herfa "y" ra ver herfa "î" bêra "i" nusîyêna. Ma zî ganî wina bikerdinî. Na mesela Kombîyayîşê Kirmanckî de munaqêşe biy, vêşaneyê embazan nuştişê "î" ser o qerar da. Ma zî ge-ge qeraranê şaşan danî. Fikrê mi gore no zî înan ra yew o. Labelê semedo ke kombîyayîşê ma wina tesbît kerdo, embazê wayîrê prensîban nê tetbîq kenî.

Labelê gama ke Roşan Lezgîn vano "Rayêk 'Kurdki' niya 'Kurdiya', o bi xo şaş vano. Beno ke çend dewê Licê vajî "kurdî" la sewbî heme şîweyanê kirmanckî de -hewayo ke Haydar Diljenî nušto-, vanî "kurdki". Bi suffiksê "-kî" tena nameyê ziwanan û lehçeyan nê sewbî gelekî çekuyê bînî zî virazîyênî¹⁴.

Çend şaşiyê rastnuştişî û gramerî

Sey heme ziwanan ziwane ma de zî tayê qaîdeyê nuştişî estî. Merdim ganî tayê çîyan pîya tayê çîyan cîya binuso. Se nimûne, nuştişê ziwane kurdki de kes nêşîno karî (fîlî) û nameyî, karî û sifetî yan zî karî û zemîrî pîya (tê reyra) binuso. Prepozîsyon yan zî postpozîsyanan zî abiasan. Sewbî gelekî qaîdeyê bînî zî estî. Roşan Lezgînî wareyê pîya yan zî cîyanuştişî de nê şaşiyê cêrênî kerdî.

şaş	rast
erjîyayerê.....	erjîyaye rê
tîyara	tîya ra

13. Svensk kurdiskt lexikon/ferhenga swêdî kurdî, SIL, 1989, Stockholm, r. 245

14. Malmîsanij, "Kirmanckî (Kirdkî) di Suffiksî", Vate: kovara kulturî, nr. 1, 1997, Stockholm, r. 86

nûstîş nê bi qismet.....	nûstîş nêbi qismet
di serde	di ser de
nustîş mecburîyeta	nustîş mecburîyet a
Yan zî, adir wekerdişo, ...	Yan zî adir wekerdiş o,
yew tîpa "V" viraştişo	yew tîpa "V" viraştiş o ¹⁵
no serê sedserano	no serê sedserran o
yew bînan	yewbînan
çînêbo	çînê bo
Tewre fekrawo	Tewre fekra wo
dikan dekerdewo	dikan dekerde wo
pênûs li manane.....	pênûs li manan e
ver bi çîman bena na yewa ke	ver bi çîman bena na yew a ke
pêwîsto	pêwîst o
paşt a xo bişano zarava ya	paşt a xo bişano zaravaya
nizdî Kirmanckîya zarava Kurmanckîya	nizdî Kirmanckîya zarava Kurmanckî ya
tênizdî yewbînanê.	tênizdî yewbînan ê.
serêyê xo bi dejnin.	sereyê xo bidejnin.
Kemanî ya pile na yewa;	Kemanîya pile na yew a;
ez bawera	ez bawer a
kurdan ke bi sedserano	kurdan ke bi sedserran o
wina qebul vina wo	wina qebul vînawo
di ya zarava de çîniya.	di ya zarava de çînî ya.
Ganî a zarava wa	Ganî a zaravawa
raman bi tirkîya, nuwis bi kurdiya.	raman bi tirkî ya, nuwis bi kurdî ya.
estanika, çîroka, raman an zî pexşana	estanik a, çîrok a, raman an zî pexşan a
gelemşe û teşqelewî	gelemşe û teşqele wo.
se'et anzî	se'et an zî
orîjînal bi kurdîya	orîjînal bi kurdî ya
nizdî yewbînanê?	nizdî yewbînan ê?
rastî na yewa.	rastî na yew a.
No çi înat?	No çi înat o?
Koma yewine, koma neyîniya	Koma yewine, koma neyîni ya
Rayêk, "Kurdî" niya "Kurdiya".	Rayêk, "Kurdî" niya "Kurdî" ya
Rexne rastkerdişo.	Rexne rastkerdiş o.
Ez hêvîdara ke zerê tu embazî mara	Ez hêvîdar a ke zerrê tu embazî ma ra

Çekuyê ke bi çend babetan nusîyayî

Roşan Lezgînî eynî çeku ge-ge di ge-ge zî hîrê hewayî (tewirî) nuştî.

15. Na cumleya Roşanî goreyê tirkî awan bîya. Na cumle ganî wina binusîya:
"viraştişê yew tîpa "V" yo."

Ge-ge eynî çeku bi herfa hurdiye (werdiye) ge-ge zî bi herfa girde nušta.
Ez çend nimûneyan dana

a) Çekuyê ke di hewayî nusîyayî

mabend	mabeyn
ez bişkî	ez beşkî
kovare	kovar
beşrawî	bieşrawî
rengin	rengîn
tiya	tîya
miyan	mîyan
Kirmanckî	kirmanckî
Kurmancî	kurmancî
ziwan	zuwan
etîmolojî	etomliji
meyl	mêl
gelemşe	gelemçe
homa!	Homa
nuwis	nuwîs
sernuwîs	serniwîs
bibayne	bibayane
Kurd	kurd
Kurdî	kurdî
gramer	giramer
kerd	kird
mecbur	mecbûr
Heyder	Haydar

b) Çekuyê ke hîrê hewayî nusîyayî

nûstiş	nustiş	nûstiş
standarttkirdn	standartkirdin	sitandartkirdin
rêziman	reziwan	rêziwan

Çekuyê viraşteyî

"Mabendê rojnama A. Welat de raya verine kovara Vate min ew ca de vîna." "Embazanê mabendê..." Mi gama ke nê cumleyî wendî ez fikirîyaya mi va gelo no çekuyê "mabend"î Roşan Lezgîni kotî (ça, kura) ra veto. Hewayo ke ez zana kirmanckî de yew çekuyo enasarên çin o. Labelê çekuyêk nezdiyê ney esto: mabeyn/mabên/mabîn/mawên (nê heme telafuzê cîya yî). Manaya nê çekuyî bi tirkî: "orta", "ara" ya. Kokê nê çekuyî erebkî yo. Di çekuyanê erebkîyan ra "ma"+"beyn" virazîyayo¹⁶. Cumleya verêne ra merdim naye fam keno: Roşan Lezgîni reya verêne kovara Vateyî mabênê ripelanê rojnameya A. Welatî de dîya. Labelê cumleya diyine ra merdim fam keno ke ey yan zî yewnay nê çekuyî ra çekuyêk bîn virašto û yew manaya newa daya nê çekuyî. Na manaya newa zî "merkez" a. Baş o, no çekuyo newe senê virašto? Kotî ra îlham girewto? Sorankî de manaya "merkez"î de çekuyê "nawend"î esto. Embazanê ma yê kurmancan na tikê vurînaya kerda "navend". Roşan Lezgîni yan zî yewnay çekuyê "mabên"î verê kerdo "maben", dim a zî "nawend"î ra "d" ardo "maben" ra dusnayo (zeleqnayo) û bi no hewa (şekl) "mabend" virašto. Yanî bi no "ûsulo îlmî" "mabeyn"ê erebkî (grûba Samî) bîyo "mabend"ê kirmanckî (grûba Hîndo-Ewropî). Hûmay mela (boka) ziwanê ma xezeba nê çekuviraštoxanê aliman ra bipawo!

"...rewşa awerte ya welatî ke ma hayê te de jîyenê." Na cumle de îtirazê mi çekuyê peyenî rê yo. Ne kurmanckî de ne zî kirmanckî de no formo ke Roşanî nušto, "jîyenê", çin o. Yanî no çeku zî yew camêrdî xo ver de virašto. Nê babegîtî no çeku bi çi mentiqî virašto ez fam nêkena. Qe nêbo ka rasterast "dijîn" binuso. Derdê serê derdan muqabilê "yaşamak"ê tirkî kirmanckî de zî çekuyêko mayo delal bi nameyê "ciwîyayene"¹⁷ esto. Şîretê mi Roşanê delalî ro no yo: nê çekuyî xo vîr a

16. Mabeyn, A. [Arapça] [Ma-beyn] 1. Ara. Aradaki şey. (Biewnîre, Mustafa Nihat Özön, Osamnîca Türkçe Sözlük, Inkılap Kitabevi, 1987, İstanbul, r. 469)

17. "Derheqê kirmanckî de kombîyayîşê pancine", Vate: kovara kulturî, nr. 5, 1998 Stockholm, r. 5

bike, reyna şaş menuse!

Çekuyo bîno ke merdim ganî xo vîr a bikero çekuyê "nuwîs" o. Kurdkî de bi nê formî yew çeku çin o. Mesderê karê (ffîlê) "yazmak"ê tirkî kirmanckî de "nuştîş" o. Ehmedê Xasî se serre ra ver wina nuştî: "Be'dê kullê nuştîşê eşyan kû kerd/Xaliqê cebbarî fermanîke kerd"¹⁸ Kokê nê karî "nuşt" o û "-îş" zî suffiksê mesderî yo. Bi suffiksê "-e" û kokê karî ra yew name virazîyayo (nuşt+e=nuşte). No çeku nerî yo. Kirmanckî de sewbîna gelekî çekuyê nêrî ke bi no hewa virazîyayî estî. Ez çend nimûneyan dana: kewte, kişte, mende, merde, nimate, pîşte, rakerde, rakewte, ronîşte, vate, vîjnaye, weçînaye, wende, zanaye, zirraye.¹⁹ Baş o no "nuwîs" kotî ra ameyo? Yew camêrdî çekuyê "nivîs"ê ke ewro tayê kurmanckî şixulnenî goreyê keyfê xo vurînayo kerdo "nuwîs". Çekuyê "nivîs"î ferhengê Kurmanckî-Fransîyê Celadet Alî Bedirxanî de çin o, "nivîsar" esto. Sorankî de zî herunde ney de "nûsraw/nûsrawe" esto.

Peynî de ez wazena vaja ke mi tîya tayê îddiayan ser o fikrê xo nuştî. Seke embazê ma Roşan zî vano "ganî merdim çewtîyan û xeletîyan rê çîmanê xo nêgêro". Ma kurdî zî ganî sey şarî fikrê xo yewbînan rê vajî û dim a zî bê ke hêrs bibî pîya bişîyê bixebitî. Ez bawer kena ke eke ma sewîyeyêka baş de meseleyanê xo munaqêşe bikerî ma hemînî rê baş beno. Ziwan yê ma hemînî yo, ganî her kes goreyê zanayîş û îmkananê xo bikewo na xebate mîyan. Ez zerra safî ra vana ke ez bi xo gelekî şa bîya ke embazê ma Roşan Lezgîn kurdkî ra hes keno û şertanê gelekî dijwaran mîyan de kurdkî nuseno. Keyfê mi zaf ame ke o wazeno Dîyarbekir ra Vateyî rê binuso. Ma wazenî ke "boya welatê" mayê şêrînî rîpelanê Vateyî ra bêra. Embazo delal, ma pawibê (pabeyê) nuşteyanê to yî!

18. Ehmedê Xasî, "Mewlidê Nebî", Hêvî: kovara çandîya giştî, nr. 4, 1985, Parîs, r. 83.

19. Malmîsanîj, "Kirmanckî (Kirdkî) di Suffiksî", Çira: kovara kulturî, nr. 6, 1996, Stokholm, r. 53.

RIPELÊ FIQRAYAN:

XORTO ŞOREŞGER

Arêkerdox: Firat ÇELKER

Demê Cunta (12. 10. 1980) ra raverî yew (jû) dewa Gimgimî de xortê beno. Xort şoreşgerêde (dewrîmcîyêde) zaf adirin beno. Timûtîm şono dewan, dewijan rê propaganda keno. Qe çiyê ra çiman nêkuno. Dewijî tersenê, vanê:

-Xorto delal, çiyê ke ti vana, rind vana hama dewlete esta, esker esto; ma tersenîme.

Xort vano:

-Esker çik o? Ma naye ra dime eskerî ra nêtersenîme!

Xêlê dem derbaz beno, cunta êna, esker operasyonan keno. Esker hertim erzeno dewan ser. Rojê êno esker erzeno dewa xortê ma kî ser. Camêrdan kenê top. Werte ra xortan kenê cîya, bi rêze danê xortan ro. Xortê mayê şoreşgerî rê kî yewê (jûyê) sey (zê) dêvî kuno. Eskero dêv pîne (paşkil) dano bi piştiya xortê ma ra, xort hama rû ser şono re hard. Hard de kî xêlê kuyene (kutiş) weno.

Beno mixurbê şandî, esker şono. Dewijî ênê lewê xortê ma, vanê xorto, to naye ra ravêrî nîya nîya vatêne. Yew (jû) eskerî pînê dê to ro, ti şîya vilêşorîyê hardî bîya!

Xortê mayo şoreşger vano:

-Gelê apan (datan), ez nêzana çutman berzêrî!

WENDOXAN RA

Stuttgart (Almanya), 27. 3. 1999

Xebatkar û nuştoxê Vateyî, birayê hêcayî!

Kovara kulturê mawa ke şima arda werte zaf balê mi oncena. Dewrê daimê dinya de tim teyrî, heywanî û însanî bi (ebi) zonê (ziwanê) xo xo temsîl kenê. Çiqa heyf o ke ewro hona zonê mawo ke dayîkanê ma ra ma rê mendo, wertê însan û medenîyetê dinya de ma rê bi zor û zulm qedexe bîyo. Tabî no çîyêde rind niyo. Ewro şima tam na nuqta de wezîfêde rind anê ca. Ez xebatê şima ebe germîye selam kena û wazena ke no karê şimano delal dewamin (dewamlî) bone.

Ez bi xo na fikr der a ke bi zorîye ne însan hardê xo ra, zonê xo ra û kulturê xo ra ne dare koka xo ra, ne kî teyr refê xo ra bibo. Çimke peynîya nîna têdîne de vînbîyene esta, merdene esta, tamaşîyene esta. O ke ma wazeme, însan bi zonê xo zelal, bi fikrê xo delal, bi îcreeî xo berxudar bo.

Ewro şima dest kerdo re icreeîde rinde. No îcreeî şima şarê ma rê xêrlî bo. Inşalah binge cêno (gêno), şarê ma kî bi na xeta ke şima eşta ci, beno taqîbcîyê şima.

Bimanê xêr û silametîye de. Ez zaf zaf silaman kena û jû şîra xo (Hey Welat, Welat!) ruşnena.

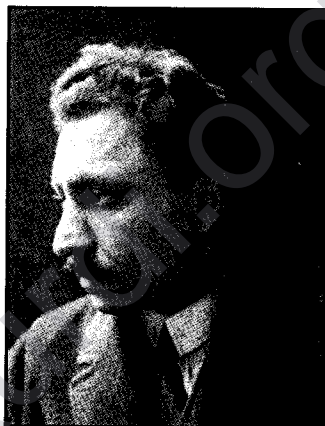
Mazlum Can

HEY WELAT, WELAT!

Hey welat, welat
Ti çiq a rind a, çiq a delal a, çika kî şîrîn a
O ke ez to de nêmena
Ma na hesreta to qey zerrîya mi de menda?
Roje esta mi veşnena
Dolim-dolim helênena
Şodir, şan de girênena.
Ma qey ez nêzana?
Bê to qurbetîye mi rê kul û bîrîn a, derd û zîbîn a
Ma qey ez nêzana?
Ti mi rê zaf zaf şîrîn a.
To de mendo ruhê mi
Bi roj kuna fikrê mi
Bi şewe kuna hewnê mi
Hewn nêkuno çimê mi
Welatê pî û kalikê mi.
Hey welat, welat!
Indî bes o, ez bêkes o
Jan mede na canê mi
Mazlum Can o, namê mi
Pêrîşan o halê mi.

DICTIONNAIRE KURDE (KURMANDJI)-FRANÇAIS* -VIII

Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî-VIII

Celadet Ali BEDIRXAN

*Abréviations

- cf.** (confér.): comparez
etc. : et caetera (et cetera)
f. : féminin
intr. : intransitif
m. : masculin
pl. : pluriel
tr. : transitif

Suffixes

- ce** : suffixe féminin (ex. doux, douce)
-che : suffixe féminin (ex. frais, fraîche)
-e : suffixe féminin (ex. court, courte)
-eille : suffixe féminin (ex. vieux, vieille)
-ère : suffixe féminin (ex. prisonnier, prisonnière)
-euse : suffixe féminin (ex. joueur, joueuse)
-ève : suffixe féminin (ex. bref, brève)
-le : suffixe féminin (ex. corporel, corporelle)
-ne : suffixe féminin (ex. bon, bonne)
-se : suffixe féminin (ex. délicieux, délicieuse)
-sse : suffixe féminin (ex. roux, rousse)
-te : suffixe féminin (ex. muet, muette)
-trice : suffixe féminin (ex. interrogateur, interrogatrice)
-ve : suffixe féminin (ex. hâtif, hâtive)

S

sileh, f. : arme, f.
silehçêker : armurier, m.
silfato, f. : quinine, f.
silikîn (bisilike) : cf. **sil bûn**
silisat, f. : réunion, f.
silk, m. : betterave, f.
silkesor, m. : betterave rouge
silkespî, f. : betterave blanche
silopî, f. : pâtisserie kurde
silpezik¹ :
silq, m. : cf. **silk**
silsile, f. : chaîne, f.
silsilik, f. : grêle légère
siltan, m. : sultan, m.
silûk, m. : conduite, f.; façon d'agir, comportement, m.
sim, m. : 1) sabot, m.
 2) **simê çiyê** : le sommet de la montagne
simaq, f. : sumac, m.
simaqpalan, f. : tamis de cuivre
simawer, f. : samovar, m.
simbêl, f. : moustache, f.
simbil, m. : épi, m.
simbilek, m. : poisson
similmil, m. : étourneau, m.
simitandin (bisimitîne) : percer
simitîn (bisimite) : se percer
simitmit, m. : cf. **similmil**
simîn (bisime) : cf. **simitîn**
simîne, f.² :
simkak³ :
simker, m. : percerette, f.

simkot⁴ :
simore, m. : cf. **siforî**
simsiyark, m. : oiseau
simt, m. : sommet, m.
simt, m. : blé cassé bouilli
simtikor, f. : tunnel, m.
simitin (bisime) : cf. **simitîn**
simtî : percé, -e; troué, -e
çiyayê simtî : volcan, m.
simtiraş, m. : instrument servant à couper la corne du sabot du cheval
sin, m. : pointe d'un rocher
sin : séparé, -e; détaché, -e
sin bûn : se séparer
sin kirin : séparer
sinbêl, f. : cf. **simbêl**
sinbil, f. : jacinthe, f.
sincêrî, m. : variété de raisin
sincirandin (bisincirîne) : chauffer à blanc
sincirîn (bisincire) : être chauffé à blanc
sincî, f. : arbre
sincoq⁵ :
sinçî, f. : naturel, m.; caractère, m.
sind, m. : blé frais cassé
sindan, f. : cf. **sidan**
sindif, m. : entrave, f.
sindik, m. : cf. **sind**
sindiyan, f. : cf. **sidan**
sindûq, f. : cf. **sandûq**
sinet, f. : 1) sunna, f. 2) circoncision, f.
sinet kirin : circonscrire
sinêrek, m. : végétal
sing, m. : 1) piquet, m. 2) aiguille à tricoter

1. Celadet Bedirxanî menaya na kelîme nênuşta.

2. Biewnîre (nîyade) notê 1.

3. Biewnîre (nîyade) notê 1.

4. Biewnîre (nîyade) notê 1.

5. Biewnîre (nîyade) notê 1.

- siŋgê çiyê** : ligne de faîte; crête, f.
- siŋg**, f. : poitrine, f.
- siŋga odê** : plafond, m.
- siŋgik**, f. : chaville, f.
- siŋjar** : poitrinaire, tuberculeux, -se
- siŋjarî**, f. : tuberculose, f.
- siŋnivîsî**, m. : amulette, f.
- siŋgrêz**, m. : ligne de piquets
- siŋgrêz kirin** : piqueter
- siŋgule**, m. : taureau de deux ans
- siŋhet**, f. : art, m.; métier, m.; profession, f.
- siŋhetkar**, m. : artiste, m.
- siŋhetkarî**, f. : art, m.
- siŋî** : sunnite
- siŋîter**⁶ :
- siŋober**, m. : pignon, m.
- siŋoberî**, f. : pin, m.
- siŋor**, f. : cf. **siŋûr**
- siŋsil**, f. : colonne vertébrale
- siŋtir** : abandonné, -e; solitaire
- siŋûr**, m. : frontière, f.; limite, f.; confin, m.
- siŋpartin (biŋpêre)** : livrer, confier
- siŋpêr**, f. : abri, m.
- siŋpih**, m. : cf. **siŋpî**
- siŋpil**, f. : rate, f.
- siŋpî**, m. : pou, m.
- siŋqîlk**, f. : cheville, f.
- siŋ**, f. : secret, m.; mystère, m.
- siŋ**, m. : zéphyr, m.
- siŋbênok**, f. : rebord, m.
- siŋbênok**, f. : cf. **siŋbênek**
- siŋirme**, f. : fil doré
- siŋmekirî** : brodé d'or
- siŋronde**, f. : cf. **siŋbênek**
- siŋperî** : belle
- siŋirt** : dur, -e; raide
- siŋrûm**, m. : partie supérieure du versant d'une montagne, crête, f.
- siŋrûm** : qui a les oreille rapprochées (chèvre)
- siŋsê**, m. : trois
- siŋist** : mou, molle; faible; paresseux, -se
- siŋist bûn** : s'affaiblir, s'amolir
- siŋist kirin** : amolir, détendre, négliger
- siŋistî**, f. : molesse, f.; faiblesse, f.; paresse, f.
- siŋisyang**, m. : oiseau
- siŋisyarik**, m. : oiseau
- siŋitar**, m. : voile, m.; protecteur, m.
- siŋitrandin (biŋisitirine)** : couvrir, protéger
- siŋitirîn (biŋisitire)** : se couvrir
- siŋitî** : madame
- siŋiûd**, f. : chance, f.
- siŋivde**, f. : auvent
- siŋivik** : léger, -ère; facile; rapide
- siŋivik dîtîn** : mépriser
- siŋivik kirin** : alléger, faciliter
- siŋivik**, f. : bague, f.
- siŋivikahî**, f. : légèreté, f.; rapidité, f.
- bi siŋivikahî** : facilement
- siŋivikbar** : légèrement chargé; sans souci
- siŋivikî**, f. : cf. **siŋivikahî**
- siŋivî**, f. : tégument, m.; membrane, f.
- siŋivî**, m. : hotte, f.
- siŋivîk**, f. : plafond
- siŋivînek**, f. : auvent, m.
- siŋivnik**, m. : balai, m.
- siŋivnik kirin** : balayer
- siŋivok**, f. : sumac, m.
- siŋivûrî**, m. : écureuil, m.
- siŋivivîlk**, m. : oiseau
- siŋivyank**, f. : moineau, m.
- siŋivyanik**, f. : cf. **siŋivyank**
- siŋiwar**, m. : cavalier, m.
- siŋiwar bûn** : se mettre en selle, monter
- lê siŋiwar bûn** : monter, tr.; monter sur ou

6. Biewnîre (nîyade) notê 1.

dans

li hev siwar bûn : convenir, concorder

siwar kirin : faire monter

li hev siwar kirin : monter (une machine)

li ser ... siwar kirin : régler sur ...

siwarî, f. : équitation, f.; le fait d'être à cheval

bi siwarî : à cheval

siwarxe :

siwûk, f. : nord, m.

siwûrî, m. : cf. **siwûrî**

sixêf, f. : insulte, f.; injure, f.

sixim, m. : 1) tendoir, m. 2) rejet, m.

sixme, f. : piquet, m.; échalas, m.

sixre, f. : corvée, f.

siyane, f. : charnière, f.

siyare, f.⁸ :

siyaset, f. : politique, f.

siyasi : politique

sî, m. : trente, m.

sîk : froid, -e (temps)

sîlahî, f. : étui, m.

sîle⁹ :

sîle kirin : remplir à ras bord

sîlebend, f. : poitrinière, f.

sîlewan, f. : sable, m.

sîlsalik : faucon blanc

sîm, m. : cf. **sirme**

sîmamitik, m. : oiseau

sîman, m. : physionomie, f.

sîmax, m. : porc-épic, m.

sîmermer, m. : oiseau

sîmerx, m. : cf. **sîmir**

sîmir, m. : simorg, m.

sînc, f. : grille, f.; cloture, f.

sînc kirin : clore

sînebend, f. : cf. **sîlebend**

sînewl, f. : cf. **sînor**

sîng, m. : cf. **sing**

sîngabend, f. : cf. **sîlebend**

sîngzirh, f. : cuirasse, f.

sînî, f. : plateau, m.

sînor, f. : cf. **sînor**

sînordax : voisin, -e; limitrophe

sîpan : endroit où le vent accumule la neige

sîpe, m. : adolescent, m.

sîpel, m. : grosse vague

sîpik, f. : porche, m.

sîqal¹⁰ :

sîqosir, f. : bascule, f.

sîr, m. : ail, m.

sîran, f. : cf. **seyran**

sîrangeh, f. : cf. **seyrangeh**

sîrdim, f. : végétal

sîrebend, f. : cf. **sîlebend**

sîremok, f. : végétal

sîrik, m. : végétal

sîrim, f. : végétal

sîrke, f. : cf. **sîhik**

sîrku, m. : pilon, m.

sîrmok, f. : végétal

sîrxwîn : impatient, -e; vif, -ve

sîs¹¹ :

sîsalik, m. : cf. **sisyarik**

sîsalkê gurî : oiseau

sîsarik, f. : cf. **sîsalik**

sîsarika keçel¹² :

sîsik, f. : pépin, m.

sîsirik, m. : vert-luisant, m.

sîsirnok, f. : grêle légère

sîsîl, f. : seau, m.

7. Biewnîre (nîyade) notê 1.

8. Biewnîre (nîyade) notê 1.

9. Biewnîre (nîyade) notê 1.

10. Biewnîre (nîyade) notê 1.

11. Biewnîre (nîyade) notê 1.

12. Biewnîre (nîyade) notê 1.

- sîtilok**, f. : petit seau
sîv, m. : aliment, m.
sîvanok, f. : cf. **sîvok**
sîvik, f. : cf. **sîvok**
sîvil : civil, -e
sîvle¹³ :
sîvok, f. : épiphyse, f.
sîwan, f. : rebord, m.
sîwax : retroussé, -e
     sîwax kirin : retrousser
sîx, m. : broche, f.
sîxur, m. : porc-épic, m.
skenderî, m. : variété de blé
so, f. : végétal
soba, m. : nageur
sobayî, f. : nage, f.
     sobayî kirin : nager
sobe, f. : poêle, m.
sober, f. : cf. **soba**
soberî, f. : cf. **sobayî**
sohrik, f. : trachée-artère, f.
soîr : cf. **sohrik**
sokirandin (bisokirîne) : assurer
sol, f. : semelle, f.; soulier, m.
     sola hespî : fer à cheval
     sol li pê kirin : se chausser
solbend, m. : maréchal ferrant
soldirû, m. : savetier, m.
soleh, f. : chaume, m.
solik, f. : cf. **sol**
solîn, f. : pré fleuri
solker, m. : cordonnier, m.
solkerî, f. : cordonnerie, f.
somik, m. : cf. **sewmik**
sope, f. : cf. **sobe**
soqî, m. : 1) poulain, m. 2) mortier, m.
sor : rouge, roux, -sse
     sorê difsê : ocre
     sorê mîrani : variété de raisin
     sorê qehweyê : brun rouge
     Sora berda Mema : jeu kurde
sorahî, f. : rougeur, f.
sorane, m. : variété de poire
soravek, f. : sarcelle, f.
soravik, f. : rouge, m. (fard)
soraw, m. : raisin
sorboz : rouan, -ne
sore : rougeâtre
sorebî, f. : saule rouge
soredar, f. : arbre
sorevêlk, f. : oiseau
soreviçik, m. : oiseau
sorevîlk, m. : cf. **soreviçik**
sorge, f. : poêle, f.
sorgul, m. : variété de blé
sorgul, f. : rose, f.
sorheşîn : mauve
sorik, f. : rougeole, f.
sorik, m. : millet, m.
soring, m. : végétal
soring, m. : minium, m.
sorok, f. : gril, m.
sorsorik, f. : oesophage, m.
sorspîk, f. : végétal
sorve : rougeâtre
soryaz, m. : végétal
soryazik, m. : cf. **soryaz**
sorzer : roux, -sse
sorzendel : orange (couleur)
sosin, f. : narcisse, m.
sosret : extraordinaire, étonnant, -e
sote : libertin, -e
soten, m. : combustible, m.
sotik, m. : cf. **sersot**

sotin (bisoje) : cuire, brûler
sov, f. : famine, f.
soxin : enfin
soz, f. : mot, m.; parole, f.
     soz dan : promettre
     soz û qerar dan : promettre
     soza xwe şkênandin : manquer à sa parole
sozda : cf. **sozkar**
soziret : extraordinaire
sozkar : celui à qui l'on a donné parole
spartin (bispêre) : cf. **sipartin**
spas : remerciement, m.; merci, m.
     spas kirin : remercier
spehî : beau, belle; joli, -e
     spehî bûn : embellir
     spehî kirin : embellir, tr.
spehîtî, f. : beauté, f.
spelêk, m. : punaise des bois
spenax, m. : épinard, m.
spenge, f. : tabouret, m.
spêde, f. : aube, f.
spêne, f. : cf. **spêde**
spêr, f. : embuscade, f.
spih, f. : pou, m.
spihik, f. : cf. **spih**
spindik, m. : végétal
sping, m. : cf. **spindik**
spir, m. : faucon, m.
spiyav, f. : lait de chaux
spiyoke, m. : variété de blé
spî : blanc, -che; brillant, -e
     spî bûn : blanchir, pâlier
     spî kirin : blanchir, tr.
spî, m. : blanc, m.
spîçelok : cf. **spîçerok**

spîçerok : pâle
spîçik, f. : le blanc de l'oeuf
spîçolik : blanc sale
spîk, f. : blancheur, f.
     spîka çav : cornée, f.
spîker, m. : étameur, m.
spîle, f. : vague écumeuse
spîndar, f. : peuplier, m.
spîroj : nuageux, -se
spîtî, f. : blancheur, f.; éclat, m.; pureté, f.
spîtahî, f. : cf. **spîtî**
stan¹⁴;
standin (bistîne) : prendre, saisir
ste, m. : briquet, m.
     ste û bereste : le briquet et son silex
stegan, f. : verre à thé
stehf¹⁵;
stekan, f. : cf. **stegan**
stesyon, f. : gare, f.; station, f.
stevîl, f.¹⁶;
stewiyan (bistewe) : mûrir
stewr : stérile; en friches
stêlih : digne; adroit, -e
stêm¹⁷;
stêr, f. : étoile, f.
stêrik, f. : caisse servant à conserver le grain
stêrin : étoilé, -e
stêvlok, f. : taupe, f.
stikir, f. : col, m.
sting, f. : guêpe, f.
stiran (bistire) : chanter
stiran, f. : chanson, f.
stirandin (bistirîne) : chanter
stirih, m. : 1) cf. **stiro** 2) cf. **stirî**
stirik, f. : gommier, m.
stirî, m. : épine, f.

14. Biewnîre (nîyade) notê 1.

15. Biewnîre (nîyade) notê 1.

16. Biewnîre (nîyade) notê 1.

17. Biewnîre (nîyade) notê 1.

- stiriyê masî** : arrête, f.
stirîbelok, m. : végétal
stirîbirik, f. : vouge, m.
stirîn (bistire) : cf. **stiran**
stirîmişk, f. : végétal
stiro, m. : corne, f.
stirotêzik, f. : corne servant de poudrière
stirû, m. : cf. **stiro**
sto, m. : cou, m.
ser stoyê min : volontiers
stoben, m. : collier, m.
stokur, f. : cou, m.
stoparêz, f. : cache-nez
stran, f. : chanson, f.; les différents genres de chansons kurdes sont les suivants:
belîte, beste, dîlan, dîlok : chansons de danse
berdolabî : fileuse
lavij, lavijok : chansons religieuses
lawik : chansons d'amour
lorî : berceuse
pehîzok : chant d'automne
serêle : chant de printemps
şer : chansons de guerre
stranbêj, m. : chanteur, m.
strandîn (bisitrîne) : cf. **stirandîn**
stranvan, m. : cf. **stranbêj**
strî, m. : cf. **stirî**
strîbirik : cf. **stirîbirik**
strîngeh, f. : port, m.
stro, m. : cf. **stiro**
strotêzk¹⁸ :
stukur, m. : nuque, f.
stuxwar, m. : variété de blé
stûn, f. : colonne, f.; mât, m.; poteau, m.
stûr : fort, -e; violent, -e
stûrî, f. : force, f.; violence, f.
stûrî lê kirin : violenter
stûvdên, f. : serment, m.
sukre, f. : casserole, f.
sulh, f. : paix, f.
sund, f. : serment, m.
sunda vir : faux serment
sund xwarin : jurer
sundxwarî, m. : allié juré
sunger, f. : éponge, f.
sur, f. : brise, f.
suw, f. : bruit, m.; son, m.
suwa bê : le bruit du vent
suxme, m. : cf. **sixme**
suxre, f. : corvée, f.
suxte, m. : élève, m.; étudiant de la théologie
sû, f. : colère, f.
bi sû hatin : se fâcher
lê bi sû bûn : être fâché avec
sû, m. : cf. **sextiyan**
sûç, m. : faute, f.; péché, m.; culpabilité, f.
sûf, m. : laine, f.
sûf : mauve
sûk, f. : souk, m.
sûke, f. : flambeau, m.
sûlav, f. : 1) cascade, f. 2) robinet
sûle, m. : tige de tabac
sûme, f. : fortin, m.
sûp¹⁹ :
sûr : cf. **şor**
sûrav, f. : cf. **sûlav**
sûre, m. : sourate du Coran
sûret, m. : visage, m.
sûrim, f. : végétal
Sûriye, f. : Syrie, f.
sûrî : fâché, -e
sûrî bûn : se fâcher
sûrî : syrien, -ne

18. Biewnîre (nîyade) notê 1.

19. Biewnîre (nîyade) notê 1.

sûs, m. : réglisse, f.

kewê sûs : sorte de perdrix

betê sûs : sorte d'outarde

sûsik, m. : oiseau

sûsin, f. : jacinthe, f.

sûsûk, f. : sifflet, m.

sût, m. : piège, m.

sûtal : cf. **sakûl**

sûtar : cf. **sûtal**

sûtarî, f. : pitrerie, f.

sûtin (bisû) : aiguïser

sûxar²⁰ :

sûyar, m. : bouffon, m.

sûyî²¹ :

sûzen : méfiant, -e; soupçonneux, -se

tê ... de sûzen bûn : se méfier de

sûzenî, f. : méfiance, f.; soupçon, m.

swind, f. : cf. **sund**

Ş

şa : joyeux, -se; content, -e

şa bûn : se réjouir, s'amuser

şa kirin : réjouir

şabaş, f. : don, m.; pourboire, m.

şabik, f. : boucle de cheveux tombant sur la front

şabilxan, f. : végétal

şabî, f. : joie, réjouissance, f.

şabûnî, f. : joie, f.; réjouissance, f.

şafir, f. : fourré, m.; gîte, m.

şagirt, m. : élève, m.; apprenti, m.

şah, m. : roi, m.

şahê kewa : perdrix qui a les yeux, les pattes et le bec jaune

şahid, m. : témoin, m.

şahir, m. : poète, m.

şahiyanet, f. : réjouissance, f.

şahiyanetek danîn : organiser des réjouissances

şahî, f. : joie, f.; réjouissance, f.

şahîk : glissant, -e; lisse

şahîk kirin : polir

şahîn, m. : faucon, m.

şahîne, f. : cf. **şahiyanet**

şahînet, f. : cf. **şahiyanet**

şahînî, f. : indépendance, f.

şak : habile

şak, f. : châte, m.

şakol, m. : crosse, f.

şal, m. : pantalon kurde

şal û şapik : costume kurde

şalixî, f. : cf. **şahiyanet**

şalî, m. : tourteau de betteraves

şalol, m. : cf. **şalûr**

şalşapik, m. : costume kurde. Les différentes étoffes servant à la confection du "**şalşapik**" sont cités suivant leurs couleurs et leurs motifs²² :

bazanî :

bekirbegî :

binefşî : violet

bîrkehî :

çarmekûk :

digur :

êzdînşerî :

gula şaxê :

madanî :

mirişki :

osmanbegî :

pêncmekûk :

20. Biewnîre (nîyade) notê 1.

21. Biewnîre (nîyade) notê 1.

22. Celadet Bedirxanî kelîmeyanê cêrînan ra tena "binefşî", "rênçberî" û "saya" îzeh kerdê ê bînî nêkerdê.

ALFABE

	Kirmanckî (Zazakî)	Tirkî
A a	adir, asin, Almanya	adam, at
B b	bira, ban, Bidlîs	büyük, bir
C c	ca, cêr, cor	can, cadde
Ç ç	çim, Çewlîg, Çemişgezek	çocuk, çöp
D d	dest, Diyarbekir, Dêrsim	dal, dayı
E e	ez, Erzingan, Erzirom	el, eldiven
Ê ê	êrxat, êlçi, êqbal	-
F f	fek, fariskî, Fransa	fare, fistic
G g	ga, giran, Gimgim	göl, güven
H h	her, heş, Hollanda	hemen, hava
I i	bin, kirmanc, solin	ısırmak, ışık
I î	îsot, Iran, Italya	iş, it
J j	jêhat, jan, Japonya	jandarma, jimnastik
K k	kitab, kar, Kurdîstan	kalkan, küçük
L l	lal, lazut, Licê	limon, leke
M m	ma, mase, Mûş	mavi, maya
N n	nan, newe	ne, neden
O o	of, oda, ordu	olmak, odun
P p	payîz, Pîran, Pali	parmak, pınar
Q q	qeleme, qumaş, Qibris	-
R r	rind, radyo, Riha	resim, rüzgar
S s	sipî, simer, Sêwregi	serin, sarı, süs
Ş ş	şima, şeş, şaş	şişirmek, şişman
T t	ti, tarîx, Tirkîya	tatlı, tavşan
U u	utî, uca, ucret	ütü, ücret
Û û	ûsul, Ûrris, Ûrrim	uzak, unutmak
V v	verg, velg, vate	var, ver
W w	wisar, weş, welat	-
X x	xirab, Xarpêt, xurbet	-
Y y	yaban, yar, yadîgar	ayla, yol
Z z	zaf, zerd, zaza	zeybek, zavallı

Diyarbakir (1881)

www.arsivakutluplani.org